

phum curante Borgia sibi transmissum, recenset: adnotacionibus criticis et historicis locos a Zanettio prætermisso complexis; Chronico Gradensi ex codice Veneto usque ad Primogenii patriarchæ electionem producto, et indice clericorum atque laicorum qui in Chronico Veneto occurunt.

(5) C. bibliothecæ principis Barberini, n. 247 signatus, et sæculo XII exaratus, ita inscribitur: *Cronica de singulis patriarchis nove aquileie quæ gradensis ecclesia vocatur a tempore domini helias ejusdem ecclesiæ patriarchæ*. Exhibit in quatuor membranæ plagulis Chronicus Gradensis excerpta hoc initio: *Temporibus tyberii constantini augusti helias patriarcha aquileiensis in gradensi castro ecclesiam sanctæ eusemiae fabricari præcepit*; et ultra quod in codicibus 1 4 exstat catalogum archiepiscoporum Gradensis usque ad Ursum II producit, qui a. 1012 cathedræ admotus, eam 37 annis occupavit. Eam igitur Chronicus partem codicis hujus beneficio restituere licet. Nam cum chronicon Venetum usque ad

A a. 1008 procedat nonnisi annos Vitalis, qui circa 1012 obiit, et Ursi successionem a succedente quodam scriba addita conjicias. Cæterum codice nostro jam Ughellus in Gradensibus patriarchis, et apographum Philippi a Turre nactus Jo. Fr. Bernardus Maria de Rubeis in Monumentis Ecclesiæ Aquileiensis usi sunt (13); nostrum in usum V. cl. Roestell, publicus juris in universitate regia Berlinensi professor, dum ante viginti annos Romæ degebat, codicem iterum exscripsit et varias.

(6) codicis Vaticani n. 3922 eadem excerpta exhibentis lectiones adnotavit.

Quibus subsidiis adjuti, editionem nostram ita instituimus, ut codice 1 fundamenti loco positæ lacunas ejus auxilio codicis 2 expleremus, et Chronicus Gradensis partem alteram, qualis in codice 5 exstat, aliquot locis ope Chronicus Andreæ Danduliemendatam subjiceremus. Lectiones codicum minotis momenti et editionis Zanettianæ raro tantum indicandas censuimus.

NOTÆ.

(13) P. 241 sqq

JOANNIS DIACONI CHRONICON VENETUM ET GRADENSE

(PEARTZ, *Monum. Germ. hist. Script.* VII, 1.)

CHRONICON VENETUM.

Siquidem Venetiæ duæ sunt. Prima est illa quæ in antiquitatum hystoriis continetur, quæ a Pannæ terminis usque ad Adda fluvium protelatur; cuius et Aquilegia civitas extitit caput, in qua beatus Marcus evangelista divina gratia perlustratus, Christum Jesum dominum prædicavit. Secunda vero Venetia est illa quam apud insulas scimus, quæ Adriatici maris collecta sinu interfluentibus undis positione mirabili, multitudine populi feliciter habitat. Qui videlicet populus, quantum ex nomine datur intelligi et libris annalibus comprobatur, ex priori Venetia dicit originem. Quod autem in insulis maris inhabitat, haec causa fuit. Winulorum qui et Longobardorum gens de litoribus oceani partes septentrionis egressa, cum per multorum bellorum certamina diversarumque terrarum circuitus tandem venisset Pannomam, ultra jam non audens procedere, sedem sibi in ea perpetuae habitationis instituit (PAULI *hist. Long.* II, 7). Ubi cum habitasset quadraginta duobus annis, tempore quo Justi-

Cianus gloriosissimus augustus Romanum imperium apud Constantinoopolim gubernabat, directus ab eo est Narsis patritius, vir eunuchus, ad urbem Romanam, ut exercitus Totilæ regis Gothorum, qui Italiæ devastabat, Deo auxiliante contereret (*ib. c. 1*). Qui cum venisset, primum cum Longobardis omnimodam pacem instituit, atque deinde procedens ad bellum, universam Gotborum gentem ipsorumque regem Totilam usque ad internitionem delevit, et universos Italiæ fines obtinuit.

(c. 3) Hic Narsis prius cartolarius fuit, deinde propter virtutem patriciatus honorem promeruit. Erat autem vir justus, in religione catholicus, in pauperibus largus, in recuperandis basilicis satis studiosus, vigiliis et orationibus in tantum studens, D ut plus supplicationibus ad Deum profusis quam armis bellicis victoriam obtineret (c. 5). Sed cum de spoliis gentium quas contriverat plurimum auri et argenti diversarumque rerum immensas divitias acquisisset, magnam a Romanis, pro quibus multa

VARIÆ LECTIONES.

¹ ita ed. habitant 2. ² ita corrigo; winillorum 2. ³ transitionum ed.

contra eorum hostes laboraverat, invidiam pertulit. Qui contra eum Justino augusto, qui Justiniano in regnum successerat, et ejus conjugi Sophiae in hæc verba suggesserunt dicentes, quia : *Expedierat Romanis, Gothis potius servire quam Grecis, ubi Narsis eunuchus imperat, et nos servicio premit; et hæc noster piissimus imperator ignorat.* Nunc ergo aut libera nos de manu ejus, aut certe et civitatem Romanam et nosmet ipsos gentibus trademus. Cumque hoc Narsis audisset, hæc verba breviter retulit : *Si male feci cum Romanis male inveniam.* Tunc augustinus in tantum adversum Narsetem commotus, ut statim in Ytaliam Longinum præfectum mitteret, qui Narsetis locum teneret. Narsis vero his cognitis valde pertimuit, et tantum maxime ab eadem Sophia augusta territus est, ut egredi jam ultra Constantiopolim non auderet. Cui illa inter cætera, pro eo quod erat eunuchus, ita mandaverat, ut cum puellis in genicio lanarum faceret pensas dividere. Ad quæ verba Narsis dicitur hæc responsa dedisse, talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viveret deponere non posset. Itaque odio metuque exagatus, in Neapolim Campaniæ civitatem secedens, legatos mox ad Longobardorum gentem direxit, mandans ut pauperrimam terram relinqueret, et ad Ytaliam cunctis repletam divitiis possidendam veniret. Simulque multitudo pomarum genera, aliarumque reruin species quarum Ytalia ferax est misit, quatinus eorum ad veniendum animos posset illicere. Longobardi legata, nuncia, et quæ ipsi præoptabant gratanter suscipiunt, deque futuri commodis animos attollunt, et egressi cum Alboin rege suo, Ytaliam possessuri adveniunt (an. 568).

(P. D. II, 10) Eodem tempore Romanam ecclesiam vir sanctissimus Benedictus papa regebat. Aquileensi quoque civitati ejusque populis beatus Paulus patriarcha præerat; qui, Longobardorum rabiem metuens, ex Aquilegia ad Gradus insulam confugit, secumque beatissimi martiris Hermachoræ et ceterorum sanctorum corpora quæ ibi humata fuerant deportavit, et apud eundem Gradensem castrum honore dignissimo condidit, ipsamque urbem Aquilegiam-Novam vocavit. In quo etiam loco post paucum tempus Helyas egregius patriarcha, qui tertius post Paulum regendam suscepit ecclesiam, ex consensu beatissimi papæ Pelagii, facta synodo 20

VARIA LECTIONES.

* roborationem ed. * penetrarunt ed. * greci 2, ⁷ estat 2.

NOTÆ.

(14) Imo 568.

(15) Grado.

(16) Scilicet quæ postmodum Bebbe appellata est, ubi longissimo annorum spatio turris præalta perduerit, cujus vestigia et rudera usque in hunc diem etiam tulerunt, unde Torre delle Bebe loco nomen inditum. In veteri documento apud me anni 1478 hæc habentur : *Item a communi turris Bebbiarum annuatim ad festum natalis gallin. XIV, et ad fest. pascæ alias XIV.* Documentum incipit : *Exemplum. Regalis autem De Duciis in veteri promissione inventæ hæc sunt.* ZANETTI. Turrim Bebe ad meridiem Ca-

A episcoporum, eandem Graden sem urbem totius Venetiæ metropolim esse instituit. Ad cuius roborem Heraclius post hæc augustus beatissimi Marci sedem, quam dudum Helena Constantini mater de Alexandria tulerat, sanctorum fultus amore direxit. Ubi et actenus veneratur pariter cum cathedra, in qua beatus martir sederat Hermachoras.

(Cf. PAULI *Hist. Lang.* II, 14.) At vero dum essent revoluti anni ab incarnatione Domini quingenti quadraginta (14), Longobardi Venetiam, quæ prima provincia est Ytaliæ penetrarentur, Vincentiam Veronamque, et reliquas civitates, excepto Patavi et Monte Silicis, Opitergio atque Mantua Altinoque, expugnantas cepissent; populi vero ejusdem provinciæ, penitus recusantes Longobardorum ditioni subbesse; proximas insulas petierunt. Sicque Venetiæ nomen, de qua exierant, eisdem insulis indiderunt. Qui et actenus illic degentes, Venetici nuncupantur. Heneti vero, licet apud Latinos una littera addatur, græce ⁸ laudabiles dicuntur. Verum postquam in his insulis futuræ habitationis sedem optinere decreverunt, quedam munitissima castra civitatesque ædificantes, novam sibi Venetiam et egregiam provinciam recreaverunt. Nunc vero singularum nomina insularum necesse est convenienter exprimere.

Prima illarum Gradus (15) dicitar; quæ dum constat altis mœnibus, ecclesiarumque copiis decora, sanctorumque corporibus fulla, quemadmodum antique Veneciæ Aquilegia, ita et ista totius novæ Venetiæ caput et metropolis fore dinoscitur.

Secum a nanque (16) Bibones nominatur.

Tertia vero Caprulas (17) vocatur, ad quam concordiensis episcopus cum suis, Longobardorum timoratione territus, adveniens, auctoritate Deus-dedi papæ (18) episcopatus sui sedem inibi impostum manendam confirmavit et habitare disposuit.

Quarta quidem insula (19) exstat ⁷, in qua dum (20) ab Eraclio imperatore fuerat civitas magnopere constructa; sed vetustate consumpta, Venetici iterum illam parvam composuerunt. Postquam antem Opiterine (21) civitas a Rothari rege capta est, episcopus illius civitatis auctoritate Severiani papæ hanc Heraclianam petere ibique suam sedem confirmare votuit.

Quinta insula Equilus (22) nuncupatur; in qua

NOTÆ.

pitis Argilis sitam hic minime innui, ordo narratio-nis a septentrione meridiem versus procedentis probat; unde insulam inter Gradum et Caprulas olim extitisse patet.

(17) Caorle.

(18) Sedit c. a. 615.

(19) Heracliana amplius non exstat.

(20) Quo anno Heraclius imp. defunctus est. Rotharis rex Opiterium cepit; igitur ista Heraclianæ civitatis historia consistere nequit.

(21) Oderzo.

(22) Jesulo.

dum populi illie manentes episcopali sede carerent, auctoritate divina novus episcopatus ibi ordinatus est.

Sexta insula Torcellus (23) subsistit; quæ, licet urbium mænibus minime clarescat, tamen aliarum insularum munitione circumscepta, in medio tutissima pollet.

Septima insula Morianas (24) vocatur.

Octava quidem insula Rivoaltus (25) subsistit. Ad quam ad extremum licet populi ad habitandum confluenter, tamen ditissima et sublimata omnibus manet; quæ non solum ecclesiarum seu domorum decoritate ostentatur, verum etiam ducatus dignitatem atque episcopati sedem habere et possidere videtur.

Nona insula Metamaucus (26) dicitur, quæ non indiget aliqua urbium munitione, sed pulchro litore paene ex omni parte cingitur; ubi auctoritate apostolica episcopalem sedem populi habere consecutisunt.

Decima vero insula Pupilia (27) manet.

Undecima Minor Clugies (28) dicitur; in qua monasterium sancti Michaelis ¹⁰ situm est.

Duodecima insula Clugies (29) Major nuncupatur.

Est etiam in extremitate Venetiæ castrum quod Caput Argilis (30) dicitur. Sunt etenim apud eandem provintiam quam plurimæ insulæ habitabiles.

(P. D. m, 11.) Per hec tempora apud Constantiopolym, ut supra premissum est, Justinus minor regnavit. Vir in omni avaritia deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut archas juberet ferreas fieri, in quibus ea quæ rapiebat auri talenta congereret; quem etiam ferunt in heresim Pelagianam dilapsum. Hic, cum a divinis mandatis aurem cordis averteret, justo Dei judicio ammisso rationis intellectu amens effectus est Hic Tyberium ¹¹ cesarem adscivit, qui ejus palacium vel singulas provincias gubernaret, hominem justum, utilem, strenuum, sapientem, elemosinarium, in judiciis æquum, in victoriis clarum, et quod his omnibus supereminet, verissimum christianum. Hic cum multas de thesauris quos Justinus aggregaverat pauperibus erogaret, Suffia augusta frequentius eum increpabat, quod rem publicam redigisset in paupertatem, dicens: *Quod ego multis annis congregavi, tu intra paucum tempus prodige dispergis.* Agebat ¹² autem ille: *Confido in Domino quia non deerit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes elemosinam accipiant aut captivi redimantur.*

VARIÆ LECTIÖNES.

⁸ munita ed. ⁹ præ inserit ed. ¹⁰ scitum 2 ¹¹ tyberim 3. ¹² i. e. aiebat. ¹³ i. e. relevavit.

NOTÆ.

(23) Torcello.

(24) Murano.

(25) Rialto.

(26) Malamocco.

(27) Poveglia.

(28) Chiozza.

(29) De duplice Clugia vide quæ adnotavimus in observationibus ad Papyr. Ravenn. editis Venetiis a. 1752, pag. 29. ZANETTI.

(30) Capo d'Argine.

A *Hic est enim magnus thesaurus, dicente Domino: Thesaurizate vobis thesauros in cælis, ubi neque erugo neque tinea corruptit, et ubi fures non effodiunt nec surantur. Ergo de his, quæ Dominus tribuit congregemus thesauros in cælo, et Dominus nobis augere dignabitur in sæculo.* Igitur Justinus cum 11 annis regnasset, amentiam, quam incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sane quæ per Narsetem patricium Gothis vel Franchis illata per anticipationem diximus, hujus temporis gesta sunt. Denique et cum Romæ temporibus Benedicti papæ, vastantibus omnia per circuitum Longobardis, famis penuria laboraret, multa milia frumenti navibus ab Egipto dirigens, eam suæ studio misericordiæ revelavit ¹³.

B (c. 12.) Mortuo igitur Justino, Thiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumpsit imperium. Hic cum ut superius diximus, sub Justino adhuc cæsare palacium regeret, et multas quotidie elemosinas faceret, magnam ei Dominus auri copiam subministravit. Nam deambulans per palacium, vidi in pavimento domus tabulam marmoream in qua erat crux dominica sculpta, et ait: *Cruce Domini frontem nostram et pectora munire debemus, et ecce eam sub pedibus conculcamus!* Et dicto citius jussit eam tabulam auferri. Deffossamque tabulam et erectam inveniunt subter et aliam hoc signum habentem. Qui et ipsam jussit auferri. Qua amota reperiunt et tertiam, jussuque ejus cum fuisset abiuta, inveniunt magnum thesaurum habentem supra mille auri centinaria, sublatumque aurum pauperibus adhuc abundantius quam consueverat largitur (c. 25). Defuncto vero Paulo patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 12, huic successit Probinus. (c. 12.) Narsis quoque patricius Ytaliæ cum in quadam civitate intra Ytaliæ domum magnam haberet, cum multis thesauris ad supra memoratam urbem advenerat, ibique in domo sua occulte cisternam magnam fodit, in qua multa milia centeniorum auri argenteique reposuit. Interfectisque omnibus conciis, uni tantummodo seni hec juramentum ab eo exigens, commendavit. Defuncto vero Narsete supradictus senex ad Tiberium cesarem veniens dixit: *Si mihi, inquit, aliquid prodest, magnam rem tibi cesari dicam.* Cui ille dixit: *Quid vis? Proderit enim tibi, si quod nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum, inquit, Narsis reconditum habeo, quod in extremo vite potius celare non possum.* Tunc cesar Tyberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos; praecedente vero sene, hi secuntur attoniti. Pervenientesque ad cisternam,

C

D

deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, ut per multos dies vix a deportantibus potuissest evacuari. Quæ ille pene omnia secundum suum morem erogatione largisflua dispensavit egenis. Hic cum augustalem coronam accepturus esset, cumque juxta consuetudinem ad spectaculum circi populus expectaret: insidias ei preparans Sophia Augusta ut Justinianum Justini nepotem ad dignitatem imperatoriam sublimaret, ille per loca sancta prius procedens, dehinc vocato ad se pontifice urbiscum consulibus ac præfectis, palacium ingressus, indutus purpura, diadema coronatus, et trono imperiali impositus, cum immensis laudibus in regni est gloria confirmatus. Quod ejus adversarii audentes, nihilque ei qui in Deo spem suam posuerat officere valentes, magno sunt confusionis pudore co-hoperti. Transactis autem paucis diebus adveniens Justinianus, pedibus se projectis imperatoris, ob meritum gratiae quindecim ei auri centenaria deferens, quem ille secundum patientiae sue ritum coligens, sic in palacio assistere jussit. Sophia vero Augusta, immemor promissionis quam quondam in Tyberium habuerat, insidias ei temptavit in genere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperiale triginta diebus ad vindemiam jocundaretur, vocato clam Justiniano voluit eum sublimare in regno. Quo comperto, Tyberius cursu veloci Constantinopolim regreditur, apprehensamque augustam omnibus thesauris spoliavit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens, segregatisque pueris ejus ab ea, alios de fidelibus suis posuit qui ei parerent, mandans prorsus ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum; Justinianum vero verbis solummodo objurgatum, tantum in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursumque filio suo filiam ejus expeteret. Sed haec res nescio quam ob causam ad effectum minime pervenit. Hujus exercitus ab eo directus Persas potentissime debellavit. Victorique regrediens tantam molem prædæ cum 20 pariter elephantis detulit, ut humanæ crederetur posse sufficere cupiditati.

(P. D. III, 14.) Mortuo (31) vero apud Aquilegiam patriarcha Probino, qui ecclesiam uno rexerat anno, eidem ecclesiæ sacerdos Heylas præficitur (*infra col. 950*), qui haec quæ suprascripta sunt ordinavit, domumque sibi a fundamentis ædificavit. Etiam dicta corpora sanctorum miro modo collocavit, assens in synodo supra statutum: *Karissimi fratres, intervenientibus malis nostris, cottidie hostile perpetimur flagellum. Jam pridem ab Atila Unorum rege Aquilegia, civitas nostra, funditus destructa est, et postea Gothorum incessu et ceterorum barbarorum*

A cassata, vix aspirans; sed et nunc Longobardorum infandæ gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum dicit mansuetudo nostra, si vestræ placet sanctitati, in hunc castrum Gradensem nostram confirmare metropolym.

Quo dicto omnibus placuit episcopis, et facto libello statutæ suæ, id est de memorato Calcedonense synodo et de ac ipsa sede subter manibus suis conscripserunt: id est primus Helyas patriarcha; deinde Marcianus episcopus sanctæ ecclesiæ Operterginæ, Leonianus episcopus Tyborniensis, Petrus episcopus Altinalis, Vindemius episcopus Cessensis (32), Bergullus episcopus Patavinæ ecclesiæ, Johannes episcopus Celeianæ (33), Clarissimus episcopus Concordiensis, Patricius episcopus Emonensis (34), Adrianus episcopus Polensis, Maxentius episcopus Juliensis (35), Severus episcopus Tergestinæ ecclesiæ, Solatius episcopus Veronensis, Johannes episcopus Parentinæ ecclesiæ, Aaaron episcopus Avoncensis (36), Ingenuus episcopus secundæ Reliæ, Agnellus episcopus Tridentinæ, vigilius episcopus Scaravaciensis (37), Fontegius episcopus Feltensis, Martianus episcopus Petenatis, Laurentius presbyter, et Marinus presbyter, atque Emeritus presbyter provinciales, et ceteri presbyteri tam metropolitani quamque et plebani. Omnes isti suprascripti consentierunt, et omnia in eodem loco confirmaverunt.

(P. D. III, 15.) Tyberius igitur Constantinus postquam imperium septem rexerat annis, sentiens sibi diem mortis imminere, una cum consilio Sophie Auguste Mauricum genere Capadocem, virum strenuum, ad imperium elegit, ornatamque suam filiam regalibus ornamentis, ei eam tradidit dicens: *Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum. Utere eo felix, memor semper ut equitate et justicia delecteris.* Hoc posquam dixit, de hac luce ad æternam patriam migravit, magnum luctum populis de sua morte relinquens. Fuit enim summae bonitatis, in elemosinis promptus, in judiciis justus, in judicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens omnes diligens. Ipse quoque est dilectus a cunctis. Quo defuncto, Mauricius indutus purpura redimitusque diademate, ad circum processit, ad clamatisque sibi laudibus largitisque populo muneribus, primus ex Grecorum genere in imperium confirmatus est.

(c. 17.) Hoc tempore Mauricius imperator Childeberto regi Francorum quinquaginta milia solidos per legatos suos direxit, ut cum exercitu super Langobardos irrueret, eosque de Ytalia exterminaret. Legati oblatis muneribus pacem cum Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito imperator Mauricius quia cum Langobardis fœdus inierat,

NOTÆ.

(31) Haec cum Chronico Gradensi ad verbum fere convenient usque loco confirmaverunt.

(32) In Istria.

(33) Cilly in Carantanis.

(34) Laybach.

(35) Castri Julii in Carniola.

(36) Fortasse Avronzo prope Cadore.

(37) Scarabantæ ad Istrum.

solidos quoseidem ob Langobardorum detrimentum dederat repelere cepit; sed ille, suarum virium potentia fatus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

(c. 20.) Denique post Benedictum papam Pelagius Romanæ ecclesiæ pontifex absque jussione principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam a Roma progredi. Hic Pelagius Helye Aquilegensi episcopo, nolenti tria capitula Calcedonensis synodi suscipere, epistolam satis ulilem misit, quam beatus Gregorius cum esset adhuc diaconus conscripsit.

(c. 23.) Circa hoc fuit, ut diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis excrevit, ut aquæ ejus super muros urbis influerent et maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alveum ejusdem fluminis cum multa serpentium multitudine draco etiam aquæ magnitudine per urhem transiens usque ad mare transcendit. Subsecuta est statim post hanc inundationem gravissima pestilentia, quam inguinariam appellant. Quæ tanta strage populi devastavit urbem, ut de inextimabili multitudine vix pauci remanerent. Primumque Pelagium papam, virum venerabilem, perculit et sine mora extinxit. Deinde pastore interempto sese per populos extendit.

(c. 24.) In hac tanta tribulatione beatissimus Gregorius, qui tunc levita erat, a cunctis generaliter papa electus est. Quidum septiformem letaniam fieri ordinasset, intra unius hore spaciun, dum hi Deum deprecarentur, octoginta ex eis subito ad terram orruentes spiritum exalarunt. Septiformis autem letania ideo dicta est, quia omnis Urbis populus a beato Gregorio in septem partibus deprecaturus Dominum est divisus. In primo enim choro fuit omnis clerus, in secundo omnes abbates cum monachis suis, in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis, in quarto omnes infantes, in quinto omnes laici, in sexto universe viduæ, in septimo omnes mulieres conjugatæ. Ideo autem de beato Gregorio plura dicere ommittimus, quia jam ante aliquot annos ejus vitam Deo auxiliante texuimus (38). In qua quæ dicenda fuerant, juxta tenuitatis nostre vires universa descriptimus.

(c. 25.) Hoc tempore idem beatus Gregorius Augustinum et Mellitum et Joannem cum aliis pluribus monachis timentibus Deum in Britaniam misit, eorumque prædicatione ad Christum Anglos convertit.

(c. 26.) His diebus cum essent anni ab incarnatione Domini 588, defuncto Helya patriarcha Aquileensi, postquam 15 annos sacerdotium gesserat, sepultus est apud Gradensem metropolim in ecclesia sanctæ Eusemiæ (39.) Quem Smaragdus patricius,

A veniens de Ravenna in Gradum, per semet ipsum ex basilica extrahens, Ravennam duxit cum aliis tribus ex Hystria episcopis, id est Joanne Parentino et Severo atque Vendemio, nec non etiam Antonio jam sene ecclesiæ defensore. Quibus comminans exilia atque violentiam inferens, communicare compulit Joanni Ravennati episcopo trium capitulorum damnatori, qui tempore papæ Vigilii vel Pelagii a Romanæ ecclesiæ describerat ¹⁴ societate. Exempto vero anno, e Ravenna ad Gradum reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri episcopi eos receperunt. Smaragdus patricius a demonio non injuste correptus, successorem Romanum patricium accipiens, Constantinopolym remeavit. Post haec facta est synodus decem episcoporum in B Mariano. Ubi receperunt Severum patriarcham Aquileensem dantem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicaverat Ravennæ. Nomina vero episcoporum qui se ab hoc scismate cohibuerunt, hec sunt: Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinus de Sabione, Agnellus Tridentinus, Junior Veronensis, Horontius Vicentinus, Rusticus de Tarvisio, Fonteius Feltrinus, Agnellus de Acilo, Laurentius Belluneensis. Cum patriarcha autem communicaverunt isti episcopi: Severus Parentinus, Joannes patricius, Vendemius et Joannes.

(PAUL. D. IV. 4.) Hoc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Ravennam, Gradus et Hystriam nimium gravis, sicut et prius ante triginta annos extiterat.

(c. 26.) Igitur Mauricius augustus, postquam uno et C viginti annis rexit imperium cum filiis Theodosio et Tyberio et Constantino, a Focate, qui fuit strator Prisci patricii, occiditur. Fuit autem utilis rei publice, nam sepe contra hostes dimicans victoriam obtinuit. Hunni quoque, qui et Aves appellantur, ejus virtute devicti sunt.

(c. 33.) His diebus defuncto Severo patriarcha, ordinatur in loco ejus Joannes abbas patriarcha in Aquilegia vetere cum contensu regis et Gisulphi ducis. In Gradus quoque ordinatus est a Romanis Marcianus antistes (40).

(c. 36.) Focax igitur, ut premissum est, extinto Mauricio ejusque filiis, Romanorum regnum invadens, per octo annorum curricula principatus est. D Hujus secundo anno inductione octava Gregorius papa migravit ad Dominum. Hic rogante papa Bonifacio statuit sedem Romanæ et apostolicæ ecclesiæ caput esse omnium ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum scribebat. Idem alio papa Bonifacio petente, jussit in veteri fano, quod Pantheon vocabatur, ablatis ydolatræ sordibus ecclesiam beatæ semperque virginis Mariæ et omnium martirum fieri, ut ubi quon-

VARIE LECTINES.

¹⁸ I. e. desciverat.

NOTE.

(38) Paulus scilicet, non Joannes.

(39) Severi patriarchæ nomen excidit.

(40) Candidianus antistes Paulus.

dam non deorum sed demoniorum cultus agebatur, A quia eam suus vir requireret suggesserunt. Quibus ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Hujus tempore prassini et veneti per Orientem et Egyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Persæ quoque adversus rem publicam gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias et ipsam Jerosolimam auferunt; et destruentes ecclesias, sancta quoque prophanantes, inter ornamenti locorum sanctorum vel communium etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Focatem Eracianus, qui Africam regebat, rebellavit; atque cum exercitu veniens, eum regno vitaque privavit, remque publicam Romanam Eraclius, ejus filius, regendam suscepit.

Defuncto autem Marciano, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos tres, dies quinque, successit B Candidianus.

(c. 49.) His diebus defuncto Heraclio, qui viginti et quinque annos gubernarat imperium, Eracianas ¹⁵, ejus filius, cum matre Martina regni jura suscepit, rexque imperium duobus annis. Quo vita decadente, successit in loco ejus Constantinus, germanus ejusdem, alius filius Heraclii, imperavitque mensibus sex.

(c. 33.) Rursum mense Novembri et Decembris stella cometis apparuit. Candidiano ¹⁶ patriarcha quoque defuncto apud Gradus, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos quinque, ordinatur patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum, ab episcopis qui erant sub Romanis; et ex illo tempore cœperunt esse duo patriarche.

(c. 49.) Mortuo vero jam dicto Constantino filio Heraclii, Constantinus ejusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo et viginti.

(c. 50.) Circa hæc tempora regis Persarum conjunx, nomine Cesara, de Perside exiens, cum paucis suis fidelibus privato habitu propter christiane fidei amorem Constantinopolym venit. Quæ ab imperatore honorifice suscepit, post aliquos dies, ut desiderabat, baptismum consecuta et ab augusta de sacro fonte levata est. Quod vir ejus Persarum rex audiens, legatos Constantinopolym ad augustum ¹⁷ direxit, quatenus eidem uxorem suam redderet. Qui ad imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant, qui suam requirebat reginam. Imperator D hæc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: *De regina quam quæritis fatemur nos nihil scire; præter quod ad nos hic aliqua mulier privato habitu advenit.* Legati vero responderunt dicentes: *Si placet, nostro conspectui velimus hanc quam dicitis mulierem videre.* Quæ cum jussu imperatoris advenisset, mox eam legati conspiciunt, ad ejus vestigia provolvuntur, eique venerabiliter

A quia eam suus vir requireret suggesserunt. Quibus illa respondit: *Ite, renunciate regi vestru et domino, quia nisi, sicut ego jam credidi, ita et ipse in Christum crediderit, me jam ultra consortem theori habere non poterit.* Quid multa? Reversi legati ad patriam, universa quæ audierant suo regi renunciant; qui nihil moratus cum sexaginta milibus viris Constantinopolym pacifice ad imperatorem venit. A quo gratarter et satis digne susceptus est. Quicum universis Christum dominum credens, pariter cum omnibus suis sacri baptismatis unda perfusus est, et ab augusto de fonte levatus, catholica fide confirmatus est. Multisque muneribus ab augusto honoratus, accepta sua conjugi, letus et gaudens ad suam patriam repedavit.

Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo secundo ¹⁸ Epiphanius patriarcha mortuus est, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 5 et menses 3. Huic successit Cyprianus patriarcha.

(P. D. v. 6.) His diebus Constantinus augustus, qui et Constans est appellatus, Ytaliam a Longobardorum manibus eripere cupiens, Constantinopolym egressus, per littora iter habens Athenas venit, indeque mare transgressus, Tarentum applicuit; qui tamen prius ad solitarium quemdam, qui prophecias spiritum habere dicebatur, adiit, studiose ab eo scissitans utrum gentem Longobardorum, quæ in Ytalia habitabat, superare et obtinere posset. Circa hec namque tempora Cyprianus patriarcha hominem exuit, qui Gradensem ecclesiam rexerat annos

C viginti quinque, menses tres, dies viginti. Huic successit Primogenitus, Romanæ sedis subdiaconus regionarius. Igitur cum servus Dei Constantino augusto spacium unius noctis expetisset, ut pro hoc ipso Dominum supplicaret, facto mane ita eidem augusto respondit: *Gens Langobardorum superari modo ab aliquo non potest; quia regina quædam ex alia provincia veniens basilicam beati Joannis baptistæ in Langobarduni finibus construxit. Et propter hoc ipse beatus Joannes pro Langobardorum gente continuo intercedit.* Veniet autem tempus quando ipsius oraculum habebitur despectui, et tunc gens ipsa peribit. Quod nos (41) ita factum esse probavimus, qui ante Langobardorum perditionem eandem beati Johannis basilicam, qua utique in loco qui Modicia dicitur est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita ut indignis et adulteris non pro vitæ merito, sed datione præmiorum, isdem locus largiretur.

(PAUL. D. v. 7.) Igitur, ut diximus, Constantinus augustus cum Tarentum venisset, egressus exinde Beneventiorum fines invasit, omnesque pene per quas gens venerat Langobardorum civitates cepit. Luceriam quoque, opulentam Apulie civitatem,

VARIE LECTIONES.

¹⁵ raciones 3. ¹⁶ Candidianus 3. ¹⁷ augustum 3. ¹⁸ DCXII. PELLEGRIN

NOTÆ.

(41) Paulus scilicet.

expugnatam fortius invadens diruit et ad solum usque prostravit. Arentiam sane, propter munitissimam loci positionem, capere minime potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, et eam vehementer expugnare cepit. Ubi tunc Romoald Grimaldi filius adhuc juvenculus ducatum tenebat. Qui statim ut imperatoris adventum cognovit, nutricium suum nomine Sensualdum ad patrem Grimaldum transportandum direxit, obsecrans ut quantocius veniret, filioque suo ac Beneventanis, quos ipse notriversat, potenter succurreret. Quod Grimoald rex audiens statim cum exercitu, filio latus auxilium. Beneventum pergere cepit. Quem plures ex Langobardis itinere relinquentes, ad propria remearunt, dicentes quia expoliasset palatum, et jam non reversurus repeteret Beneventum. Interim imperatoris exercitus Beneventum diversis machinis vehementer expugnabat. Econtra Romalda cum Langobardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congregandi manu ad manum propter paucitatem exercitus non auheret, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eidem inferebat undique clades. Cumque Grimoald ejus pater iamque properaret, cumdem nutricium ejus, de quo premisimus, ad filium misit, qui ei suum adventum nunciaret. Qui cum prope Beneventum venisset, a Grecis captus, imperatori delatus est; qui ab eo unde adveniret requirens, ille se a Grimoaldo rege venire dixit, eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimque imperator exterritus, consilium cum suis iniit, quatinus cum Romaldo pacisceretur, ut Neapolim posset reverti.

(c. 8.) Acceptaque obside Romaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit, ejus vero nutritum Sesualdum ad muros duci præcepit, mortem ei minatus si aliquid Romaldo aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius asseveraret eumdem venire minime posse. Quod ille ita se facturum, ut ei præcipiebat, promisit; sed cum prope muros advenisset, velle se Romaldum videre dixit. Qui, cum Romoald citius venisset, sic ad eum locutus est: *Constans esto, domine Romoald, et habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias eum ac noce juxta Sangrum fluvium cum valido exercitu manere; tantum obsecro ut misericordiam exhibeas cum mea uxore et filiis, quia gens ista perfida me vivere non sinebit.* Cumque hoc dixisset, jussu imperatoris caput ejus abscisum atque cum belli machina quam petrariam vocant in urbem projectum est. Quod caput Romoald sibi deferri jussit et lacrimans osculatus est dignoque in loculo tumulari præcepit.

(c. 9.) Metuensigitur imperator subitum Grimoaldi regis adventum, dimissa Beneventi obsidione, Neapolym proficisciatur Cujus tamen exercitum Mitola Capuamus comes juxta fluentia Caloris fluminis in loco qui usque hodie Pugna dicitur vehementer adtrivit.

(c. 10.) Postquam vero imperator Neapolym pervenit, unus ex ejus optimatibus, cui nomen Saburrus

A erat, ab augusto, ut fertur, viginti milia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum victoremque spopondit. Qui cum accepto exercitu, ad locum, cui Fornitus nomen est, advenisset ibique castra posuisse, Grimoald, qui jam Beneventum advenerat, haec audiens, contra eum proficiendi voluit. Cui filius Romoald: *Non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite; ego Deo favente cum eo pugnabo, et cum vicero, major utique gloria vestrae potentiae adscribetur.* Factumque est; et accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficicitur; qui, priusquam bellum cum eo iniret, a quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos audacter irrupit. Cumque utræque acies **B** forti intentione pugnarent, tunc unus de regis exercitu nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Greculum eodem contumeliose manibus fortiter percutiens, de sella super qua equitabat substulit, eumque inter aera super caput suum levavit. Quod cernens Grecorum exercitus, immenso pavore perterritus in fugam convertitur, ultimaque pernicie cesus sibi fugiens, Romaldo et Langobardis victoriam peperit. Ita Saburru, qui se imperatori suo victoriæ tropheum de Langobardis promiserat patrare, ad eum cum paucis remans ignominiam deportavit. Romaldo vero, patrata de inimicis victoria, Beneventum triumphans reversus est, patrique gaudium et cunctis securitatem convexit.

(c. 14.) At vero Constans augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse consiperet, omnes servicie sue minas contra suos, hoc est Romanos, retrorsit: nam egressus Neapolym, Romam perexit. Cui sexto ab Urbe miliario Vitalianus papa cum sacerdotibus et Romanorum populo occurrit. Qui Augustus cum ad beati Petri limina pervenisset, obtulit ibi palium auro textum, et manens apud Romam duodecim diebus, omnia quæ fuerant antiquitus constituta ex ære in ornamentum civitatis depositi, in tantum ut etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, et conditum fuerat in honorem omnium deorum, et ibi per concessiōnem superiorum principum locus erat omnium martyrum, discoperiret, tegulasque æreas exinde auferet, eosque simul cum aliis omnibus ornamenti Constantinopolym transmitteret. Deinde reversus imperator Neapolym itinere terreno, perexit civitatem Regium. Ingressusque Siciliam per inductionem septimam, habitavit in Syracusa, et tales afflictiones imposuit populo seu habitatoribus vel possessoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ atque Sardiniae, quales antea nunquam audite sunt, ita ut etiam uxores a maritis vel filii a parentibus separarentur. Sed et alia multa et inaudita arum regionum populi perpessi sunt, ita ut alii spes vite non remaneret. Nam et vasa sacra vel cymilia sanctorum Dei ecclesiarum imperiali jussu et Grecorum avaritia sublata sunt. Mansit autem imperator in Sicilia ab inductione septima usque in

duodecimam; sed tandem tantarum iniquitatum pe-
nas luit, atque dum si in balneo lavaret, a suis extin-
ctus est.

(c. 12) Interfecto igitur apud Syracusas Constante
imperatore, Mezetius in Sicilia regnum arripuit, sed
absque orientalis exercitus voluntate. Contra quem
Italæ milites alii per Hystriam, alii per partes Cam-
paniæ, alii vero a partibus Africæ et Sardiniae ve-
nientes in Syracusas, eum vita privarunt, multique
ex judicibus ejus detruncati. Constantinopolym per-
ducti sunt, cum quibus pariter et falsi imperatoris
caput est deportatum.

(c. 13.) Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ
jam Alexandriam et Egyptum pervaserat, subito
cum multis navibus venientes, Siciliam invadunt,
Syracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt
populorum, vix paucis evadentibus, qui per munitissi-
ma casta et juga confugerunt montium, auferen-
tes quoque predam nimiam et omne illud quod Con-
stans augustus a Roma abstulerat ornatum in ære et
diversis speciebus; sicque Alexandriam reversi
sunt.

Anno autem ab incarnatione Domini sexcentesimo
quadragesimo septimo Primogenitus patriarcha ex
hac luce migravit, qui Ecclesiam Gradensem guber-
navit annos 20, menses 3¹⁹⁻²⁰, dies 7. Huic successit
Maximus; cuius tempore Maurus Altinensis episco-
pus, non ferens Langobardorum insaniam, Severini
papæ auctoritate ad Torcellensem insulam venit (42)
ibique suam sedem corroborare et pro futuro mane-
re decrevit. Qui Altinensem ecclesiam gubernavit C
annos 4, et mortuus est. Huis successit Julianus
episcopus.

(PAUL. D. v, 30) Igitur extincto, ut diximus, puni-
toque qui ei successerat Mezenzio tyranno, Roma-
norum regum Constantinus, Constantii augusti fi-
lius, suscepit regendum. Sarraceni Siciliam inva-
dunt, et præda nimia secum ablata, mox Alexan-
driam redeunt. (Id. vi, 4.) Agatho papa, ex rogatu
Constantini, Heraclii et Tyberii, principum piissimo-
rum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus
erat Joannes Romanæ ecclesiae tunc diaconus, non
longe post episcopus, pro adunatione facienda
sanctorum Dei ecclesiarum. (BEDA De sex ætat mundi.) Qui benignissime suscepti a reverendissimo fidei
catholicæ defensore Constantine, jussi sunt, remis-
sis disputationibus philosophicis, pacifico colloquio
de fide vera perquirere. Datis igitur eis de bibli-
oteca Constantinopolitana cunctis antiquorum pa-
trum, quos pelebant, libellis, affuerunt autem et
episcopi 150, præsidente Gregorio patriarcha regiæ

A urbis, et Antiochiæ Machario; et convicti sunt qui
unam voluntatem et operationem astruebant in
Christo falsasse ²¹ patrum catholicorum dicta per
plurima. Finito autem conflictu, Gregorius cor-
reptus est, Macharius vero cum suis sequacibus si-
mul et predecessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho,
Paulo et Petro anathematizatus, et in locum ejus
Theophanius de Sicilia Antiochiæ episcopus factus,
tantaque gratia legatos catholicæ pacis comitata
est, ut Johannes Portuensis episcopus, unus ex ipsis,
dominica octavarum pascæ missas publicas in ecclæ-
sia sanctæ Sophiæ coram principe et patriarcha
latine celebraret. Hec est sexta synodus universalis,
Constantinopoly celebrata et Greco sermone scripta,
temporibus papæ Agathonis, exequente ac residente
piissimo principe Constantino intra palacium suum,
simulque legalis apostolicæ sedis et episcopis 150
residentibus. Prima enim universalis in Nicea con-
gregata contra ²² Arium 318 patrum temporibus
Julii papæ sub Constantino principe; secunda in
Constantinopoly 150 patrum contra Macedonium et
Eudoxium temporibus Damasi papæ et Gratiani
principis, quando Nectarius eidem urbi est ordina-
tus episcopus; tertia in Epheso 200 patrum contra
Nestorium Augustæ urbis episcopum, sub Theodosio
Magno principe et papa Celestino; quarta in Calce-
done patrum 630, sub Leone papa temporibus Mar-
ciani principis, contra Euthicen nephandissimum
præsulem monachorum; quinta item in Constanti-
nopoly, temporibus Vigilii papæ sub Justiniano prin-
cipi contra Theodorum et omnes hereticos; sexta
hæc de qua in præsenti diximus. Sancta et per-
petua virgo Christi Edildruda, filia Anne regis Anglo-
rum, et primo alteri viro permagnifico, et post Hec-
frido regi conjux data, postquam 12 annos thorum
incorrumpita servavit maritalem, post reginam sum-
pto velamine sacro, virgo sanctimonialis efficitur.
Nec mora, etiam virginum mater et nutrix pia san-
ctarum, accepto in construendum monasterium loco
quem Eilge vocavit. Cujus merita vivacia testatur
etiam mortua caro, quæ et post 16 annos sepul-
turæ cum vestæ qua involuta est incorrupta re-
peritur.

Mortuo quoque Maximo hac temestate, qui ecclæ-
siam Gradensem gubernavit annos 20, huic suc-
cessit Stephanus patriarcha. (P. D. v, 17.) Circa hec
tempora Lopus dux Forjulanus in Gradus insula cum
equestri exercitu per strata quæ antiquitus per mare
facta fuerant introivit, et, depredata ipsa civitate,
Aquileiensis ecclesiæ thesauros exinde auferens
portavit.

VARIA LECTIONES.

¹⁹⁻²⁰ IIII. 3. ²¹ ita corrigo. Falsa se 3. ²² vox deest in cod.

(NOTÆ.

(42) Ex Dandulo l. vi, c. 7, p. 41. Paulus urbis
Altinatis catholicus episcopus cum catholicis populo
... in Torcello. . . . . advenit, et ibi primo. . . .
incolatum elegit, elapo que mense uno mortuus est

Consentiant etiam alii. Forte auctor noster ob tam
brevem eo loci vitam illum omisit, et a Mauro ejus
successore (*Mauritius a Dandulo et aliis dicitur*)
incipit. PELLEGR.

(vii, 12) Inter hæc Constantinus imperator apud Constantinopolim moritur, et ejus filius minor Justinianus Romanorum regnum suscepit, cuius per annos 10 gubernacula tenuit. Hic Africam a Saracenis abstulit, et cum eisdem pacem terra marique fecit. Hic Sergium pontificem, quia in erroris illius synodo, quam Constantinopoly fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia prothospatario suo, jussit Constantinopolym deportari. Sed militia Ravennæ vicinarumque partium jussa principis nephanda contemnens, eumdem Zachariam cum contumeliis ab urbe Roma et injuriis pepulit. Justinianus ob culpam perfidiæ regni gloria privatus exul in Pontum secedit. Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo secundo Stephanus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem rexit annis quinque, Huic Agathon.

(c. 13.) Contra hunc suprascriptum Justinianum Leo augustalem dignitatem arripiens, eum regno privavit. Regnumque Romanorum tribus annis regens, Justinianum exulem in Ponto servavit.

Rusumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum ejus invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore in eadem civitate in custodia tenuit.

(c. 34.) At vero Justinianus, qui amissio principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Vulgarum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant patricios occidit. Leonem quoque et Tyberium, qui locum ejus usurpaverant, cepit, et in medio circo coram omni populo jugulari fecit; Gallicum vero patriarcham Constantinopolitanum, erutis oculis, Romam misit, Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in locum Gallicii constituit. Hoc Constantimum papam ad se venire jubens, honorifice suscepit ac remisit, quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ejus ecclesiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum cum eisdem venerabilis papa prohibuit ne hoc facere deberent; sed tamen inhibere non potuit. (c. 32.) Conversus omnis exercitus ad partes Philippici, fecit eum ibidem imperatorem. Reversusque cum eo ad Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum ad duodecimum ab urbe miliarium. Evicto atque occiso Justiniano, regnum suscepit Philippicus.

Hoc quoque tempore mortuo Agathone patriarcha qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 10, huic successit Christophorus. Circa hæc tempora Julianus Altensis episcopus mortuus est, qui ecclesiam rexerat annos quadraginta octo. Huic successit Deus-dedi episcopus, qui sanctæ genitricis ecclesiam de-

A votissime componere variisque marmoribus condorare perfecerat.

(P. D. vi, 34) At vero Philippicus, qui et Barbanis dictus, postquam imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixeramus, de pontificatu ejectum ad gubernandum monasterium suum Pontum redire precepit. Hic Philippicus Constantino papæ litteras pravi dogmatis direxit; quas ille cum apostolice sedis concilio respuit. Et hujus rei causa fecit picturas in portico sancti Petri, quæ gesta sex sanctorum synodorum universalium retinent. Nam hujusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia. Philippicus jusserrat auferri. Statuit populus Romanus ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidis susciperent. Unde nec ejus effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemnia prolatum.

Hic cum annum unum et sex menses regnum gesisset, contra Anastasius, qui et Artemius dictus est, insurgens, eum extra regnum expulit oculisque privavit, nec tamen occidit. Hic Anastasius litteras Constantino papæ Romam per Scolasticum, patricium et exarcum Ytalias, direxit, quibus se fautorum catholicæ fidei ei sancti sexti concilii predictorem se esse declaravit.

Igitur dum apud eandem provinciam ²² populorum multitudine permanerent, tribunis tantummodo maluerunt subesse. Unde factum est quo, spatio centum quinquaginta annorum, unoquoque anno ad hujus officii fastigium sublimabant, qui illorum causas examinis censura experiri satagerent. Et quoniam omnino patrios fines dolebant a barbaris possideri, maxima inter utrasque partes jurgia versabantur, ita ut inter se vicissim molestias et depopulationes conferre decertarent. Temporibus nempe imperatoris Anastasii et Liuprandi Langobardorum regis (713-716) omnes Venetici una cum patriarcha et episcopis convenientes, communi consilio determinaverunt, quod dehinc honorabilius esset sub duabus quam sub tribunis manere. Cumque diu pertractarent quem illorum ad hanc dignitatem proverent tandem invenerunt peritissimum et illustrem virum Paulitionem nomine; cui iurandi ²⁴ fidem dantes, eum apud Ercalianam civitatem ducem constituerunt. Qui tantæ fuerat temperantia, ut aequo moderamine suos dijudicaret. Cum Liuprando vero rege inconclusæ pacis vinculum confravat; apud quem pacti statuta, quæ nunc inter Veneticorum et Langobardorum populum manent, impetravit. Fines etiam Civitatis novæ, quæ actenus a Veneticis possidentur, iste cum eodem rege instituit, id est a Plave (43) majore, secundum quod designata loca discernuntur, usque in Plavisellam.

VARLÆ LECTINES.

²² Zanetti hic ad marginem notam qnam Noster interpretatur, habet scribit; sed est signum notissimum et in codicibus 1. 2. saepe occurrente: NOTA. ²⁴ cujus iurandi 2.

NOTÆ.

(43) Piave.

Anno incarnationis Domini 717 ²⁵ Christoforus A patriarcha ex hac luce migravit. Huic successit Donatus.

Circa hæc tempora Deusdedi Torcellensis episcopus, qui ecclesiam rexerat annis 24, ex hac luce migravit; cui successit Honoratus episcopus.

(c. 36.) Theodosius anno 1. Hic electus est, imperatorem Anastasium apud Niceam gravi prælio vicit, datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipse vero ut regnum accepit, cum esset catholicus, mox in regia urbe ymaginem illam venerandam, in qua sanctæ sex synodus erat depicta, et a Philippico fuerat dejecta, pristino in loco erexit. Tyberis fluvius alveum suum egredens, multa Romanæ fecit exitia civitati, ita ut in Via lata ad unam et semis staturam exresseret, atque a porta sancti Petri usque ad Pontem Molvium aque descendentes conjungerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus letanias crebris vicibus decimum diem revertit. (BEDA De sex ætat. mundi.) His temporibus multi Anglorum gentes, nobiles et ignobiles, viri et feminæ, duces et privati, divini amoris instinctu, de Britania Romam venire consueverant. Inter quos etiam reverendissimus abbas Ceolfridus annos natus 74, cum esset presbiter annis quadraginta septem, abbas autem annis 35, ubi Lingtonas pervenit, ibi defunctus, atque in ecclesia beatorum geminorum martyrum sepultus est. Qui inter alia donaria quæ afferre disposuerat, misit ecclesie sancti Petri pandente a beato Hieronimo in Latinum ex Hebreo vel Greco fonte translatum. C

Eodem tempore mortuo Honorato episcopo, qui Altensem ecclesiam rexerat annis 7, Vitalis ad regendam suscepit ecclesiam. (P. D. vi, 47.) Leo annis 8. Saraceni cum immenso exercitu Constantinopolim venientes triennio civitatem obsident, donec, civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac si ²⁶ pertæsi obsidionis abscederent. Qui in die regressi, Vulgarorum gentem, quæ est supra Danubium, bello agrediuntur, et ab hac quoque victi refugiunt, ac naves repetunt suas; quibus cum altum pelerent, ingruente subita tempestate, plurimi etiam mersis sive conftractis per littora navibus, sunt necati. (c. 48.) Liuprandus audiens quod Saraceni, de-populata Sardinia, etiam loca fedarent illa ubi ossa sancti Augustini episcopi propter vastationem barbarorum olim translatæ et honorifice fuerant condita, misit, et dato magno precio accepit, et translatis ea in Ticino, ibique cum debito tanto patri honore recondidit.

Anno ab incarnatione Domini 727, mortuo Paulitione duce apud Civitatem novam, qui ducavit annis 20, mensibus 6, successit Marcellus dux. Eo quoque tempore Leo imperator migravit a sæculo; cui successerat Constantinus.

Circa hæc tempora Donatus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem rexit annis 7. Huic successit Antoninus patriarcha.

Eodem quoque tempore prælibato Marcello duce mortuo, qui apud Civitatem novam Venetiae ducatum annis 12 et diebus 20 gubernaverat; cui successit Ursus dux, qui etiam in eadem ²⁶ civitate sepedictum ducatum rexerat annis 11 et mensibus 5. Unde postmodum Venetici illum acri livore interimentes, quinque annorum spatio magistris militum tantummodo subditi manere voluerunt. Primus quorum nomine Leo dicebatur, cujus potestas super eosdem fuit anno 1. Deinde secundus illorum nominabatur Felix cognomento Cornicula, qui similiter illos unius anni spatio rexerat. Exinde tercius magister militum vocitabatur Deusdedi, filius sæpedicti Ursonis intersecti ducis, qui etiam unius anni spatio illius potestatis fuerat ²⁷. Postmodum quartus ex iis habebatur Jubianus nomine Ypatus, qui ²⁸ ejusdem honoris unius anni similiter spatio possessor fuerat. Cujus quoque diebus (an. 729) exarchus Ravennæ primas Venetiam veniens, nimiumque Veneticos postulans, quatenus propriam urbem, quam Ildebrandus nepos Liubrandi regis et Paradeus Vicentinus dux captam habuerant, tueri atque defendere eorum auxiliis potuisset. Cujus Venetici faventes petitioni, navali cum exercitu prælibatam Ravennam ad urbem properantes, unus illorum, Ildebrandus ²⁹ scilicet, vivus ab eis captus est; alter vero qui dicebatur Paradeus, occisus dimicando occubuerat. Atque hujusmodi exarcho prælibaro primati urbs decenter est restituta. Ob quam rem Gregorius quoque apostolicus urbis Romæ tota aviditate sæpedictæ urbi subveniendo, propriam epistolam quæ inferius legitur Antonino Gradensi patriarchæ miserat, ut Veneticos amabili obsecratione inlicere deberet, ad eandem defendendam urbem venirent: *Dilectissimo fratri Antonino Gregorius. Quia peccato faciente Ravenantium civitas, qui caput erat omnium, ab nec dicenda gente Longobardorum capta est, et filius noster eximius dominus exarchus apud Venecias, ut cognovimus, moratur debeat tua fraterna sanctitas ei adærere, et cum eo nostra vice pariter decertare, ut ad pristinum statum sanctæ rei publicæ et imperiali servicio dominorum filiorumque nostrorum Leonis et Constantini, magnorum imperatorum, ipsa revocetur Ravenantium civitas, ut zelo et amore sanctæ fidei nostræ in statu rei publicæ et imperiali servicio firmi persistere Domino quo ³⁰ cooperante valeamus. Deus te in columem custodiat, dilectissime frater.*

His prælibatis, post decesum prædictorum quatuor militum magistrorum quintus ejusdem præfectoræ ordinatur, qui Johannes Fabriacus vocabatur, cujus simili modo ut aliis, principatus unius anni

VARIAE LECTIONES.

²⁵ 712. ed. ²⁶ i. e. sic (ED. PATR.). ²⁷ cade 2. ²⁸ scil. possessor. ²⁹ deest 2. ³⁰ ilderandus 2.
³¹ ita 2. quoque?

spatio manserat, ipsiusque etiam a Veneticis oculi A oculi, ipsiusque ducatum auferens possessorque ejus unius anni spatio fuerat. Super quem deinde Venetici irruentes, unaque conspirantes voluntate, ocalos si- militer illius eruerunt. Loco cujus Dominicum co- gnomento Monegarium, Metamaucensem, ducem sibi fecerunt. Et ut mos vulgi est, qui nunquam in pre- posita voluntate persistens ²², sed quandam super- titiosa stultitia alias atque alias adinventiones exco- gitans, primo illius ducati anno tribunos duos, qui sub ducali decretu consisterent, sibi præposuerant. Quod etiam per singulos annos prænominati ducis vitæ facere conati sunt. Deinde præfati Venetici facta conspiratione ejusdem Dominici oculos evellerunt. Fueruntque anni ducatus illius numero 8.

His quoque temporibus Antoninus Gradensis patriarcha a præsenti luce migraverat; cuius regimen annorum 22 et mensium 10, insuper et dierum 20 fuerat. Hisdem etiam diebus Forjulensis ecclesia a Sereno præsule regebatur, qui, nullius justitiæ ex- pertus, sibi usurpationis causa, regia potestate ab apostolica sede pallium primus tantummodo acqui- sivit, ac hujusmodi epistolam a Gregorio antistite Romano accepisse dinoscitur:

Tanto munere quis ditatur, quantum in sublimitate positus de se ex mandato domini Redemptoris humilier sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter ex humilitate ornatur; spennendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si accepisti, quid gloriari, quasi si non acceperis. Nam dum ad cumulum tui honoris precibus eximii filii nostri regis flexi, plurimum etiam pro rectitudine fidei quam te tuamque ecclesiam tenere et amplectere cognovimus provocati, pallium tibi direximus, interdicentes et inter cetera, ne unquam aliena jura invaderes, aut temeritatis ausu usur- pares jurisdictionem cuiusquam, sed in his essem contentus que usque actedus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gradensis præsulis niteris pervadere jura, atque ex his quæ possedit nunc usque usurpare. Ne ergo in quodam existas temerator, ex apostolica auctoritate præcipimus ne ulio modo terminos exce- das ad eum possessos, sed solum sufficiat in his quæ modo usque possedisti; nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Langobardorum existentibus gres- sum tendere præsummas, ut non injuste suscepisse gratiam collatam ²³ pallii ex præsumptione ostendas; et inde apostolici vigore concili, si inobediens fueris, reprobatus multum et indignus judiceris.

Eodem etiam tempore Emilianus patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis 8 et diebus 5 gubernaverat, in pace vitam finivit. Cui deinde Vitalianus in eadem successerat sede.

His quoque temporibus prælibatus Vitalis, qui Altinensem annis 9 et mensibus 6 ecclesiam rexerat, ab hac luce subtractus est. Severinus postmo- dum vitæ cujus adsecutor in eadem fuerat dignitate ordinatus. Eisdem etiam diebus Venetici magistro- rum militum prælibatae præfecturæ dignitatem abo- minantes, rursus ut quondam ducem, videlicet Deus- dedem, sæpedicti Ursonis Vpati filium, in Metamu- cense insula sibi crearunt. Cujus regimen extitit spatio annorum 13. Ipse quoque posthaec cum de- coris et honestatis gratia castrum quod Brundulus dicitur non eo loco in quo nunc situm videtur, sed ultra præsentem ripam fluminis condere voluit, et illic a quodam infideli, Galla nomine, ejus avulsi sunt

B frequentia simul collecta, quemdam civem Hera- clianæ civitatis Mauricium nomine, peritissimum sœculari studio, ducatus honore apud Metamaucen- sem insulam sublimavit. Qui dum sapienter et honorifice Veneticorum causam in omnibus trac- ret, undecimo sui ducatus anno apud Olivolensem (44) insulam apostolica auctoritate novum episco- patum fore decrevit. In quo quendam clericum, Obelliebatum nomine, episcopum ordinavit. Dehinc cum triginta et uno anno ducatus dignitatem gu- bernaret, jam effectus senex, populo interpellante, Johannem suum filium honoris sui habere consor- tem complacuit. Duabus postmodum annis cum sebole extitit et sic ultimum in pace finivit diem.

Preterea cum essent anni ab incarnatione Do- mini octingenti viginti tres, Johannes, Mauri- antedicti filius, honoris fastigium apud eandem in- sulam adorsus est gubernare, quem neque scripto neque relatione expertis sumus suæ patriæ commoda bene tracasse. Extitit quidem ²⁴ sibi filius Mauri- cius nomine, cui octavo decimo anno sui ducatus ejusdem dignitatis societatem concessit. Temporibus quorum apud Veneciam adeo excrevit mare, ut omnes insulas ultra modum cooperiret. Circa hec siquidem tempora Constantini augusti oculi a qui- busdam suis militibus evulsi sunt, et Herenii au- gusta imperium cœpit gubernare (an. 797).

Mortuo vero Obeliebato episcopo, qui Olivolensem episcopatum rexerat annis 23, Christoforus extitit ei successor. Anno vero vigesimo tercio ducatus D predicti Johannis, comperta occasione suum filium Mauricium navalii exercitu ad Gradensem urbem, ut dominum Johannem sanctissimum patriarcham in- terficeret, destinavit. Ubi illuc pervenit, paternis jus- sionibus obtemperare studens, eundem sanctissi- mum virum crudeliter interfecit. Cujus mors maxi- mum dolorem suis reliquit civibus, quoniam insons fuerat interemptus. Gubernavit autem predictus De-

VARIE LECTIONES.

²² collata 2. ²³ presistens 2. ²⁴ hinc codex i pergit. ²⁵ ita i ²⁶ vox supra lineam scripta i.

NOTE.

(44) Ollivolo,

vir Gradensem ecclesiam annis 36⁴⁴, sepultusque fuit in sancti Marci capella (45) post sanctorum martyrum mausolea. Quem successit Fortunatus ad regendam ecclesiam.

Eodem quoque tempore dominus Carolus Francorum rex Roman adiit (an. 800, Dec. 25), ibique ab apostolico coronatus et unctus est in imperatore. Mortua est namque Herenis augusta, quæ rexerat imperium annis 8, et Nicyforus imperiale fastigium adeptus est. Quem quidam tirrannus, Turcibus nomine, magna expeditione stipatus, conatus est ad prælrium provocare. Sed augustus cum sui imperii pene omnia loca contra tyrrannum tueretur, tantummodo solum Tarsaticum destruere potuit⁴⁷. Postmodum vero predictus tirrannus paenitens quod contra imperiale numen aliquod nefas peregrisset, devotus et cernuus snam adinvenit gratiam.

Prelibatus siquidem Fortunatus patriarcha acriter dolens interfectionem sui successoris et parentis, insidias adversus Mauricium et Johannem duces composuit⁴⁸, et relicta sede et urbe ad Italiam periret⁴⁹; quem etiam secutus est quidam tribunus Obelierius nomine Metamaucensis, Felix tribunus, Dimitrius, Marinianus seu Fuscarus Gregorii, et nonnulli alii Veneticorum majores (an. 803). Ex quibus solus patriarcha in Franciam ivit. Ceteri vero remanserunt in quadam civitate non procul a Venecia, nomine Tarvisio; ibique non diutius degentes, consilio illorum ammoniti qui in Venetia morabantur, Obelierium (46) tribunum ducem elegerunt.

Quo Johannes et Mauricius duces comperto, attriti timoratione, lapsi sunt. Alter illorum Franciam, id est Mauricius, alter vero Mantuam adivit, ubi adeo commorati sunt, ut neuter illorum Veneciam rediret, sed illic diem cluserunt extremum Christoforus etiam Olivolensis episcopus, dum Obelierii ducis adventum non auderet prestolari, cum predictis ducibus fuga lapsus est. Tunc hisdem Obelierius andacter Veneciam intravit; qui cum devote et honorifice a populo susceptus esset, suum fratrem, videlicet Beatum nomine, dignitatis fecit sibi socium. Hac etiam tempestate Civitas nova, quæ vocatur Eraciana, a Veneticis destructa est. Deinde predicti duces navalem exercitum ad Dalmatarum provinciam depopulandam destinaverunt. Olivolensis

A namque sedes, quæ proprio pastore vacua videbatur, Johanni diacono electo a plebe fuerat attributa.

Post aliquod vero tempus Fortunatus patriarcha cum Christoforo episcopo de Francia repedavit. Quibus cum fas non esset Veneciam penetrare, in sancti Cipriani ecclesia, plebe scilicet Altinatis episcopii⁵⁰ quæ scita est apud Mistrinam (47), ospitati et aliquamdiu commorati sunt. Verum postquam dominus Fortunatus Christofori episcopi sedem a Johanne diacono injuste usurpatam didicit, prorsus doluit, et tractare studiosissime cepit qualiter sibi saveret, ut eum ad propriam sedem restituere posset. Johannes si quidem praedictus diaconus quadam die cum incautus iret, a Fortunato patriarcha captus et diu detentus est. Sed ut excogitaret quid de illo agere deberet, nocte fuga lapsus evasit, et instanter Obelierium ducem adivit. Cui cum ea que passus a Fortunato fuerat ordine recitaret, pocius ducis animum adversus eundem patriarcham in odium quam antea esset excitavit. Tamen consulente patriarcha, Christoforus sedem suam tandem⁵¹ recepit, Johannes vero diaconus reversus est ad propriam domum. Igitur Fortunatus patriarcha cum per aliquanta temporum spacia exul a propria sede maneret, Gradensem disposuit reciprocare urbem. Et quia valde Nicetæ patricii adventum prestolari formidabat, qui tunc missus ab imperatore cum exercitu in partes Dalmatarum atque Veneciarum veniebat, relicta sede et propria urbe, iterum Franciam petiit (an. 806). Johannes vero diaconus, qui electus fuerat in episcopatu Olivolensi, ordinatus est patriarcha. Obelierius siquidem dux per Nicetam patricium spatharii (48) honorem suscepit. Beatus vero, frater ejus, cum predicto Niceta Constantinopolim ivit, secumque deferens Veneticorum obsides et Christoforum episcopum et Felicem tribunum (an. 807). Quos augustus exilio dampnavit. Gubernavit autem predictus Christoforus Olivolensem ecclesiam annis 12. Quem successit Christoforus presbyter, qui sancti Moysi ecclesiæ estitit plebanus. Eodem quoque tempore civitas Eraciana a Veneticis iterum devastata et igne combusta est.

Tunc Beatus dux, qui cum Niceta patricio Constantinopolim ivit, in Veneciam reversus, ab imperatore honore ypati⁴⁹ condecoratus est⁵¹. Deinde Obelierius et Beatus duces Valentini, tertium

VARIE LECTIONES

⁴⁴ numerum ope chronicæ Gradensis supplevi; deest in 1 et ed. ⁴⁷ suprascripta vox 1. ⁴⁸ ad suprascriptum 1. ⁴⁹ suprascript. 1. ⁵⁰ p. s. A. e. in margine addita 1. ⁵¹ suprascriptum 1. ⁵² suprascripta vox 1.

NOTÆ.

(45) In ecclesia S. Eusemiae. Chron. Gradense.
(46) Ab Einhardo Wilharenus, Willeri, vocatur.

(47) Mestre.

(48) Spatarii et protospatarii, vel ut alii scribunt spatharii et protospatharii, idem prope erant tunc temporis quod hisce nostris equites, cavalieri. Eorum insignia scaramangium (genus vestis), ensis et torques. Videsis in Ceremonial. aulæ Byzantinæ lib. 1, cap. 59. De protospatariis insignis locus est

in exceptis legum in egg. Leonis et Constantini impp. ann. circiter 870 apud Leunclav. in Basilic. p. 99. Ibi vocatos legas μεγαλοπρεπέστατους, h. e. magnificientissimos. ZAN.

(49) Ypatus, h. e. consul, sed consul honorarius, seu mavis consularis, et ut apud Procop. lib. iii De bello Goth. consul nomine tenus Υπάτος καλούμενος μόνον. Frequens de iis in Græcis auctoribus, post conditam Constantinopolin mentio. Recte tamen monuit Com-

illorum fratrem, in dignitate sui ducatus habere A (50) petiit; qui quinque annorum spacio Venetico-consortem voluerunt.

Interea fœdus quod Veneticorum populus olym cum Italico rege habebat, illo tempore (an. 810), Pipino agente rege, disruptum est, et hisdem rex ingentem exercitum Langobardorum ad Veneticorum provinciam capiendam promovit. Qui cum magna difficultate portus qui dividunt insularum littora pertransisset, tandem ad quendam locum qui Albiola vocatur pervenit ⁴², nulla ratione inantea pertendere gressum valuit. Ibique duces stipati magna Veneticorum expeditione eundem regem audacter aggressi sunt, et divinitus datum est Veneticis de inimicis triumphum; sicque predictus rex confusus recessit. Igitur anno incarnationis redemptoris nostri... Pipinus rex depositus hominem (an. 810, Jun. 24), et Constantinopolitani missi, qui tunc ad eum legationis causa veniebant, mortuo ipso reversi sunt. Johannes siquidem patriarcha, qui per 4 annorum spacia Gradensem sedem vivente pastore usurpavit, sinodali censura depositus est. Licet inuste sedem invaderet, tamen antea sanctorum martyrum Hermachoræ et Fortunati, seu Hyllarii et Taciani corpora, nec non et sancti Marci capellam, marmoreis columnis et tabulis honorifice choros componere studuit. In sanctæ vero Dei genitricis Mariæ ecclesia supra altare ciborium peregit. Fortunatus dehinc ad propriam sedem reversus est. Et quia nulla ratione sui operis plenitudinem exarare me posse existimo, partem quam corrumdam relatione expertus sum stilo adnotare studui. Ecclesiarum namque altaria Gradensis urbis, lamminis argenteis condecoravit, et supra altaria martyrum argentea templa composuit. Ecclesiam vero sanctæ Agathe martyris a fundamentis ipse edificare devotissime fecit. Ubi martyrum quadraginta et duo corpora in ejusdem ecclesiæ cripta ⁴³ recondivit. Ceterum vero quicquid in thesauris seu in ecclesiarum ornamenti peregit, nemo nominatim exprimere potest.

Hac quidem tempestate nuntius Constantinopolitanus nomine Ebersapius Venetiam adivit, et Veneticorum consilio et virtute hoc peregit, ut ⁴⁴ utrique duces et dignitatem et patriam amitterent. Unus, id est Obelierius, Constantinopolim, alter vero Jateram

(50) petiit; qui quinque annorum spacio Venetico-rum ducatum gubernaverunt.

Deinde cum essent anni ab incarnatione Domini 8... [813] ⁴⁵ apud Rivoaltensem insulam Venetici communis decreto ducatus sedem habere maluerunt, et ad hunc honorem quendam virum Agnellum ⁴⁶ (51) nomine, qui palatii hucusque manantis fuerat fabricator, sublimarunt. Sub dignitate etiam cujus duostribunos per singulos annos fieri constituerunt. Eodem quidem anno Michahel imperator cum ad expugnandam Bulgarorum gentem aggressus esset, in tantum inimicorum multitudinem perterritus fuit ut, proprio relichto exercitu, fugam Constantinopolim arripuit. Et quia valde sibi ignominiosum hoc fecisse videbatur, non palacium sed monasterium petit. B Tunc Leo qui illius exercitus duxit et signifer erat, pugnam patrare minime timuit, et Deo favente cum triumpho urbem reversus est. Quem imperatorem omnes fieri conlaudaverunt. Postmodum vero Constantinum, suum filium, socium habere in hac dignitate voluit.

C Prelibatus siquidem Agnellus dux cum duos haberet natos, unus illorum, id est Justinianus, Constantinopolim destinavit; quem imperator honorifice suspiciens, ipati honorem sibi largivit; alterum vero, id est Johannes, ducem fieri promovit. Dehinc autem non post longum tempus Justinianus imperatores ⁴⁷ ipatus Constantinopoli ad propria repedavit, dolensque fratrem suum in honore fastigiatum, contemptis adire palatium, sed in sancti Severi ecclesia una cum sua conjugi hospitatus est. Pater namque ejus non diu filii molestationem et absentiam passus fuit, quoniam valde illum diligebat. Interdixit honorem Johanni, et expulso ⁴⁸ a patria, apud Jateram civitatem exilio retrusus est. Tunc satisfacere per omnia voluit Justiniano suo filio, non solum ipsum sed etiam Agnellum suum nepotem, ejusdem Justiniani natum, consortem sui fecit ducatus. Unde factum est ut Johannes, qui apud Jateram exulabat, fuga lapsus primum Sclaveniam, deinde ad Italianam ad Bergami civitatem pervenit. Interea pater et frater hoc audientes, miserunt nuncios imperatori Lutdovico, efflagitantes ut sibi redderet filium ⁴⁹ fuga lapsum. Imperator vero libenter illorum precibus obtemperans, reddidit sibi fugitivum; quem absque

VARIAE LECTIÖNES.

⁴² Supple sed, aut lege et tandem ad quendam locum — pervenisset. ZAN. ⁴³ ita 1. 2.. contra Zanelli assertionem. ⁴⁴ suprascripta vox 1. ⁴⁵ c. e. a. ab i. D. suprascripta 1. ⁴⁶ VIIIe VIII post addita in margine, et recentiore quidem manu; ante numerum in margine rasura cognoscitur. In cod. 2. in marg. adjectum est; octingenti quatuor, eadem manu qua totus liber exaratus est. ⁴⁷ suprascripta 1. ⁴⁸ ita 1. ⁴⁹ ita scriptum erit: imperator apographum Giesbrechti manu correctum; legi conjicio impr. ⁵⁰ ex supra lin. add. 1. ⁵¹ suprascriptum 1.

NOTÆ.

befisius in notis ad Theophanem, vocem διπάτος non semper in auctoribus Græcis significare consulem, sed quandoque eximium, præcipuum, proceres et hujusmodi. De insignibus horumce consulum honoriorum vide Cassiodor. lib. vi Variar. Vide insuper celeberrimum Pagium in Dissert. Hypat., cap. 8, p. 71, unde haec hausimus. ZAN.

(50) Zara.

(51) Exstat documentum anni 819. Venetorum omnium, ni fallor, vestutissimum, in quo agitur de translatione monachorum Sancti Servuli ad Sanctum Hilarium ab eodem duce peracta. Vid. cl. Cornelium in eccl. Sancti Servuli. ZAN.

mora Constantinopolim una cum uxore destinave-
runt. Eo quoque tempore Leo imperator apud Con-
stantinopolim interfactus (an. 820), qui imperij
principatum annis gubernaverat septem, et Michahel
imperium adeptus est. Agnellus vero predictus dux
legationis causa suum nepotem et æquivocum Con-
stantinopolim misit, ibique mortuus fuit. Fortunatus
quidem patriarcha cum non sedule in sua vellet de-
gere sede, sed contra Veneticorum voluntatem se-
pissime Franciam repetebat, et quia hoc amodo du-
cibus displicebat, pepulerunt illum a sede, et in loco
eius ordinaverunt Johannem, Sancti Servuli abba-
tem. Circa haec tempora apud Olivolensem insulam
sancti Petri ecclesia edificari incepta est. Antedictus
quidem Fortunatus patriarcha propria sede amissa,
secundum quod diximus Franciam cum Grecorum
missis repetebat. Ibique aliquamdiu moratus, diem
finivit extremum (an. 824). Gubernavit autem Gra-
densem ecclesiam per viginti et septem annorum
spacia. Eo quoque tempore quidam Veneticorum
conspiracy aduersum duces facere conati sunt:
ex quibus duo prope sancti Gregorii ecclesiam su-
spensi sunt, id est Johannes Tornaricus, et Bonus
Bradaniso. Johannes autem monetarius fuga lapsus
est ad Lotharium regem; tamen quidquid habuit et
domus et fortuna depopulata sunt. Interea Johannes
abbas qui electus in Gradensi pontificatu fuerat,
sua sponte reicta sede, sancti Yllarii ecclesiam pe-
tens, una cum monachorum contubernio quod in
sancti Servoli monasterio degebatur, monasterium ibi
deinceps ordinare decrevit et habere pro futuro ⁵¹. C

Venerius deinde Gradensem adeptus est sedem,
qui sancti Mauri ecclesiae, quæ suburbio scita est,
fabricator exstitit.

Anno quidem incarnationis Domini octingentesimo
vigesimo secundo, mortuo Agnello duce, qui de-
cem et octo annis Veneticorum ducatum guberna-
vit, ducatus dignitas in suo filio Justiniano remansit.

Hac etiam tempestate (an. 827). Michahel im-
perator mittens exercitum ad Siciliam, Veneticorum
auxilium petiit, cui Justinianus dux quasdam belli-
cosas naves transmittere studuit. Sed uterque exer-
citus minime aliquod triumphum consequi valuit.
Eodem quoque tempore Johannes, Agnelli antedicti
ducis filius et Justiniani frater, qui exul apud Con-
stantinopolim extitit, ad Venetiam reversus est, et
favente sibi Justiniano fratre, dux affectus est. Ita-
rum imperatore efflagitante, exercitum ad Siciliam
preparaverunt; qui etiam reversus est absque
triumpho.

Mortuo quidem Justiniano duce (an. 823), qui una
cum patre gubernavit ducatum annis decem et sep-
tem, et post mortem patris unius annis spacio, digni-

VARIAE LECTIONES.

⁵¹ et h. p. i. suprascripta 4. ⁵² d. i. s. f. r. audita in margine 4. ⁵³ p. J. suprascripta 4. ⁵⁴ de A. suprascripta 4.

NOTÆ.

Cornichia in insula veglia prope ejusdem vocabuli
oppidum.

(52) Ludowicum scribit Andreas Dandulo.

(52) Norrenta, Nurenta, ad quam insulæ Corcyra
Lesina, aliae pertinebant.

(53) Curidum (aut fortasse Curicum) est hodie

ctum est quo, quamdam die, dum prelibatus C^a-rosus dux securus in palacio maneret, a predictis hominibus captus, evulsis oculis exilio retrusus est. Sui quoque secutores, id est Deusdedus Grurus, Marinus patricius, Dominicus monatarius et Tritulus Gradensis interficti sunt. Dehinc neminem ducem constituere maluerunt, sed eo carente ab Ursone Olivolensi episcopo et Basilio et Johanne tribuno unius anni spacio dijudicabantur. Tunc dominus Johannes dux de Frantia in sancti Dimitrii festivitate reversus est; quem Venetici prompte suscipientes ducatum sibi restituere satagerunt. Dominicus quidem Torcellensis episcopus relicto episcopatu monasterium peciit, et in loco ejus Johannes est ordinatus.

Circa hoc tempore Venetici negocii causa dum de Benevento revertebantur, a Narrentanis Sclavis capti, pene omnes interficti sunt. Isdem vero dominus Johannes dux sanctissimi Marci evangeliste ecclesiam consecrare, et digne beatum corpus in eadem collocare procuravit. Preterea quidam Veneticorum, cognomento Mastallici, diabolica sugestione decepti, eundem Johannem sancti Petri de ecclesia in ejusdem festivitate venientem comprehendentes (an. 836), detonsa harba cum capillis, clericum apud Gradensem urbem consecrare fecerunt; qui ibi persistit, interim diem ultimum vixit. Prefuit autem Veneticorum populo septem annorum spacio. Cui succedit quidam nobilissimus, Petrus nomine, qui Jon>annem suum filium consortem in honore habere voluit. Iste namque tertio sui ducatus anno Slaveuiam bellicosas navibus expugnaturam adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur Sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit. Deinde pertransiens ad Narrentanas insulas, cum Drosaico Marianorum judice similiter fedus instituit, licet minime valeret; et sic postmodum ad Veneciam reversus est. Ubi diu commorari eum minime licuit; sed denuo præparavit exercitum adversum Liuditum Sclavum, ubi plus quam centum Venetici interficti fuerunt, et absque triumpho reversus est. Tunc (an. 840) in mense Madii sexta hora diei sol obscuratus est, et factus est eclipsis. Hac denique tempestate Theodosius patricius Constantinopi ad Veneciam veniens, spatharii honoris investituram Petro contulit duci, integroque anno ibi commoratus est, ex imperatoris parte eundem ducem efflagitans ut expeditionem Sarracenos ad expugnandos sibi attribuere non recusaret; quod liben-

A ter dux facere non denegavit. Tunc præparare sexaginta bellicosas naves omni sub festinatione studuit, et usque ad Tarantum, ubi Saba Saracenorum princeps cum maximo exercitu manebat, easdem destinavit. Sed a Sarracenorum multitudine pene omnes Venetici capti et interficti sunt. Idem nempe Saraceni, videntes quod in christianis victoram essent consecuti, ad Absarensem civitatem (55) usque pertingere non dubitaverunt, et in feria secunda pasce incendio eam devastantes, ad Anconam civitatem transierunt; quam similiter igne concremantes, multos captivos exinde secum detulerunt. Deinde vastum per mare hic illuc ⁵⁶ navigantes, Adrianensem portum (56), qui vicinus Veneciæ subsistit, applicuere. Ubi cum sortis industria se illic nullam predam capturos pervidissent, reddeundi iter ad propriam arripuerunt ⁵⁷. Postquam vero ad exitum Adriatici culfi (57) pervenerunt, naves Veneticorum quæ de Sicilia seu de aliis partibus revertebantur, omnes ab eisdem comprehense sunt.

In secundo vero anno iterum predicti Saraceni maximo cum exercitu usque ad Quarnarii culsum (58) pervenerunt. Quos Venetici navali expeditione agredientes, acriter juxta locum qui Sansagus ⁵⁹ nominatur supra eosdem irruerunt ⁶⁰. Sed demum Venetici dantes terga, victi regressi sunt. Predicti Saraceni etiam Romam ausi sunt adire (an. 846. Aug.), ecclesiamque sancti Petri deprendere. Verum ad ⁶⁰ sancti Pauli cum pervenissent, a Romanis civibus pene omnes occisi sunt (60).

C Circa hæc tempora Sclavi venientes ad Veneticorum loca expugnanda, Caprulensem tantummodo castrum depredaverunt.

Interea Ludovicus Francorum rex Beneventi principatum adivit (an. 848), et capto Abomasale (61) inimico, cum suis Romam regressus est ⁶², sicque ab apostolico coronatus et unctus est in regem (an. 850, Apr. 6). Fertur quoque tunc Ragusiensem civitatem maris et venti impetu maxima ex parte cedisse. Denuo Anchona civitas ⁶³ iis diebus depredata est. Venerius quidem Gradensis patriarcha, qui pontificalem cathedram annis rexerat 24 et mensibus octo, mortuus est et Victor patriarcha extitit sibi successor. Illud etiam non pretermittendum, quod antedicti duces ad sua tuenda loca eo tempore duas bellicosas naves tales perficere studuerunt, quales nunquam apud Veneciam antea fuit; quæ græca lingua ⁶⁴ zalandriæ dicuntur. Iis diebus ⁶⁴ Ursus Olivo-

VARIA LECTIONES.

⁵⁵ h. i. suprascripta 1. ⁵⁷ ar. suprascriptum 1. ⁵⁸ g. suprascriptum 1. ⁵⁹ vox suppascripta 1. ⁶⁰ d. suprascriptum 1. ⁶¹ vox suprascripta 1. ⁶² add. in marg. ⁶³ a lingua suprascripta 1. ⁶⁴ is d. suprascripta 1.

NOTÆ.

(55) Ossero in insula Cherso sinus Flanatici.

(56) In ostio Padi.

(57) Id est sinus.

(58) Sinus in quo insulæ Cherso, Lussin, Arbe Pago jacent.

(59) Sansegò insula parva ab occidente insula Lussin.

(60) Quod et Prudentius in Ann. testatur.

(61) Amelmassar, Massar, in Chron. Casinensi, ab Andrea Berg. et Erchempero vocatur.

lensis ecclesie presul, qui pontificalem sedem annis 32, gubernavit hominem exivit ⁶⁶. Cui successit Maurus episcopus. Eo vero anno (860) talis glacies apud Veneciam dicitur fuisse (62), qualis antea nec postea visa est.

Mortuo vero Victore patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis gubernaverat sex et mensibus tribus et diebus quattuor. Vitalis hanc adeptus est sedem.

Anno quidem Domini nostri Jesu Christi incarnatione..... Lodovicus Longobardorum rex una cum conjugi sua ad locum qui Brundulus (63) vocatur veniens, apud sancti Michaelis monasterium ab utroque duce honorifice susceptus est. Ubi cum triduo simul comanerent, ad dilectionis seu pacis vinculum corroborandum Johannes dux suam de sacro baptimate sobolem regem promovit ut susciperet. Quo peracto rex cum conjugi Italiam, duces vero ad pallacium ⁶⁷ reversi sunt. Eo tempore Normanorum gentes cum trecentis sexaginta navibus Constantinopolitanam urbem adire ausi sunt. Verum quia nulla ratione inexpugnabilem ledere valebant urbem, suburbanum fortiter patrantes bellum quam plurimos ibi occidere non pepercunt, et sic predicta gens cum triumpho ad propriam regressa est. Is etiam diebus Caroli, Francorum regis et Lotharii ⁶⁸ filii (64), exitus Lodovico Longobardorum regi denunciatus est (an. 863); et isdem Francis interpellantibus, illuc ire festinavit, eosque sub suo mansuros regimine adquisivit, duorumque deinceps regnum imperator effectus est. Tunc vero Mauro Olivolense episcopo mortuo, qui pontificali honorem rexit annos decem, dominicus episcopus sibi successor extitit.

Interea cum essent anni ab incarnatione nostri Redemptoris..... Johannes dux diem finivit supremum, et ducatus in suo genitore solo remansit; qui uno anno post filii funus dum in sancti Zacharie monasterio diem celebraret festum, a pessimis hominibus, exiente eo, peracto vespero, de ecclesia, insonis crudeliter interemptus est. Cujus corpus sanctae moniales in ejusdem ecclesie atrio sepelire studiose procuraverunt. Gubernavit autem Veneticorum populum..... annorum spaciū. Deinde ad eundem dignitatis culmen quemdam virum Ursonem nomine sublimarunt (an. 864). Nomina nempe homicidarum qui hoc facinus proregerunt, hec sunt: Johannes Gradonicus cum quodam suo nepote, Petrus Stephani Candiani filius, Stephanus de Sabulo, dominicus Faletri filius, Ursus Grugnarius, duo fratres Salbiani filii, et multi alii, nomina eorum ignoramus⁶⁹. Sed divina clemencia diu noluit inultum hoc pretermittere scelus. In sancti Sixti festivi-

Atate Johannes Gradonicus cum duobus natis, Stephanus de Sabulo, Johannes Labresella occisi sunt. Petrus quidem Candianus, et Petrus Cletensius, Petrus Flabianicus. dominicus Faletrus per Petrum Equileensem episcopum et Johannem Gradensem archidiaconem, et dominicum Massonem Constantinopolim ad exulandum destinati sunt. Ceteri namque, id est Stephanus Candianus cum Johannis Gradonici nepote, seu omnes sceleris predicti consciis, repulsi a patria, exilio apud Franciam damnati, rediundi aditum numquam repperire valuerunt. Tamen unus illorum qui apud Veneciam remansit, id est Ursus Grugnarius, a demonio conquisatus expiravit. Prelatus quidem Ursus dux adversus Dommagoum, Sclavorum principem, cum navalी expeditione properavit. Sed cernente eo Veneticorum multitudinem, prohibuit pugnam, pacem requisivit. Deinde acceptis obsidibus dux ad Venetiam repedavit. Eodem videlicet tempore Deusdeditus Torcellensis episcopus a duobus suis servitoribus apud Altinum interfectus, diem finivit ultimum. Quod audiente dux, unum ex illis juxta flumen quod Silis vocatur, alterum vero in Torcellensi lacuna suspendere permisit. Prefuit autem Altinati ecclesiæ antedictus episcopus annis..... Ecclesia namque sancte Dei Genitricis et Virginis Mariæ, quæ vetustate pene consumpta manebat, a Marini patricii filiis consolidata est. Hac denique tempestate Michael imperator interfectus est (an. 867). Basilius vero ⁷⁰ cum suo filio Constantino imperatores effecti ⁷¹ sunt.

Is diebus Ursoni Veneticorum duci nunciatum est quod exercitus Sarracenorum juxta Tarantum maneret. Tunc navibus bellicosis eosdem dimicaturos adivit. Cumque diu inter se ⁷² decertantes, Sarraceni superati cecidissent, Venetici victores reversi sunt. Interea Baris civitas domini Ludovici regis Francorum et Longobardorum ab exercitu capta est (an. 871, Febr. 2); quam videlicet civitatem, Bandone ejusdem civitatis gastaldo agente, Sarracenorum gens per annos circiter 30 tenuerunt. Trigesimo primo anno, divina favente gratia, redditum est illis impietas quam Christianis civibus olim intulerant. Capta est autem quarto Nonas Februarias, qua die sancte Dei Genitricis Virginis Mariæ purificatio celebratur. Sequenti vero anno (872) mense Madii item Sarraceni Creta insula egredientes, quasdam Dalmatarum urbes depopulatis sunt, pariterque etiam Braciensem ejusdem provinciæ ⁷³ urbem invaserunt. Quod cum domino Urso duci denunciatum foret, parvam naviculam cum 14 hominibus ad Istriam usque destinare sub festinatione studuit, quatenus Sarraceni ne forte Veneciam petere vellent

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ in marg. recentiori manu adjecta: Obiit a VIII° Luj^o ⁶⁶ A, q. d. n. l. Ch. ab. i. post inscripta sunt in lacunam, ut pallidius atramentum demonstrat. ⁶⁷ i.e. palatium ⁶⁸ ejus supra scribitur, perperam. ⁶⁹ n. c. i. suprascripta 1. ⁷⁰ vox suprascripta 1. ⁷¹ ita 3; interficti ed. et codd. (?). ⁷² se alterum suprascriptum 1. ⁷³ e. p. suprascripta 1.

NOTÆ.

(64) Provinciæ regis.

(62) V. Rudolfi Annales, a. 860.

(63) Brondolo.

vel qualis eorum fortitudo subsisteret explorare deberent. Qui cum Gradensi de civitate Istriam petituri exissent, predones⁷⁴ Sclavi, qui in portu Silvodi reclusi latitabant, supra eandem naviculam velociter irruerunt. Ubi cum uterque pars fortiter dimicaret multique Sclavorum percussi desicerent, novissime vero capta Veneticorum ab eisdem Sclavis navicula, omnes Venetici qui intus erant occisi sunt. Predicti autem Saraceni, urbibus quas diximus devastatis, cum inestimabili preda ad propriam sunt reversi. Eodem vero tempore dum Lodovicus imperator adhuc apud Beneventum commoraretur exercitusque ejus Taranti civitatem obsideret, quam Saraceni captam detinebant, Adelchisi Longobardorum princeps imperatorem extinguere mollitus est (an. 871, Aug. 25). Sed cum facile hoc nefas persicere non valeret, sacramento eum constrinxit quod ultra in regione eadem nec ipse nisi rogatus veniret, nec exercitum mitteret. Deinde ad Beneventum cum rediret, Saracenos qui apud Terracinam Campaniae manebant aggressus (Sept.) fortiter debellavit, undecimque milia ex eis occidit, et sic ad Italiam reversus est.

Hac denique tempestate mortuo Vitale patriarcha qui Gradensem ecclesiam annis rexerat...⁷⁵ (65), communis Petrus diaconus in loco ejus electus est, vir sanctitate precipuus, grammaticae artis peritus. Hic dum tanti honoris se indignum judicaret, priusquam eligeretur, ad Italiam confugit; sed tandem precibus reductus, invitus ad pontificale culmen ascendit. C Lodovicus pius imperator tunc Veronae (66) obiit (an. 875, Aug. 12). Apud Torcellum quidem mortuo Senatore episcopo, qui Altinatis ecclesiam annis gubernavit, subrogatus est in ea sede⁷⁶ Dominicus abbas Altinatis monasterii, qui olim fuerat monachus sancti Illarii, et inde egressus, pro imposito crimine veretro sibi absiso, apud Spoletum postmodum aliquamdiu moratus est. Quem dum contra ducis decretum Petrus egregius patriarcha sub anathematis vinculo coarctaret, ejusdem⁷⁷ ducis amissa gratia egressus, Istriensem pectit provinciam.

Circa hec tempora Saraceni advenientes, Gradensem urbem capere conali sunt. Sed civibus fortiter decertantibus, Saracenorum impietas non prevalevit. Tamen cum duobus predictam urbem diebus obsedissent, denunciatum est domino Urso duci; qui instanter Johannem filium suum adversus eosdem cum navalii exercitu misit. Quod dum Saraceni sorte investigarent, protinus recedentes ab urbe, Cumaclensem (67) villam depopulati sunt.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ vox suprascripta 1. ⁷⁵ manus recentior supplevit in codice 3. ⁷⁶ c. s. suprascripta 1. ⁷⁷ c. d. a. g. suprascripta 1. ⁷⁸ s. p. suprascripta 1. ⁷⁹ c. e. suprascripta 1. ⁸⁰ ita 1. 2. 3.

NOTÆ.

(65) Annis 19, mense 1, debus 6. Chron. Gra-dense.

(66) Immo in finibus Brescianis, teste Andrea presbytero. SS. III. 237.

A Domnus vero Petrus patriarcha, relicta Gradensi urbe, Rivoaltum adveniens, apud sancti Julianisui⁷⁸ patrimonii ecclesiam ospitatus, ibi per integrum annum commoratus⁷⁹ est. Tamen perfectam cum duce pacem propter Torcellensem electum minime habebat. Tandem patriarcha duci resistere non valens, occulte de Venecia exivit, Romamque adire dispositus; quem dominus papa Johannes devote suscipiens, integro anno secum morari coegit. Eo tempore dominus Ursus dux Johannem filium suum in dignitate sibi consortem fecit. Tunc Sclavorum pessime gentes et Dalmacianorum Ystriensem provinciam depredare ceperunt. Quattuor videlicet urbes ibidem devastaverunt, id est Umacus, Civitas nova, Sipires, atque Ruinius (68). Deinde nuntium est domno Urso duci quod Gradensem ad urbem vellent transire; cum triginta navibus ad predictam civitatem venit Inde per Transiensem, audacter super eosdem Sclavos inruens, in tantum eosdem cede prostravit, ut nemo illorum evadens patriam valuit reverti. Quoniam hisdem princeps celitus victoriam consecutus, Sclavos quos in hoc certamine ceperat liberos dimisit, ecclesiarumque res quæ sublatæ in prelibata provincia fuerant restituit, siveque triumphali cum gloria palatum reddiit. Et propter hoc fedus quod inter Sclavos et Veneticos olim fuerat, disruptum est. Eo tempore Saudan Saracenorum princeps, qui in Varensi⁸⁰ urbe (69) jam dudum captus usque ad tempus istud carcere trusus manebat, ab Aldegisi Longobardorum duce dimissus (an. 876), iterum post aliquantum tempus Tarantum reddiit, multaque postea Christianis mala induxit. Dehinc mortuo Domogoi, Sclavorum pessimo duce, dominus Ursus dux et Johannes suus filius cum Sclavis pacem et concordiam iniit. Tamen adversus Narrentanos cum quibus jurgium habebat, exercitum misit.

B Hac tempestate Dominicus Olivolensis episcopus mortuus est, qui Olivolensem sedem annis gubernavit....; dominus Johannes archidiaconus, Marini patricii filius, in loco ejus ordinatus est. Petrus si quidem patriarcha, qui Romæ fuerat, una cum Johanne papa Ravennam adveniens, ibique septuaginta episcoporum sinodo congregata, duos episcopos Venetiæ, id est Petrum Equilensem et Leonem Caprulensem, et eos qui erant in eadem provincia electos ad eundem concilium convocavit, ut contentionis causam inter Ursonem ducem et patriarcham diligentissime determinaret. Sed dum episcopi cum electis tarde et expleta jam sinodo Ravennam venirent, communione a papa privati, duce tamen inter-

(67) Comachio.

(68) Umago, Cittanova, Cervere, Rovigno.

(69) Bari.

pellante soluti sunt. Circa hæc tempora Carolus A electum contra voluntatem consecravit, quoniam in suæ electionis die sacramento a principe constrictus est, ut qualem ipse illi electum dirigeret, talem ille consecraret. Dixit tamen sibi patriarcha: *Ve tibi, quia temere ad hunc accedis honorem! An nescis ubi dicitur: Si quis semet ipsum absciderit, dejiciatur a clero? Et ut coacte me hoc facere credas, in die judicii pro hoc honore, nisi peniteas, rationem reddas, quia tibi ipsi verendam amputare minime percisti.*

B Qui videlicet Carolus Franciam cum petere vellet, infirmitate detentus, in via mortuus est (Oct. 6). Dominus quidem papa Romam reversus est, Petrum vero Patriarcham Papiæ reliquit. Qui ibi aliquantis diebus manens, dehinc Tarvisium veniens, a Landono ipsius civitatis episcopo dignissima veneracione susceptus est. Ubi cum, legatis inter ipsum et predictum ducem euntibus, tandem pax pristina consolidata esset, isdem egregius pontifex Veneciam repedavit, et duce interpellante aliquantis diebus in palacio mansit; ea vero ratione, ut Dominicus presbyter, Torcellensis ecclesiæ electus, pro quo inter eos discordia fuerat, diebus Petri patriarchæ episcopali consecratione careret, in episcopii tamen domo manens fruendi rebus ipsius ecclesiæ licenciam haberet. Qui post paucos dies cum gratiam apud condictum pontificem repperiret, eum in Torcellensi ecclesia ad convivium invitavit. Deinde ad Gradensem urbem patriarcha reversus, tres electos episcopos consecravit, id est Johannem Olivensem, et Leonem Metamaucensem, et Johannem Civitatis nove Petrus vero patriarcha post paucum tempus ad ⁸¹ Rivoaltum adveniens, in sancti Juliani basilica ospitalitus est; qui non diu corporis sospitatem gerens, molestia preventus in eadem ecclesia, sancta ejus anima migravit ad gloriam. Gubernavit autem Gradensem ecclesiam annis quattuor et mensibus sex. Fuit autem statura decens et aspectu pulcher, non plus ætatis quam quadraginta annorum extitit. Cujus corpus maximo cum honore Venetici ad ⁸² Gradensem urbem deportantes, ante sanctæ Euphemiae ecclesiam in atrio sepellierunt.

D Post hunc vero ad Gradensem gubernandam ecclesiam Victor, presbyter sancti Sylvestri basilice, successit. His diebus Sedesclavus, Tibimiri ex progenie, imperiali fultus præsidio Constantinopolim veniens, Scavorum ⁸³ ducatum arripuit, filiosque Domogoi exilio trusit. Eo videlicet tempore dominus Ursus dux ab imperialibus internunciis protospatharius effectu denis, amplissimis ditatus est, suamque filiam nomine Feliciam Rodoaldo, Johannis ducis Boloniæ filio, in conjugium tradidit, Johanna siquidem abbatissa, domni Ursi ducis filia, sancti Zachariæ monasterium jam pæne consumplum vetustate a fundamentis recreare studuit. Tunc Victor electus patriarcha 8 Kal. Febr. consecratus est (Jan. 25); qui etiam Dominicum Torcellensem

A electum contra voluntatem consecravit, quoniam in suæ electionis die sacramento a principe constrictus est, ut qualem ipse illi electum dirigeret, talem ille consecraret. Dixit tamen sibi patriarcha: *Ve tibi, quia temere ad hunc accedis honorem! An nescis ubi dicitur: Si quis semet ipsum absciderit, dejiciatur a clero? Et ut coacte me hoc facere credas, in die judicii pro hoc honore, nisi peniteas, rationem reddas, quia tibi ipsi verendam amputare minime percisti.*

B Circa hæc tempora mensis Madii die 22 sanguis de nubilus pluit. Tunc Johannes Olivolensis ecclesiæ presul obiit, qui predictam ecclesiam annis gubernaverat. . . . quem Laurentius presbyter ad hanc sedem regendam secutus est. His diebus quidam Sclavus nomine Brenamir, imperfecto Sedesclavo ipsius ducatum usurpavit. Dominus quidem Ursus dux efflagitante Basilio imperatore eo tempore ¹² campanas Constantinopolim misit, quas imperator in ecclesia no iter ab eo constructa posuit, et ex tempore illo Greci campanas habere cuperunt.

C Mortuo vero hac tempestate (an. 88) domino Urso duce, dignitas in Johanne suo filio remansit. Fuit autem predictus Ursus multæ sapientiæ et pietatis vir amatorque pacis. Ipse aput Civitatem novam Eraclianam palacium construere fecit. Temporibus cujus in Rivoalto etiam paludes cultandi homines licenciam habuerunt et domos edificandi contra orientem. Insula namque que Borsundurum vocatur, consulente illo composita fuerat. Gubernavit autem predictum honorem annis 17, et mortuus est ac sepultus in sancti Zachariæ monasterio. Johannes vero dux Cumaclensem comitatum ex Romani pontificis largitate adquirere cupiens, Badovarium suum fratrem Romam direxit: qui dum Ravennam adiret, Marinus Cumaclensium comes super eum viros armatos misit, et ibi vulneratus in crure captus est. Tunc predictus comes, ne hanc injuriam requireret, sacramento eum constrinxit atque dimisit. Sed reversus ad ⁸⁴ Veneciam, statim vitam finivit. Propter quam causam dominus Johannes dux navali exercitu Cumaclensem castrum properans, ejusdemque populum atquisivit, et ordinatis ibi secundum suum velle judicibus, ad palacium rediit, et morte fratris ulciscenda Ravennates depredari jussit. Circa hæc tempora mense Julio stella de oriente in modum facule visa est pertransisse, que totum pene mundum illuminavit. Post cujus transitum visum est hominibus in cœlum audisse in modum sonitum portarum cum aperiuntur et clauduntur, et propterea dicebant quod celum apertum esset et clausum. Tunc Victor patriarcha ex hac luce migravit, qui Gradensem gubernaverat ecclesiam annis 18, sepultusque est in atrio sanctæ Euphemiae. Quem successit Georgius, frater ipsius, qui

VARLÆ LECTINES.

⁸¹ ad suprascriptum i. ⁸² ad suprascriptum i. ⁸³ lege Sclavorum, ⁸⁴ ad suprascriptum i.

non plus quam anno uno et mensibus 6 et diebus 21 vixit. Hunc Vitalis junior ad regendam successit ecclesiam. Dominus siquidem Johannes dux corporis infirmitate detentus, Petrum minimum suum fratrem, populo adclamente, successorem sibi elegit. Quem postea cum convaleret, habere eum consortem voluit. Ipse vero ⁸⁸ infirmitate correptus, non diu cum fratre manens expiravit, sepultusque fuit juxta predictum Badovarium fratrem suum, qui non plus annorum quam 25 fuerat. Dominus vero Johannes dux sanctorum Cornelii et Cipriani ecclesiam a fundamentis in loco qui Vinca contra nominatur edificare fecit. Tunc imperator Basilius migravit ab hac luce (an. 886).

Prelibatus Johannes dux alterum germanum suum Ursum nomine, sibi consortem fecit. Siquidem dominus Ursus dux dum quattuor haberet filios, id est Johannem, Badovarium, Ursum et Petrum, omnes ducatus dignitate præter Badovarium claruerunt. Eodem vero tempore aquæ diluvii in finibus Venetiarum fuerant, in tantum ut omnes ecclesias sive domos penetrarent. Deinde cum dominus Johannes dux adhuc infirmitate detentus, frater ejus ducatum rennueret, Venetici ducem sibi constituerunt Petrum videlicet, cognomento Candianum, infra dominum ipsius 17 die mensis Aprilis (887). Quem dominus Johannes dux clementer ad palatum convocans, spatam (70) fustemque ac sellam ei contradidit, eumque sibi successorem constituens ad domum suam reversus est.

Suscepto itaque ducatu Petrus dux cum domno Johanne duce ejusque germano satis honorifice egit; et contra Narrentanos Scavos confestim exercitum misit. Qui eum sine effectu reversus esset, tunc per semet ipsum cum 12 navibus mense Augusto in mare hostiliter est egressus, et ad montem Scavorum perveniens, in loco qui vocatur Mucules exiit, licet cum paucis. Sed Sclavos sibi resistentes, primum in fugam vertit, multosque ex illis occidens, quinque naves illorum que ibi erant, securibus frexit. Sed demum irruentibus Scavis, ibidem interfactus est cum aliis septem mense Septembri die octavo decimo, ceteri vero incolomes reversi sunt. Tenuit autem ducatum idem Petrus dux menses 5. Fuit autem vir bellicosus et audax, sapiens et amodum largus; ecclesiam vero in tantum frequentans, ut nullo tempore divino careret officio. Cujus corpus Andreas tribunus latenter a Sclavis sublatum Gradensem urbem misit, ibique sepultus est in atrio ecclesiæ. Fuit autem statura mediocris, annorum quadraginta quinque. Tunc dominus Johannes dux,

A quamvis adhuc infirmis, deprecante populo ad palatum rediit.

(An. 888.) Sed diuclus stare nolens, licentiam populo dedit ut constitueret sibi ducem quem vellet. Tunc omnes pariter elegerunt sibi Petrum nobilem virum, filium Dominici tribuni; qui videlicet Petrus natus fuerat de Agnella neptia Petri superioris ducis, quem ad monasterium diximus interfactum. Mortuo itaque ipso tempore Vitale patriarcha, qui ecclesiam Gradensem gubernaverat annis 3 et mensibus 3 diebusque 14, successit sibi Dominicus patriarcha. Dominus vero Johannes dux rursum ad domum propriam reddiit, ibique usque ad vitæ finem mansit.

Interea (an. 899) Ungrorum pagana et crudelissima gens Italiam veniens, incendiis et rapinis cuncta devastans, maximamque multitudinem hominum interficiens, nonnullos etiam captivos reservavit. Contra quos Berengarius rex direxit exercitum 15 milia hominum. Sed pauci ex eis reversi sunt. Ungri vero pertransentes Tarvisium, Patavium, Brixiam, ceterosque fines, Papiam et Mediolanum venerunt et usque ad montem Job (71) depopulantes cuncta. Sed ad Venecias introgressi cum æquis adque pelliciis ⁸⁹ navibus (72), primo Civitatem novam, fugiente populo, igne concremaverunt. Deinde Equilum, Finem, Cloiam, Caputargalem incenderunt, litoraque mari depopulaverunt. Verum etiam temptantes Rivoaltum et Melamancum ingredi per loca que Albiola vocantur in die passionis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, tunc dominus Petrus dux navali exercitu, Dei protectus auxilio, predictos Ungros in fugam verit. Fuit namque hæc persecutio in Italia et Venetia anno uno. Rex igitur Berengarius, datis obsidibus ac donis, predictos Ungros de Italia recedere fecit cum omni preda quam ceperant. Hac scilicet tempestate dominicus patriarcha migravit a sœculo, ecclesiam Gradensem rexerat annis 7 et mensibus 11. Cujus Laurencius successor extitit. Circa hec vero tempora dominus Petrus dux una cum suis civitatibus apud Rivoaltum edificare cepit (73) anno sui ducatus 9, sicque Leo imperator protospatharii honorem sibi injunxit. Predictæ vero civitatis murus a capite rivuli de castello usque ad ecclesiam sanctæ Mariæ que de Jubianico dicitur extendebatur. Maximaque catena ferrea inibi composita erat, quæ uno capite in fine predicti muri, alio vero in sancti Gregorii ecclesiæ margine, quæ trans ripam posita est, cohatabat, ob hoc videlicet, ne ulla navis penetrandi facultatem nisi dissoluta catena haberet. Vixit

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ vero suprascriptum 1. ⁸⁹ ita 1; bellicis ed.

NOTÆ.

(70) In antiquis nostratis nummis argenteis, vulgo grossi, seu matapanes dux dextera vexillum, sinistra fustem gerit, seu sceptrum ZAN.

(71) Jovis, S. Bernhard.

(72) Navibus ex pellibus confectis.

(73) Primordium urbis Venetiarum. ZAN.

autem jam dictus Petrus ⁸⁷ dux in ducatu annis 23, et mortuus est (an. 912), sepultusque in sancti Zacharie monasterio, de cuius funere non modice Venetici condoluerunt, quoniam plenus omni bonitate honorifice rexit ducatum. Quem successit ad hanc regendam dignitatem dominus Ursus cognomento Partiacacus, qui mox ut dux effectus est, suum filium Petrum nomine Constantinopolim ad Leonem imperatorem destinavit. Quem imperator cum honore suscipiens, protospatharium ⁸⁸ fecit, ditatumque maximis donis ad propria redire permisit. Qui dum Chroatorum fines rediens transire vellet, a Michahelle Sclavorum duce fraude deceptus omnibusque bonis privatus, atque Vulgarico regi, Simeoni nomine, exilii pena transmissus est. Quem pater perditum acriter dolens, minime acquirere quivit, interim per suum internuncium, Dominicum videlicet Metamaucensem archidiaconem, qui postea episcopus effectus est, suis donis redimeret.

His autem diebus defuncto Leone imperatore (an. 912), Constantinus ejus filius imperium adeptus est. Ipso etiam tempore Laurentius patriarcha hominem exivit, qui Gradensem ecclesiam rexerat annis 12, mensibus 9, diebus 24, tumulatusque est in sanctae Eufemiæ atrio. Quem Marinus patriarcha successit. Prelibatus itaque Ursus dux, dum ducatum annis generet 20, jam senex effectus terrena penitus parvipendens coenobitalemque habitum in sancti Felicis monasterio devote suscipiens, ibi vitam finivit. Fuerat namque ingenio preclarus, sanctitate preditus, justitie amator, elemosina dapsilis, omnibusque bonis fultus. Post cuius discessum quidam nobilissimus Petrus cognomento Candianus ducatum suscipiens, nihilo minus sui successoris exemplo subditum sibi populum tractare conatus est. Ubi dum Cumaclensis insulæ homines quosdam Veneticos temere comprehendissent, ipse vero tanti dedecoris injuriam non ferens, misso illuc exercitu ipsorum castrum igne combussit, quosdamque illorum interficiens, reliquos utriusque sexus ad Veneciam duxit, ibique tamdiu ipsos detinuit, donec sese suæ dicioni sacramentorum fide subderent et ut proprii sibi deinceps in omnibus obtemperarent. His namque diebus quidam Olivolensis episcopus Dominicus nomine defunctus est, quem successit Petrus, Petri tribuni filius. Antedictus vero Petrus Candianus dux suum dilectum equivocum filium Constantinopolim ad Constantimum et Romano imperatores transmi-

Asit, a quibus protospatharius effectus, cum maximis donis ad Veneciam rediit. Qui vero prelibatus dux post adventum filii non plus quam quinque annorum spacia vivens, ab hac luce subtractus est. Quem successit ⁸⁹ Petrus Ursonis ⁹⁰ ducis filius, is qui apud Vulgaricum regem fuerat exulatus. Sane non absurdum videtur interponere, quomodo predictus Romano imperiale fastigium usurpavit. Leo scilicet imperator quem supra memoravimus, dum solito more navalem exercitum in Sarraceuos mitteret, eundem Romano, qui tunc delongarii officio fungebatur, primum eductorem ipsius exercitus constituit. Interea mortuo Leone imperatore, Constantinus ejus filius omnium electione imperium est adeptus. Qui statim ad Romano suos delegavit nuntios, mandans ut una cum exercitu Constantinopolim remearet; quibus respondisse fertur se nulla ratione Constantinopolim redditurum, neque suæ dicioni obtemperaturum, nisi eum in palacio majorem consiliarium et quasi patrem coloret: sin vero aliter, procul dubio sese totis nisibus suo imperio repugnaturum promisit. Mox namque verba operibus adimplens, civitatem quæ Avitus (74) dicitur adiit, ibique ne aliquis alimoniam Constantinopolim deferret penitus interdixit. Unde factum est, ut cives inedia pene consumpti, imperiali consilio eundem in palacio ut exposcerat receperunt (an. 919). Qui instanter suam filiam Constantino imperatori in conjugio tradidit. Tum (75) sibi tribusque suis filiis, id est Christoforo, Stefano et Constantino, imperiale coronam imposuit, sicque in uno palacio quinque simul imperatores manebant. Nam Christoforus, major Romano filius, non diu vivens, imperium cum vita perdidit (an. 920). His diebus mortuo Petro duce Badavario, qui rexerat ducatum annis 3, successit Petrus ⁹¹ Candianus, antedicti Petri ducis filius. Predicti namque qualiter imperatores inter se animos repugnantes, dum Stefanus et Constantinus fratres suum cognatum Constantium occidere molirentur, interdicentem Romano patrem violenter monachum effectum, apud insulas quæ Paonariæ (76) nuncupantur exilio damnaverunt. Hoc denique paterno scelere patrato, iterum qualiter predictum Constantium perdere conati sunt intimabo. Antiqua etenim consuetudo in Constantinopolitano palacio fuisse fertur, quo quisque imperator milites illic haberet qui palatinas excubias sorte peragerent, quos Eolica lingua littorias (77) nominat. Cumque tres simul illo tempore im-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ vox suprascripta i.   ⁸⁸ Illum additum est, sed signis suppositis indicatur non esse legendum.   ⁸⁹ suprascr. manu recentiori XIII XXXVII   ⁹⁰ suprascriptum manu recentiori Baduario   ⁹¹ suprascr. manu recentiori VIII XL.

NOTÆ

(74) Abydos.

(75) Hiscum confer Liudprandi narrationem, Antapod. v. 21 sqq., quam noster ignoravit.

(76) Principum insulæ hodie; Romanum imperatorem in insulam Proten relegatum, Zonaras lib. XVI scribit.

(77) Fortasse a Latina voce *lictor*, Græco more iis saeculis inflexa, veluti *χαρπιδοντάρας*, *campiductores*; *χαντάτωρας*, *cantatores*, aliisque id genus hybridæ voces, quæ etsi Latinæ, Græcis tamen litteris Græcaque inflexione descriptæ, a Græcis sequioris ævi passim usurabantur. In codice tamen repo-

perium gubernarent, unusquisque illorum in palacio hujus conditionis proprios milites habebat. Quibus omnibus quidam eunuchus Gallus nomine preerat, cum quo quadam die duo fratres, id est Stefanus et Constantinus, clam tali ordine consiliati sunt, vide- licet dum simul solito ²² ad mensam convenienter et duris sermonibus cognatum Constantinum exasperarent, mox ut condictum indicium magister ab illis sentiret, propriis militibus aditum exeundi panderet, qui eumdem Constantinum vel extinguerent vel de palacio turpiter eliminarent, Constantini vero militibus, ne sibi favere possent, aditum interdiceret. Quod predictus Gallus libenter adimplere promisit. Sed Dei ²³ providencia qui illum, scilicet Constantinum, imperare disposuerat, hanc malignam conspiracionem noluit sibi latere. Isdem vero Gallus, divina inspiratione, mox creditum sibi consilium Constantino prodere studuit, spoondit que ut illis innuentibus, Constantini militibus quos claudere promiserat aperiret, illorumque milites quibus aperire sponderat clauderet. Quod factum est. Cumque in crastinum ad mensam convenienter et predicti fratres injurias cognato imponerent, certus Constantinus fide Galli, illatis sibi injuriis constanter vicem reddere cœpit. Tunc illi innuentes inquiunt : *Numquidnam, Galle, possumus habere aliquos, qui in isto arrogante nostras queant vindicare injurias ? At ille : Potestis,* inquit, et rapido cursu Constantini milites ad sui senioris auxilium promovit. Qui venientes, statim utrumque fratrem comprehendenterunt, ac Constantini jussu clerici facti ad patrem monachum, quem ipsi exiliaverant, detulerunt. Quos cum patre ²⁴ venientes cerneret, insultans ait : *Et unde in hac mea exiliis solidudine tam devoti et pulchri clerici delati sunt ? Sed qui patrem exiliare non pudistis ²⁵, exiliis penam simul non sustinebis, ut, quem contempsistis habere consortem in honore, non habeatis consolatorem in dolore.* Mox vero per nuncios Constantinum suum generum taliter affatus est : *Noli, queso, necum filios in uno exilio esse permittere, quia quos unum palacium capere nequivit, neque unum exilium capiat.* Tunc Constantinus imperator alterum illorum, id est Stefanum, ad insulam que Preconisum (78) nuncupatur, alterum vero, id est Constantinum, ad Sumatrapi(79)insulam exiliari jussit; qui videlicet Constantinus apud eandem insulam post parvum tempus a quodam imperatoris milite capite est truncatus ²⁶.

Imperatorum Grecorum ratio coagit nos a nostræ istoriæ serie aliquid discedere. Nunc necesse est

VARIAE LECTIONES.

²² to suprascriptum. ²³ vox suprascripta i. ²⁴ sic in codd. *Urb. et Vatic.*, sed emendatum est in pater in eod. *Urb. manu recentiore.* ²⁵ ita scribo; duis 1. 2. in hoc emendatum corr. in limuistis ²⁶ hinc littera paullo minor et æqualior, sed ejusdem manus, ²⁷ ita infra; flo.. pendens 1. flocipendens 2. ²⁸ i post add. i.

NOTÆ.

nendum lictoras pro littoras, quos interpretor so-
matophylaces, custodes corporis. ZAN.

(78) Proconnesus.

A illam ordine repetere. Igitur Petrus Candianus dux, quem prediximus, sexto sui ducatus anno, triginta et tres naves quas Venetici gumbarias nominant contra Narrentanos Sclavos misit, quibus Ursus Radovarius et Petrus Rosolus presuerunt. Qui absque effectu reversi sunt. Iterum namque totidem contra eos mittere studuit. Quæ federe firmato ad propria redierunt. Eo videlicet tempore mortuo Petro Olivensi episcopo, qui episcopatum rexit annis.... Ursus sibi successit. Antedictus quidem Petrus dux tres habuit filios, quorum unum nomine Petrum, populo sugerente, consortem sibi elegit (an. 959). Qui paterna monita flocti ²⁷ pendens, adversus eum insurgere temptavit, adeo ut quadam die utrariumque parcum milites ad pugnam peragendam in Rivoalto B foro convenienter. Sed dum infirmo et veluto patri major pars populi obtemperaret filiumque perdere vellet, tandem pater misericordia motus, ne illum occideret ²⁸, rogare cœpit. Tamen volens populo satis facere, extra patriam illum exire jussit. Deinde omnes tam episcopi quam cuncto clero cum omnipopulo, facta conspiratione juraverunt, quo nunquam nec in vita nec post habitum patris eum ducem habent. Is autem Petrus, qui patria pulsus fuerat, comitate illo Georgio diacono et Gregorio quodam presbitero una cum 12 propriis servis ad Hwidonem marchionem, Berengarii regis filium, pervenit. Qui eum devote suscipiens, patri Berengario regi presentavit. A quo similiter cum honore susceptus, ut secum ad Spoletensem seu Camerini marchiam debellandam C properaret, invitatus est. Qui rediens, accepta a rege licentia de Veneticis vendicandi, Ravennam adiit. Ubicujusdam relatione dedit, septem Veneticorum naves in portu qui vocatur Primarius (80) fore, quæ negotiis honerate. Fanensem urbem proficisci disposuerant. Tum sex Ravennatum navibus adeptis, contra easdem hostiliter irruens, eas absque obstaculo comprehendit. Sicque Ravennam reversus est. Interea mortuus est Petrus dux pater ipsius, qui decem et septem annis rexerat ducatum. Post filii quidem ejectionem non plus quam duobus mensibus et 14 diebus vixisse fertur. Anno igitur Incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo quinquagesimo nono, omnis Veneticorum multitudo una cum episcopis et abbatibus convenere, et sacramenta D oblivionis tradentes, cum trecentis pene navibus preparatis Ravennam, ut supradictum Petrum in ducatus honorem restituerent, properarunt. Quem suscipientes, cum tali apparatu ad palatium duxerunt, sacramentorumque fide principem iterum

(79) Samothrace.

(80) Porto di Primaro, in estio meridionali Padi.

recrearunt. Qui non post multum tempus nacta occasione, maritale thorum Johanniæ uxori suæ interdicens in sancti Zachariæ cœnobio monachicam vestem vi eam recipere coegit. Filium siquidem quem ex ea habuit, Vitalem nomine, clericum devovens. Gradensem patriarcham postmodum fieri promovit. Deinde Hugonis marchionis sororem (81) Hwalderada nomine in conjugio exceptit, a qua servorum ancillarumque copiis prediisque maximis dotalicii jure acceptis, exteros milites de Italico regno, cum quibus defendere et possidere predicta prædia posset, acquirere studuit. Nempe tante audaciae fuisse fertur, quo et subditos virtutis rigore plus solito premeret, extraneosque sibi obstantes ulciscendo devinceret. Ferrarensis quippe castelli populum potentissime debellavit. Opiterginum quidem castrum igne concrematum devastari jussit. Nonnullaque alia se objurgantibus aspera intulit. Verum quia omnia gesta ab illo explicare minime possum, ejus exitum exarando demonstrare curremus. Octavo decimo quidem sui honoris anno (977), una cum filio parvulo quem de predicta Hwalderada habuit, tali ordine interfectus est. Dum illo (82) longo tempore Venetici ob austeritatem sui exosum haberent facultatemque perdendi sedule machinarent, quadam die facta conspiratione in illum insurge adorsi sunt. Palatium tamen, qui bellicosis, licet paucis, militibus illum stipatum noverant, nulla ratione ausi sunt penetrare. Tandem nequam consilium invenientes, propinquas domos, quæ econtra palatium citra rivolum consistebant, igne mixto picino fomento accendere studuerunt, quatinus flamarum flexilia culmina vicinum palatium attingere et concremare possent. Unde factum est, quod non modo palatium, verum etiam sancti Marci sanctique Theodori, nec non sanctæ Mariæ de Jubianico ecclesiæ et plus quam trecento mansiones eo die urerentur. Is autem dux cum ignis calorem sumique suffocationem diu inter palacium ferre nequiret, per sancti Marci atrii januas evadere cum paucis conatus est; ubi nonulos Veneticorum majores una cum generis affinitate suum expectantes periculum repperit; quos ut cernenstaliter allocutus est: *Et vos, fratres, ad exerciti mei cumulum venire voluistis? Si aliquid in verbis vel in rebus publicis deliqui, meæ insperatae⁹⁹ vitæ spaciū rogo, et omnia ad vestrum velle satisfacere promitto.* Tunc ipsi sceleratissimum et morte dignum eum affirmantes, diris vocibus clamaverunt, quod nulla evadendi in illo possilitas foret. Et instanter mucronum ictibus

A undique illum crudeliter vulnerantes, diva anima corporeo relicto ergastulo, superum petiit solita. Filium siquidem, quem nutrix ab incendii pœna liberavit, a quodam nequissimo cuspide transverbatus est, pariterque milites qui illi favere nitebantur, occisi sunt. Gelida namque corpora quorum, idem (83) genitoris et sobolis, ob ignominiam primitus exigua navi ad macelli forum, deinde quodam sanctissimo viro Johanne Gradonico nomine interpellanti, ad sancti Yllari monasterium detulerunt.

Patrato vero hoc ¹⁰⁰ nequissimo scelere, in sancti Petri ecclesiam convenerunt, ibique communi voto quemdam virum, Petrum videlicet Ursoylym cognomine, preclarum generositate et moribus in ducatus honorem sublimare decreverunt. Qui puerili etate

B nil aliud quam Deo placere studens, ad tante dignitatis proiectum scandere contempnebat, timens ne sæcularis honoris ambitione propositum amitteret sanctitatis. Tandem importune populo interpellante, non humano favore, sed totius rei publicæ commodo hujusmodi principatus apicem accipere non recusavit. Deinde sacramentorum fide ab omnibus confirmatus, in propria domo degere voluit, ut uterim sancti Marci ecclesiam et palatium recreare posset. Erat siquidem sibi conjux, Felicia nomine et merite, unius nati tantummodo mater, qui patris equivocus nomine, non dissimilis extitit opere. Post cujus vero conceptionem, quam angelico inditio diva mater fertur cognovisse, maritalem torum viro sibi obtemperante, inviolatum vicissim Deo conservare deinceps devovere. Ceperat namque isdem dux Veneticorum causas bene et utiliter tractare, censuramque legis in omnibus studiosissime observare, et omnium virtutum gratia pollere. Combustum vero palatium et sancti Marci ecclesiam honorifice propriis sumptibus redintegrare studuit. Interea Vitalis Gradensis patriarcha predicti Petri interficti filius quorumdam Veneticorum consilio Saxoniam ad secundum Ottонem imperatorem properavit. Quem imperator devote suscipiens dixit: *Cur ad me, pater, posita tanti itineris intercapidine meam præsentiam adire voluisti?* At ille: *Proprii, inquit, parentes exicio coactus, ad tuam clementiam veni, quatinus mei infortunii meæque inopie consolator et sautor efficiaris.*

Tunc cesar experta ordine hujus sceleris ratione, patriarcham secum manere aliquamdiu rogavit, suasque querelas pie veniabiliterque condoluit. Eodem quoque tempore dominus Hwarinus venerabilis abbas sancti Michahelis monasterii, quod in Equitanie partibus in loco qui vocatur Cussa-

VARIÆ LECTIONFS.

⁹⁹ inspirate corr. inspirate 1. ¹⁰⁰ suprascr. m. r. VIII° LXXIII. 1,

NOTÆ.

Vide Guichemonium in Hist. genealog. famil. reg. Sabaud. p. 164, et Grandium in Vita D. Petri Urseoli, ubi plura de Waldrada seu Gualdrada Uberti marchionis filia. ZAN.

(82) Id. est illum.

(83) Pro id est.

(81) Ugo rex Italiæ et Provinciæ dux.

Ubertus marchio Tosciæ ann. 970.

Ugo

Waldrada nupta Petro Candiano
Venet. duci.

nus (84) scitum manere decernitur, Romam ad apostolorum limina properavit. In redeundo quidem Dei fultus timore beatique Marci, Venetiam intravit, ibique aliquantis diebus orationis studio et domni Petri ducis precibus constrictus commoratus est. Quem dum dominus dux digna veneratione coleret et sedulæ divina colloquia simul agerent, expertus est abbas ducem prorsus terrena parvipendere habitamque dignitatem non ambitionis studio sed subditorum solatio obtainere; injunxit tamen sibi dicens: *Si vis perfectus esse, relinque mundum hujusque dignitatis apicem, et in monasterio Deo servire festina.* Cui dux: *Egregie, inquit, pater et meæ animæ lucrator, summa aviditate tuis monitis obtemperare gestio. Sed aliquanti temporis spaciū rogo, interim meam facultatem disponere queam.* Postea vero in monasterio tuique regiminis vinculo summissus, *Deo militare cupio.* His quidem determinatis, certam diem decreverunt, quas abbas Venetiam ad eundem suscipiendum reciprocaret. Tunc accepta licencia, ad suum monasterium repedavit. Antedictus vero dux ceptam patriæ salutem sollerti studio procurare non desiit, licet aliquanti, quorum consilio, ut diximus, patriarcha imperatorem adiit, sue ditioni perversos repugnantes efficerentur, adeo ut suam vitam crudeli funere perdere molirentur. Tamen tante bonitatis et divine virtutis gratia vigebat, ut quicquid ipsi de se clanculo iniqua machinatione determinarent, nemine indagante cognosceret, nullique resistentii aliquod nephias recompensare voluit, sed equo animo Dei timore omnia tollerande sustinebat. Inter hec statuta die prelibatus abbas ad Venetiam reversus est, ea occasione quo Hierosolimam ire vellet (an. 976). Quem Petrus dux libenter suscepit, et prima nocte diei Kalendarum Septembriarum ipse una cum Johanne Gradonico necnon Johanne Maureceni, suo videlicet genero, nesciente uxore et filio omnibusque fidelibus, occulte de Venetia exierunt. Qui non procul a sancti Illarii monasterio equos assidentes, jam detonsis barbis velocissimo cursu viam carpere ceperunt, in tantum in tercia die Mediolanensem ruram (85) transeuntes, Vergelensem urbem (86) conspicerent. Sequenti vero die Veneticorum populi perditum pastorem conquæsti sunt; quem minime reperientes, maximo tabescabant dolore. Fuit nempe pauperum nutritor, ecclesiarum recreator, clericorum et monachorum fauctor, omnibusque benivolus. De suis quidem facultatibus mille librarium numerum ad Veneticorum solatia in palatio largivit, alias mille in pauperum alimonias contulit; in sancti Marci altere tabulam miro opere ex argento (87) et auro Constantinopolim peragere

A jussit. Secum etiam maximam thesauri copiam ad predicti monasterii restorationem deportavit. Rexit itaque ducatum annis duobus et mense uno. Nam non plus etatis quam quinquaginta annorum fuerat, quando sæcularem depositus gloriā.

Post cujus discessum (88) Vitalis cognomento Canadianus, vir totius prudentiae et bonitatis, in ducatus honorem subrogatus est (an. 976). Quod audiens Vitalis patriarcha, qui apud Veronensem marchiam morabatur, in Venetiam intravit. Qui a duce interpellatus, cum suis nuntiis ad pacem inter imperatorem et Veneticos consolidandam Teutonicampetū regionem (89), quoniam ducis Petri interfectione ammodum illos execrables exososque habebat; firmato autem federe ad propria reversus est. Prædictus

B namque dux corporali molestia ingruente, quatuor diebus antequam vitam presentem determinaret monachum fieri et ad sancti Illari monasterium se deferri promovit. Præfuit autem Veneticorum ducati anno uno mensibusque duobus, tumulatusque est in eodem monasterio (an. 977).

Quem Tribunus cognomento (90) Menius dignitate successit, qui, licet sæculari sollertia careret, maximis tamen fortunæ copiis exuberabat. Temporibus cuius aurea Venetia nonnullis ignominiorum periculis deshonestata est. Contigit autem ut Veneticorum majores primitus contra ducem insidias demolirentur, deinde inter se invicem discidentes vicissim odiorum nequitiis inficiebantur. Interea inter Maurecenos et Coloprinos, Venetiæ proceres, maximum jurgium exortum est; adeo ut Stefanus Coloprinus cum filiorum et parentum affinitate, prædicti ducis consensu et virtute, quadam die in Maurecenos abolendos insurgerent. Sed Dei virtute hujus periculi flagitium providi omnes evadendi facultatem consecuti sunt. Unus tamen illorum, id est Dominicus Maurecini innocens in sancti Petri Olivolensis foro detentus et diutissime laceratus est. Cujus corpus turpiter denudatum semivivum ad sancti Zachariae monasterium parva lintre delatum est. Cumque in ecclesia positum a circumstantibus parentibus deploretur, infra duarum orarum spatia vitalem deposit halitum. Cujus mors suis maximum dolorem induxit; adeo ut ad hoc scelus ulciscendum oportunum expectarent tempus. Circa hæc siquidem tempora secundus Otho imperator ad Italianam veniens, Veneticorum fedus ob Petri Candiani ducis funus disrumpere conatus est. Ad quem Tribunus predictus suos internuntios mittens, cum placare suis muniberis studuit. Pacti etiam scripti tunc Veronæ ducis quoque populo renovatam perpetualiter ad habendum indulxit (87). Dehinc Ravennam per-

VARIÆ LECTIONES.

(84) argen 1. (85) suprascr. manu rec. IX^cLXXVI. (86) r. suprascriptum 1. (87) suprascript. m. rec. IX^cLXXVII.

NOTÆ.

(84) *Saint-Michel de Cusan*, diœceseos Perpinianensis.

(85) Rus, terram.

(86) Vercelli.

(87) Auctor rei gestæ seriæ inverttere videtur; Otto primo adventu Veronam ann. 980 mense De-

transiens, Romam adire festinavit (*an. 981, Mart.*), ubi didicit Sarracenorum formidolosam gentem Calabritana invasisse loca, jamque in Apulienses partes vellent tendere gressum : quam aggredi hostiliter conatus est. Verum dum proxima loca, quibus Saracenorum multitudo manebat, incautus petret, tetra cohors repente Christianorum exercitum ad certamen lacessere temptavit (*an. 982, Jul. 14*). Imperator quidem ignarus, quod montium per anfractus omnes Sarracenorum majores latitarent, illos quos cernere valebat facili certamine debellare autemans, pugnam audacter inchoavit, eosque audacissime Christo favente devicit. Cumque Christianorum milicia cum triumphali gloria tentoria applicare propria vellent, paganorum multitudo e montibus exiliens, super eosque inopinate irruens, illos cædere acriter cepit, in tantum ut illi quibus fugiendi aditus negabantur, crudeliter vulnerati caderent. Imperator siquidem, licet ingenti difficultate, per medias barbarorum acies vix ad litus usque pervenit; inimicorumque importunitate territus, fluctivagum mare intravit. Ubi duæ Græcorum naves, quæ lingua illorum zalandriæ nuncupantur, non procul a terra anchoris herebant. A quibus ille cum duobus suis vernaculis susceptus, minime agnitus est. Fertur namque quod per triduum illum victum custodirent, et quamquam ipse imperatorem se fore omnino denegaret, tam Greci ingenio peritissimi nescio quibus inditiis eum agnoscere potuerunt. Agnito vero, Constantinopolim illum deferre decreverant; quod ipse expertus ait: *Et ego hoc toto mentis affectu opto, quoniam potus ad sanctorum augustorum vestigia exul degere gestio, quam omnibus bonis privatus mei infortunii ignominiam hic sustinere. Tantum promittite, quatinus meam conjugem meæque fortunæ reliquias me, priusquam recedatis, accipere liceat.* Tunc duodecim scrinea, plena thesauris copia, ad littoris marginem delata sunt. Greci hoc cernentes. omni titubatione remota, eundem secum velle firmiter ire credebant. Et dum hæc agerentur, Cessone (88) Metense episcopo cum nonnullis aliis (89) littori ¹⁰⁵ astantibus, ipse adepto gladio in mare prosiluit, et viriliter natando desideratum littoris marginem inlesus petiit, et sic a duobus periculis liberatus, Romam cum uxore advenit. Deinde Papiam ceteraque Italæ civitates peragrans, Veronam adiit (*an. 983, Jun.*). Quem prædictus Stefanus Coloprinus una cum duobus filiis et quibusdam parentibus, expertus quod Maurecenorum temeritas, ducis videlicet consultu, parentis mortem vellent ulcisci, clam de Venetia exiens festinanter adire procuravit. Cui imperator valedicens, cur

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰⁵ littori a. i. a. g. i. m. p. et v. d. desunt 2. 3.

NOTÆ.

cembri Venetos commeatibus prohibuit, et biennio exacto Veronam redux, die 7 Junii a. 983 pactum renovavit.

(88) Deoderico; nisi fortasse *Et dum hæc agerentur*

tur Cessone, Metense, etc. distinguendum sit, Cessone loco Rossani scripto..

(89) Liupone et Richizone, Cf. Alpertum SS. t. IV (Patrologia) t. CXL).

tuo Stefano Coloprino, augusta, præcibus Ugonis videlicet marchionis constricta, filios cum quibusdam aliis suis precuntibus nuntiis ad Tribunum ducem destinavit, quatinus quicquid sibi vel quibuslibet aliis perverse deliquissent, suo amore Venetiam ¹⁰⁶ consequi mererentur. Tribunus vero dux quamquam invitus tamen imperatricis jussu et prece, gratiam simul et patriam illis concessit, et insuper ne ab aliquis inimicorum temere occiderentur, quattuor juratoribus sacramentorum fide muniti, securi in patria persisterunt. Maureceni sane taciti hoc totum considerantes, firmiter parentis mortem vindicare decreverunt. Quapropter dum quadam dies tres fratres, Stefani Coloprini nati, de palatio solito vellent domum parva rate redire, a quattuor Maurocenis interempti, rivoli latices proprio cruento infecerunt. Quorum corpora a quodam suo homine de limpha sublata, orbate genetrici atque conjugibus delata sunt. Altera vero die in sancti Zachariæ monasterio tumulata sunt ¹⁰⁷. Quorum duo laici fuerunt; tertius autem, id est Johannes, clericatus officii sortem gessit. Licet dux ab hujuscemodi nefas se inmunem redderet, nonnulli tamen ejusdem sceleris eum noxiū affirmabant. Anno vero 13 sui ducatus isdem dux Mauricium suum filium Constantinopolim mittens, ipso eodemque infirmitate detentus, sex diebus non sua sponte sed populo cogente antequam ultimum sibi obscureret, monachus in sancti Zachariæ cænobio effectus est. Præfuit autem Veneticis annis 13 et mensibus quinque. Sepultusque et in eodem monasterio ¹⁰⁸.

Anno vero Dominicæ Incarnationis noningentissimo nonagesimo primo Petrum, antedicti domni Petri Ursuli ducis sobolem, trigesimo sue ætatis anno Veneticorum populi ad paternam dignitatem promoverunt. Qui probitate et actu haud degenerans a divo parente, utriusque tamen hominis peritia omnes pœne antiquos excellebat duces. Iste nempe patriæ comoda non modo in priscum consolidando reduxit statum, verum in tantum rem publicam auxit, ut suis temporibus Venecia præ omnibus finitimarum provinciis decore et opulentia sublimata diceretur. In sui quidem honoris exordio Constantiopolitanos imperatores, omnesque Saracenorum D principes suis legationibus placatos ac devotos amicos firma stabilitate adquisivit. Nuncios etiam Saxoniam ad tertium Ottонem regem, præclare indolis puerulum, destinavit, cum quo tanto amoris et amicicæ vinculo sese coarctavit, quatinus remota dilatione, deinceps quicquid sibi possibile competebat ad votum consequeretur (90). Hisdem namque dux a

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁶ Veniam Zanetti legere mavult; sed lectio codicum sequentibus patriam illis concessit defendi poterit.
¹⁰⁷ Ita i Altera — sunt desunt in edd. ¹⁰⁸ Hic in codice Urb. lacuna exstat unius paginæ; quæ sequuntur in ter ipsas res gestas scripta esse videntur.

(90) Pactum d. 19 Julii a. 991 renovatum Liber Blancus exhibet et Andreas Dandulus in Chronico pag. 223-225.

A Croatorum Sclavorum oppressione suos potenter liberavit; quibus etiam solitum censem (91) primus dare interdixit. Cum Italicis vero principibus amicicæ fœdere copulatus semper mansisse probatur. Tamen si quis horum aliqua stipatus temeritate suis quoddam honerosum plus pacti decreto impone voluisse, viriliter obsistendo sui compos in omnibus manebat. Quid dicam? proprios aequo moderamine aequitatisque trutina preesse satagebat; extranei vero suæ resistentibus ditioni vicissitudinem recompensabat. Quibus tamen fortunis Venetia suis diebus claruit, serie prodere conabor. Et namque tempore Gradensis civitas, quæ totius novæ Venetiæ metropolis fore dignoscitur, velutate ex maxima parte consumpta videbatur, quam prædictus princeps ad ipso fundamine ad propungnaculorum usque summitatem munitissime renovavit, domumque propriam in ea juxta occidentalem turrim edificare fecit, parietes etiam seu ecclesiarum laquearia recreare libentissime studuit. Apud Civitatem quidem novam, quæ vocatur Eracleiana, pulchræ imaginis domum una cum capella ipso eodemque tempore componere fecit.

Interea Johannes Belonensis episcopus Venetiorum ducatus prædia in finibus Civitatis novæ Tribuni ducis tempore usurpata per vim actenus retinebat, quem nec regalis jussio nec quolibet promissum ab ipso infortunium terrere potuit, quo injuste retenta reddere pacemque cum domno Petro duce haberet. Qui dux quamquam moleste, tamen pacifice, interim Heinrici ducis præsentiam Veronensis susciperet marchia, hoc tollerare disposuit. Pervento vero duce, suis internunciis eundem petere procuravit. Qui amicicæ fœdere simulatus, de Johanne episcopo seu ceteris sibi adversantibus legem facere ad suum velle spopondit. Tamen quod ore promisit, citius faciendi voluntatem dicto permutavit. Petrus itaque dux tantæ deceptionis providus, suum legatum Ottoni famosissimo regi ad Aquisgrani pallacium sine aliqua mora transmisit, qui hujusmodi causas ordine sibi panderet. Hoc denique expertus rex prenotati ducis Heinrici actum omnino redarguens, omniaque obmissa prædia Petro duci præceptali institutione ad habendum concessit: cui etiam Brunonem, nobilem suum militem, misit, qui hoc negocium legis censura regiaque auctoritate inter se et episcopum definiret. Quem episcopus adeo floctipendens, ut illum nec colloquio adire nec videre voluisse. Cumque dominus Petrus dux talia cerneret, accepto a regio nuncio et a suis salubre consilium, inevitabile decretum supra suos imposuit, quo nemo illorum aliqua presumptione fultus prædictam seu Istriensem ausus

NOTÆ.

(91) Cf. Andreæ Chron. lib. ix, part. iii, p. 225. ZAN.

foret marchiam adire, neque aliquod venale vicis-
sim vendere vel comparare. His quidem peractis,
regalis nuncius ad propriam reversus est. Ceptum
vero jurgium a duce diutissime perduravit, in tan-
tum videlicet ut non solum illius marchiae pecula
salis egestate consumerentur, verum etiam ho-
mines subsidiis Veneticorum carentes, miserabili ¹⁰⁹
calamitate perpessi, sedule ad ducem pacem, quam
consequi non valebant, humiliter efflagitarent.

(An. 996.) Dux itaque audiens Ottomem regem ad
Italiam venturum, pacem cum prædictæ marchiæ
populo facere deferabatur. Tunc suos nuncios denuo
Teutonicam mittere disposuit (*Mart.*) qui inter Al-
pium anfractus regem jam a Ausonia venientem
repperierunt. A quo honorifice suscepti, quicquid
nefas suis dux inimicis intulerat libenter audivit; B
in super promisit nunquam quolibet modo illum
constringere ad pacem faciendam, interim ipse
vellat. Deinde antequam Italiæ planiciem peteret,
eandem ducem dulei præce rogando demandavit,
ut suum natum adhuc Christianæ fidei confirma-
tionem carentem Veronam sine aliqua mitteret mora;
quod dux saorum fidelium consilio facere adquievit.
Puero quidem Verona pervento officiose a rege
susceptus est, quem chrismatis unctione propriis
amplexibus coarctatum fecit munire, et amissio pa-
terno nomine, Otto, id est suus æquivocus, nuncupatus
est. Johannes quidem prememoratus episco-
pus, seu Roz Tarvisianæ sedis antistes, cum quibus
libet aliis ad pacem interpellandam ibi convenerunt.
Quibus rex hanc adquirere interdicens, donec
domni Petri ducis polliciti forent satis faciendo
gratiam recuperare. Insuper Johannem episcopum
ducis terram quam injuste possidebat, reddere cum
lege coegit. Hactestate inter Veronensem cives
et Teutonicorum exercitum exortum fuerat jur-
gium, sed Teutonici a civibus interenti per civitatis
platheas nonnulli occubuerut. Inter quos nobilissi-
mus unus cecidit adolescens. Carolus nomine, qui
maximum de suo funere dolorem regi suisque com-
patriotis reliquerat. Quod rex graviter ulcissi in
civibus decreverat. Tamen ejusdem civitatis Odberti
episcopi interventu evaserunt. Otto vero, prædicti
domni Petri ducis filius, diversis muneribus a rege
ad Veneciam repedavit. Tunc dominus dux pacem D
dinucius imploratam inimicis indulxit, quamvis
Johannis episcopi severitas in amissio prædio per-
duraret. Eo quoque tempore apud Rivoaltum mor-
to Marino Olivolensi episcopo, qui episcopatu*m*
prefuit annis..., successit sibi Dominicus cognomine
Gradonicus Otto denique rex Brisciam cæterasque
Italiæ urbes peragrans, Papia advenit (*April.*). Hic
Italici principes fidem supra evangeliorum sacraria

A facientes, regem ipsum conlaudaverunt; ibique
Johannem apostolicæ sedis antistitem defunctum
audiens, Brunorem suum videlicet nepotem, Ottonis
ducis filium, ad hanc dignitatis apicem fastigiare
disposuit, quod postea complevit. Deinde per Ar-
ripdani (92) fluenta navigio Ravennam adivit. Ubi
aliquandiu commoratus (93), Redulfi Ariminensis
comitis, nec non Herimundi, atque sui fratres Rai-
mundi, pro æcclesiarum seu pauperum prædiis
quæ usurpata possidebant, oculos ejicere jussit (*Mai.*
1). His definitis Romulidarum appetens urbem, in
qua a predicto Brunone apostolico, qui postmodum
Gregorius dictus est. Romanorum multitudine inter-
pellante, unctus et consecratus est imperator (*Mai*
24). Hinc non procul a Romana urbe discedens, ut re-
missius illius climatis æstum tollerare quivisset, in-
ter Camerinæ marchiæ alpes aliquid commoratus
est. Postmodum per Tusciæ viam Papiensem repe-
tens urbem (*Aug.* 1), omnibus sibi obtemperanti-
bus imposuit ædictum (94), quo ubicumque in suo im-
perio perventi Venetici forent, inlesi et sine aliquo
imposito gravamine degere debuissent. Et tunc
per Cummanum lacum iter arripuit ultramon-
tanum.

C Circa hæc namque tempora Croatorum judex
propter interdictum sibi censem a duce in Vene-
ticos lesionis molestiam exercere conatus est. Unde
domus dux sex naves præparatos illuc mittens,
quibus Badovarius cognomento Bragadinus presuit.
Qui unam illorum civitatem quæ lssa (95) nomina-
batur comprehendens, utriusque sexus captivos ad
Veneciam deportavit. Et ex hoc majoris odii cu-
mulum inter Veneticos et Sclavos pululavit. Cœpe-
runtque iterum censem importune ducis exiere (96);
quibus dux pro illorum ignominia demandans: *Non*
per quemlibet nunciorum hunc mittere curo; sed vita
comite, ad hunc persolvendam dationem venire ipse
¹¹⁰ *non denegabo.* Eo namque tempore Joannes
Grecus. Placentinæ ecclesiæ præsul, Constantinopoli
cum Grecorum imperatoris legato reversus, Romani
adivit. Qui dum apostolicam sedem, abjecto a
Johannis Crescenti temeritate pastore, vacuam
repperiret, invadere contra imperiale decretum
minime formidavit. Gregorius vero, illius ecclesiæ
sponsus, per Italiæ urbes merens imperatoris expec-
tando adventum versabatur. Per hæc quidem tem-
pora antedictus dux Johannem suum filium Con-
stantinopolim destinavit, quem imperator non so-
lum diversis muneravit donis, verum etiam ægre-
giis honoribus sublimavit.

(An. 998.) Imperator siquidem hoc nequissimum
scelus a Johanne Greco patratum cum audiret, Ita-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹ m. suprascriptum 1. ¹¹⁰ ipse suprascriptum 1.

NOTÆ.

(92) Id est Eridani.

(93) D. 1. Maii Petro daci portuum trium insti-
tuendorum libertatem impertivit.

(94) Non exstat.

(95) Hodie Lissa,

(96) Id est esigere.

liam festinus reciprocare non pigritavit. Qui ex Ti-
cinensi urbe Ravennam descendere navigio disponens (*Jan.*), Petro suo dilecto compatri Veneticorum
duci rogando demandavit, quatinus Oltonem suum
filium ultra Feraciense castrum sibi obvium mittere
non recusaret. Quod dux libenter agere volens, filium
cum decoratis navibus misit. Inter quas una quan-
titate et pulchritudine ¹¹¹ excellebat navis. Quam im-
perator una cum pueru ascendens, Ravennam usque
peruenit. Ubi non diu manens, ducis puerum dono-
rum copiisque dilatus ad Veneciam redire permisit
(*Febr.*). Ipse vero Romam, ut inimicorum ar-
roganciam abolere posset, petere curavit. Qui au-
dientes eum Romam venturum, alter illorum, id est
Johannes Crescencius, in sancti Angeli castello se
cum suis retrusi. Alter quidem, id est Johannes
Grecus, procul a Roma inexpugnabilem turim in-
travit, in qua non diu, vento imperatore, illum
manere licuit. Sed ab ejus militibus captus, pro-
jectis oculis auribusque præcisis, nares etiam et
linguam amisit, et capitis deturpatus decoritate Ro-
mam in quodam monasterio delatus est. Et quoniam
ad tanti facinus ultiōnem hoc non sufficerat, post-
modum a sacro concilio depositionis sentenciam
sustinens, sacerdotale officium perdidit, et a Roma-
nis impositus deformis aselli terga, versa facie ad
caudam ¹¹² sub præconiōce per Romanas regiones
ducebatur. Dehinc munitissimum sancti Angeli
castellum omnes Romani cives una cum Teutoni-
quorum exercitu expugnare cœperunt. Quod magna
cum difficultate compræhendentes, Johannem Cres-
cencium, veniam miserabili voce adclamantem, in
sumitate ut ab omnibus videretur decollaverunt
(*Apr. 29*). Et projecto tellure, aliis quibus evadendi
facultas defuit simili poena in monte Gaudio impe-
riali decreto suspensi sunt. His peractis, trium an-
norum spacio imperator regno præfuit Italico, in
quibus multa peregens regnum visitavit, Teutoni-
cum.

Illis namque temporibus in Dalmatianorum con-
finio non plus quam lateranenses cives Veneticorum
ducis ditioni obtemperabant, quos Croatorum ac
Narentanorum principes crebro affligere solebant,
in tantum ut Narrentani horum quadraginta com-
præhendentes, secum victos (97) deportaverunt.
Unde Dalmatianorum populi omnes poene simul
convenientes, Petro Veneticorum duci suis inter-
nunciis hoc demandaverunt, quod si ipse venire aut
exercitum mittere vellet, qui eos a Scavorum se-
veritate liberaret, ipsi et illorum civitates perpetua
stabilitate suæ suorumque successorum potestati
subditos manerent. Hoc audiens Petrus dux, nulla

VARIAE LECTIONES.

¹¹¹ pulchritudine suprascriptum 1.   ¹¹² ad cuidam 1. ad cauda 2.   ¹¹³ ad suprascriptum 1.   ¹¹⁴ trans-
ientes suprascriptum 1.   ¹¹⁵ multa suprascriptum 1.

NOTÆ.

(97) Id est vincos.
(98) Parenzo.
(99) Pola.

(100) Ossero.
(101) Insularum Veglia et Arbe.

A interposita dilacione, suorum consilio munitus na-
valem preparare expeditionem peregit. Septimoque
sui ducatus, anno ascensionis Domini festo (*Mai. 26*)
cum suis in sancti Petri Olivolensis ecclesia ad
missarum ministeria percipienda convenire voluit.
Cui Dominicus, ejusdem loci episcopus, triumphale
vexillum contulit, et una classem cōsidentes illo
die Equilensem portum intraverunt. Dehinc velis
libratis occiduoque vento flante, Gradensem appli-
cuerunt urbem. Quos dominus Vitalis patriarcha,
preeunte plebe, cum clericorum apparatu excipiens,
digna suo principi obsequia exhibuit; cuius quoque
dexteram victrici sancti Hermachoræ signo conde-
coravit. Inde pellagi sulcando undas Istriensem ad
¹¹³ provinciam transientes ¹¹⁴, civitatis Parentinae

B juxta insulam velis depositis pernoctare disposue-
runt. Quibus venerabilis Andreas episcopus occu-
rens, famulamina Petro duci multa ¹¹⁵ imperitus
est. Quem humiliter rogitans, ut sancti Mauri ora-
culum adire non recusaret. Cujus petitioni adquies-
cens, multo milite stipatus urbem (98) intravit, et
expletis in sancti Mauri ecclesia ministeriis sacris,
arrepto exin itinere, remigantibus nautis apud mo-
nasterii sancti Andreæ insulam quæ juxta Pollen-
sem (99) civitatem manet, grata ospicia habere
voluerunt. Illuc Bertaldus Pollensis eximus antistes
cum clericorum et civium multitudine festinus ad-
venit, et utroque honore eumdem ducem glorifi-
cavit. Deinde vastum velificando æquor Absaremsem
ad urbem (100) delati sunt. Ubi non modo cives,
verum omnes de finitimis tam Romanorum quam
Sclavorum castellis convenientes, tanti ospitis ad-
ventum se prævenisse gaudebant. Et sacramentis
ab omnibus peractis, sub illius principis potestate
manere decreverunt. Hoc peracto sacrum diem pen-
tecosten solemniter celebrantes (*an. 998, Jun. 5*),
predicto principi laudis modulamina decantaverunt.
Tunc omnibus quibus ætatis plenitudo adherat se-
cum venire jussit, et acceptis stipendiis dispositum
transfretare iter cœperunt. Altera vero die Jata-
rensem antequam adpropinquaret urbem, ejusdem
civitatis prior cum episcopo et cæteris suum domi-
num gaudimoniis potiti recæperunt; et ingressi
urbem, ibi illius regionis majores confluentes,
ejusdem principis dominationi subesse præobtabant
D Inter quos Vecensis et Arbensis (101) episcopi cum
earum civitatum prioribus adfuerunt, et pari voto
supra sacra evangelistarum dicta juraverunt, quod
juxta illorum scire et posce deinceps domini Petri
ducis fidem observare debuissent. Insuper episcopi
eisdem sacris confirmaverunt, quo feriatis diebus
quibus laudis pompam in ecclesia depromere sole-

bant, istius principis nomen post imperatorum laudis præconiis glorificarent. Croatorum itaque rex ad suæ gentis depopulationem ducem advenisse prenoscens, nunciorum studio eundem placare pacificis natus est verbis; quod dominus dux omnino parvus, eosdem nuncios redire dimisit; et sic tractare cum utriusque gentis exercitu adorsus est, quo inimicorum aditus intrare, vel quibus argumentis illorum munitissima loca indemnis capere posset. Tunc quorundam relatione didicit quadraginta Narentanorum nobilium de Apuleis partibus, peractis negotiis, ad propriam velle reverti. Decem naves hominibus ¹¹⁶ oneratae ad insulam quæ vocatur Caza (102) sub omni festinatione destinavit. Quidum irent, facili certamine eosdem comprehendentes. Traorensem (103) ad urbem accelerare voluerunt. Dominus namque dux utriusque et Dalmatarum ac Venetiorum militibus circumseptus, sexto die predictam urbem reliaquens, ad quamdam non longe a Belgradense urbe (104) insulam advenit. De qua talem legationem civibus mittere placuit, ut si spontaneum famulicum persolvere et fidelitatem sibi jurare vellent, gratiam adipisci valerent sin autem, se certamine capturos procul dubio scirent. Hoc vero audientes, domini sui, Sclavorum scilicet regis, periculum incurtere formidabant, et tanto principi resistere non valebant. Unde utroque discrimine positi, quid agere pœnitus ignorabant. Tandem timoratione domni ducis atriti, adstantibus ejusdem regis militibus, et sacramenta et obsequium persolverunt. Egressus vero inde, Levigradæ insulæ (105) colones egregio duci occurrentes sacramenta prompte fecerunt. Cumque Traorensem urbem peteret, ab episcopo civibusque sacramentis corroboratus est; inibi suos, quos antea ex Jaterensi civitate misisse diximus, victores repperit. Sclavorum etiam regis frater Surigna nomine aderat, qui condam fraterno dolo deceptus, regni amiserat dia-dema. Ipse namque non modo sacramenti vinculo se eidem duci associavit, verum etiam Stefanum puerulum, karissimam sobolem suam, sibi pro ob-side commendavit. Hinc Spaletinam (106) nobilissimam et validam urbem, quæ tocius Dalmaciæ metropolis constat, predictus princeps advenit; quem archiepiscopus sacro insulatus officio cum urbana tam clericorum quam laicorum multitudine cepit, et missarum sollempnia incelebrans, ex voto iurandi sive eidem omnes placare satagerunt. Narentanorum quidem princeps quadraginta suorum in captivitatem mancipatos expertus est. Qui suis internunciis domum ducem continua prece,

A sibi illos reddi, imploravit: nec videlicet pacto, quo priusquam ipse dux de illis exiret finibus, tam ille Narrentanorum princeps quam omnes sui maiores sibi ad satisfaciendum pro suis votis convenirent, et nec censem predictum aliquo modo exiere, nec quempiam iterantem Veneticum molestare deberet. Tunc dux captivos reddere jubens, sex tantum illorum, ne ipse pacem violasset, retentos secum reservavit. Eis definitis, ad alios illius regionis subjugandos gressum tendere cepit. Apud sancti Maximi ecclesiam ospicium habere dum voluisset, Curzole (107) insule habitatores sui recusantes parere jussionibus, valida manu adquisivit queque potestati subjugavit. Preterea dum isdem dux quicquid cordi aderat, Deo sautore ad votum conserueretur, improbos Ladæstinæ insulæ (108) habitatores aggredi conatus est, a quorum rabie Venetici, illa pernavigantes loca, propriis facultatibus privati, nudi sepissime evaserant. Erat siquidem eadem insula scopulosis promunctoriis circumsepta. Licet aditum intrantibus non denegaret, montium tamen sublimitate ostentabatur; e quibus unus murorum menibus turriumque hedificiis munibus, inexpugnabilis ab omnibus credebatur. Dein vero predictus princeps multitudine navium collecta, quandam illius insulæ portum penetravit, mandans civibus, ut relicta pertinacia ad se venirent aut pugna sese petituros scirent. Qui timore constricti, pacifica verba protulerunt. Postmodum illis injunctum fuit nulla ratione pacem a duce consequi posse, nisi civitatem ipsi destruerent, destructam vero irreparabilem inhabitabilemque relinquenter. Quod omni nisu facere interdicentes, tanti exercitui sese obsistere adorsi sunt. Tunc isdem princeps suos ad certamen preparare illosque impugnare acriter jussit. Verum quia arduus locus difficilem dabat appropinquantibus ingressum, jaculorum ictibus hostes aliquandi procul virtute qua poterant coarcere satagebant. Tamen Itæ omnipotentis dispensacione major pars exercitus ex illo loco unde illius munitionis ostia patebant impetum facientes, reliqua montis per devia consendendo, turres ubi aquarum vascula tuebantur comprehenderunt. In quibus consistentes, in tantum luctamine comprimebant, donec ¹¹⁷ dejecti animo, armis depositis, nichil amplius quam mortis exosum periculum evadere flexis exorabant poplitibus. Dux itaque pietatis amator omnes vivos conservare ¹¹⁸ instituens, civitatem tantum devastare præcepit. Quo peracto, victor princeps sancti Maximi ecclesiam reciprocavit (109). Illic Ragusiensis archi-

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁶ h. o. suprascripta 1.   ¹¹⁷ donec 1   ¹¹⁸ conservare suprascriptum 1.

NOTÆ.

- (102) Cazza.
- (103) Trau, ab occidente et septentrione Spalatri.
- (104) Olim Belograd, jam Zara Vecchia.
- (105) Utrum Novigrad urbs munita, an insula Grossa, cuius in littore oppidum Neligrad con-

- sistit?
- (106) Spalatro.
- (107) Curzola.
- (108) Lesina.
- (109) Id est repetit.

episcopus cum suis conveniens, eidem principi sacramenta omnes facientes, obsequia multa detulerunt. Inde predictas civitates repetendo, remeans ad Veneciam cum tali triumpho tandem regressus est.

(An. 1000.) Interea Otto imperator ad Italicum regnum tertio repetere disponens, per vasti Cumani lacus gurgites aditum habere voluit (*Jun. ex.*); quem Longobardorum multitudo Cumana in urbe excœperunt, inter quos Johannes diaconus, supradicli Petri ducis nuncius, licet de sui senioris triumpho ignarus advenit, suumque seniorem tantum profectum ad debellandam Sclavorum duriciam imperatori nunciavit. Cumque isdem Joannes una cum imperatore Ticinensem adiret urbem (*Jul. inc.*), nonnullis referentibus sui domini adventu et triumpho extitit expertus. Cui imperator ad propriam jam reddire volenti, hoc secretum injungens suo seniori delegavit, ut si possibile foret, dilectionis gratia in aliquo suæ potestatis loco clæm vellet venire, et tanti viri et compatriis presentia et sagacitate potiri. Dux namque quamquam avide tale audiret nuntium, tamen numquam hoc fieri posse credebat, quo tantorum regnorum princeps, stis ignorantibus, expedite aliena jura valeret intrare. Verum cum suorum nomine eodem communicare sermone volens, tacitus sibi in corde servabat. Predictus vero cæsar, Ticinense relictæ urbe (*Nov.*), per Tuscie alpes Romanum obtabile peciit solium. Deinde in abstinenzia que pascalem antecedens solemnitatem, Ravennam descendere curavit (an. 1001). Cui Petrus dux eumdem Johannem diaconum destinavit; a quo benigne susceptus, importune id ipsum quod antea dixerat reciprocare satagebat. Unde factum est ut, inter utrasque partes sæpedicto Johanne diacono crebro discurrendo, tale ventilaretur negocium. Demum imperator salubre a duce accepto consilio, sacrum diem pascalem devotissime celebrans, omnibus majoribus suis indicavit, se purgationis poculum apud sanctæ Mariæ monasterium in quadam insula, quæ Ponposia nominatur, acciperet et aliquantis inibi diebus commorari velle. Manet siquidem eadem insula non procul a Venecia, ex una parte marino littore, ex aliis Eripdani cingitur fluentis. His dictis, statuta est ¹¹⁰, in qua ille et sancti Marci oraculum et diu desideratum compatrem adiret. Tunc, cum aliquantis quibus hoc familiariter commissum habebat, intrans navim, predictum peciit monasterium. Ubi minime pernoctans, abate cum monachis astantibus, ejusdem monasterii quoddam ospicium previdens, prepa-

A rari jussit. In quo sese per triduum curationis potum custodire simulabat. Nocle itaque perventa parvam naviculam ascendens, qua predictus Johannes diaconus ad ipsius insulæ marginem prestolando latitabat. Hecilinus vero comes, qui postea ¹¹⁰ Bajoviorum dux effectus est, et Raimbaldus Tarvisianus comes, Teupernus belicosissimus vir, Rainardus, Tamo, camerarii, Walterus unicus capellanus, Federicus [qui ¹¹⁰] postmodum ¹¹¹ Ravennæ archiepiscopus extitit, simul in predictam navim ascenderunt. Qui tota nocte et die nautis inquiete navigantibus jam sequentis noctis in tempestate sancti Servuli ecclesiam, quæ non longe a ducis palacio scita decernitur, applicuerunt; ubi Petrus prepotens dux tanti hominis occulte adventum prestolabatur. Et quia tetræ noctis obscuritate minime conspici vicissim sese valebant, inter amplexus et novi ospitis dulcissima obscula, dux taliter illum allocutus est: *Si vis sancti Zachariæ monasterium previdere, instanter oportet te illuc ire, quo lucis ante crepusculum in palacii mei menis queas dignissime ospitari.* Deinde navim uterque ascendens, alter proprium palacium, alter quidem predictum petiit monasterium. Postquam illius monasterium ingressus ipsi patefactus foret, ecclesiam intravit, haud tamen illic diuclus commoratus ¹¹¹; sed ut conditum fuerat, ad palacium advenit, et omni dequiritate illius perlustrata, in orientali turre se cum duobus sui retrudi et servari voluit. Erat sane vili, ne agnosceretur, habitu indutus. Prefatus vero Hecelinus cum ceteris ducem de matutinali officio veniente ante ¹¹² sancti Marci limina exceperunt. Cui salutaria verba, ne circumstantes hoc secretum sentirent, ex imperiali parte pertulerunt. Quibus dux, quomodo imperator vigeret vel ubi esset, inquietus requisivit. At illi apud Pamposiæ monasterium eumdem sospitem dimisisse responderunt. Et datis obsculis, hospitari illos juxta palacium jubens, ipse vero imperatorem adivit. Neque fas duci fuerat cum imperatore per totum diem in predicta turre manere, ne quis Veneticorum hujuscemodi recapacitate posset sentire. Ad prandii refectionem cum aliis palam conveniebat, sero una cum cessare ¹¹³ dapibus colloquisque reficiebatur; ad perfectæ namque fidei vinculum confirmandum filia ducis adhuc caticumina de sacro baptismatis lavacro cesar suscepit. Pallium quidem, quod pro pacti federe ¹¹² a Veneticis supra quinquaginta libras persolvebatur, eidem suo compatri duci perpetua scriptione donabat. Et omnia quomoda ¹¹³ illi firmiter dehinc impertiri provotis promittebat. Sed

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁰ scilicet dies. ¹¹⁰ von deest. ¹¹¹ com suprascriptum i. ¹¹² aut. i. ¹¹³ i. e. cæsare.

NOTÆ.

(110) A. 1004. Thietmar. l. vi, c. 3.

(111) Annis 1001-1003.

(112) Quale inde a Caroli M. tempore per imperatores passim renovatum erat; recensum eorum

vide in Annalibus nostris t. III, p. 578, 579, 598, sqq.

(113) Commoda.

nichil dux ei exigere volens, nisi ut ecclesiarum suarum seu omnium Veneticorum predia integre solidatis, in statu suis temporibus conservaret. Altero autem die cum jam redeundi licitum habere volebat, diversarum generum fortunis dux eum munerare voluit; qui nichil horum continere cupiebat, dicens: *Illud mihi crimen inducere nolo, ne quis cupiditatis et non sancti Marci tueque dilectionis causa me huc venisse asserat.* Tamen importunis coartatus precibus, eburneum sedile cum suo sub-sellio, nec non argenteum siphum et urceum raro peractum opere dono, ficit invitus, recepit. Datoque osculo, lacrimantibus utrisque, separati sunt. Hecilinus siquidem et ceteri antedicti non illo sed altero die licentiam perceperunt. Imperator cum duobus tantum et Johanne diacono navim intrans, predictum occulte in nocte regressus est ad monasterium. Mane vero se prestolantibus videre inopinatae exibuit, et Ravennam cum prelibati Johannis diaconi nave properans, de Venetia se reverti omnibus prodiit. Quod difficile credere volentes, amodum mirantur. Dux itaque omnem Veneticorum populum post triduum in palacio convenire indixit. Cui hujuscemodi gestum patefaciens, non minus fidem imperatoris quam pericia sui senioris collaudabat (114). (An. 1001, Mart ex., April. inc.)

Eodem quoque tempore Beneventanos cives audiens imperator sibi rebellare, quibus aggressissimo imperio potenter subjugavit, multosque interfecit. His peractis Ravennam iterum adveniens, Papensem deinde peciit urbem. Ibique Romanorum cives dominationis jugo abjecto sibi repugnaturos audivit. Contra quos patricium suum nomine Zazonem cum exercitu mittens, ipse navigio Ravennam instanter descendit (Nov.). Eo tempore duo imperialia ornamenta auro miro opere acta cesar per Johannem diaconum Petro suo compatri duci, unum ex Papensi, aliud ex Ravennati urbe, dono transmisit. Cui dux recompensationis gratia cathedram elephantinis artificiose sculpta tabulis per eumdem diaconum Ravennæ direxit. Quam avide suscipiens, in eadem urbe conservandam reliquit. Dehinc Romanam dum vellet validam urbem repetere, civium insidias formidans, inquoddam castellum Paternum nomine ascendi (an. 1002, Jan.). Ubi infelix non diu sospes manens, inter dulces annos corpoream dure vitam amisit (Jan. 24). De cuius funere gentes ubique minime tunc questu silebant. Corpusculum vero ejus Coloniensi archiepiscopo cum ceteris deferente, in Aquisgrani palacium fuerat delatum, ut cum decessore suo pīe memoriae Karolo queat judicalem sibi prestolari diem.

Post hunc Henricus ¹¹⁴ regalis dux, prosapia de

VARLÆ LECTIONES.

¹¹⁴ *infra* Heinricus. ¹¹⁵ *ita i. studuit ed.*

(114) Scil. populus.

(115) Cum noster *infra* a. 1007 obituma Jeannis

A regia ortus, regnorum rite suscepit diadema (an. 1002, Jun. 6), quanquam Ardoinus, comitis Dado-nis filius, apud dicinum quibusdam Langobardorum sibi faventibus regni coronam usurparet. Ta-men illorum major pars Henrici regis expectabat adventum.

Anno quidem incarnationis Redemptoris nostri millesimo quarto, ducatus vero domini Petri Veneticorum ac Dalmaticorum ducis decimo Johannes, ejusdem ducis egregia proles, genitoris effectus est consors dignitate. Quem dum tercia etas octavo decimo anno ephebum foveret, nimirum paterno ingenio et probitate vigebat; qui pii parentis adeo obtemperare studeat ¹¹⁶ (115) moribus, ut sub gemino regimine omnis patria uno maneret fœdere.

B Eodem vero anno Sarracenorum multitudo Apulien-sium fines invadens, Varensem civitatem, ubi Gregorius imperialis catapanus praeerat, ex omni parte obsidione circumdabat. Quod audiens Petrus prepotens dux, preparare maximam expeditionem jussit. Sanctique Laurentii in solemni die (Aug. 10) de Venecia exiens, eosdem expugnaturus aggressus est. Qui vastum per mare vel sicando terrarum di-versa loca dum transiret, octavo Idus Septembribus (Sept. 6) predictam urbem appropinquabat. Sarra-cenorum nempe uterque exercitus cernens insperata-m salutem Christianis advenire, armatis manibus aliisupra equos littore adstabant, alii naves ascen-dentes, Christianos ad certamen audacter provoca-bant. Sed divina propiciatione dominus Petrus dux cum omnibus suis antedictæ civitatis in portum in-demnis ingressus est. Quem cives una cum Gregorio imperiali catapano digne suscipientes, ejusdem urbis in palacio ospitari fecerunt. Tunc dominus dux, quomodo urbem a paganorum severitate tuori quivisset, pertractare cepit. Verum prius alimonia-rum solatiis cives inedia perpresso sufficenter re-creavit. Tum ut viriliter contra nequissimam gen-tem bellum agerent amonuit; et victrice vexillum se preire jubens, quosdam in suburbio ad pugnan-dum instituit, quosdam vero secum adsumens, na-vale adorsus est peragere bellum. Unde factum est

C ^D quatinus per triduum continuatim nunc gladiorum, nunc igneis jaculis Sarracenos acriter insequeren-tur. Terciæ noctis in silentio paganorum aufugit exercitus. Ceteri autem qui finitimarum loca cru-deli jure mancipando possidebant, non multum post illic degentes confusi recesserunt. Cives itaque domini Petri ducis nomen deinceps celebre et hono-rabile habuerunt, qui nullo terreno sed divino con-strictus timore, eos liberavit ab inimicorum perse-cutione.

Non puto pretermittendum fore prodigium quod

NOTÆ.

referat, haec ipso quo contigerunt tempore scri-psisse censendus est.

cuidam Sarracenorum, die quo festiva Dei genitricis assumptio a fidelibus celebratur, divinitus ostensum est. Nam dum in sancti Benedicti monasterio haud procul ad urbe quadam munitissima turre ipso maneret, emicantem stellam ex occiduo climate prepeste cursu venire ejusque civitatis in portu cadere conspexit. Hoc ut Jeronimo, spirituali et prenominati monasterii patri, patefactum est, statim futurum sanctæ Mariæ auxilium, que *stella maris* interpretatur, civibus advenire intellexit; quod intemerata puerpera in Petri Veneticorum ducis adventu¹ procul dubio complevit, quem de occiduis partibus venire permittens, in sue nativitatis festo de oste illi concessit triumphum. Isdem namque dux de illo loco nuncios suos Constantinopolim destinavit, et a catapano imperiali multis ditatus muneribus, ad Venetiam incolomis remeavit.

Hoc quoque tempore Heinricus rex Ottонem ducem (116) ad Italiam cum exercitu mittens, cum Ardoine usurpativo rege juxta Alpes in compo¹¹⁶ qui Vitalis nuncupatur (117), pugnam peregit, et ex utraque parte multi ceciderunt. Cumque hoc Heinrico regi foret expertum, in sequenti anno (1004) maxima stipatus expeditione Italiam intravit, et Ardoine a Veronensi urbe expulso, omnes Langobardos potenter suo regimini subjugavit. Cui Petrus etiam Veneticorum dux in predicta urbe suum natum, mire pulchritudinis puerulum, prece sua permotus honorifice delegavit; quem chrismatis divo liquore ex more fecit linire, patri oblime muneratum remisit. Deinde ceteras Italiæ civitates properare disponens, Papiæ a Mediolanensi archiepiscopo estitit coronatus (*Mai* 14). Ubi cives insidias contra suum regimen molliri cognoscens, totum pene urbem incendio et interfectione devastavit, et tunc per Cumanum lacum ultramontanum petuit regnum (*Jun.*).

Hoc quoque tempore Petrus famosus dux, sedula petitione a Vassylio et Constantino imperatoribus coactus, Johannem ducem, suam dilectam prolem, ad regiam urbem causa conjugii delegavit. Quem imperatores dum benigne susciperent, cujusdam nobilissimi patricii filiam Argiropoli nomine, imperiali editam stirpe, illi desponsare decreverunt (118). Et ut tantæ femine, imperatorum videlicet neptis, copulationis dies acceleraret, prefatus dux una cum puella imperiali decreto in quadam capella convenire permissi sunt, ibique ab ejusdem urbis pastore sacre benedictionis munus, ab imperatoribus aureas diademas suis capitibus, perceperunt. Quibus dextera utroque imperatore superposita manu, aulam qua convivantium ceteri manere videbatur, tali

A decoritate pervenerunt. Predicti namque imperatores tam egregie ac jocunde hunc peragere thalamum satagebant, ut triduo convivantium gaudis haud defuerunt ipsi familiares convive. Hoc tali, in palacio quod Yconomium nuncupatur, peracto ordine, quisque eorum muneribus receptis retrogradus recessit. Novicius vero dux cum sua venusta sponsa apud pallacium quod jure dotalicii nuper acquisiverat, degere disposuit. Cui Vassilius imperator injungens monuit, ne ab urbe discederet, interim (119) de Bulgarorum finibus, quos valida expugnandos manu agredi temptabat, Dei auxilio reverteretur. Cujus monitis dux acquiescens, prompte ejus adventum prestolabatur. Ipso autem redeunte, patriciatus officii dignitate eumdem sublimavit ducem. Ottонem suum puerulum, qui aderat, fratrem muneribus tantum honoravit. Dehinc duc sponsali dote, id est diverse fortune copiis, simulque imperialibus donis acceptis, licitum veniendi ad propria impetravit. Nam parentum conventus, pernobilem puellam regionem ad exteram quasi exalem exuentem plorantes, haud deerant. Dux itaque pro votis omnia consecutus, navim cum spectabili sposa ascendens, equoreas sulcare procellas suis imperavit. Cui Grecorum seu aliarum gentium incole ubique usque ad patriam non denegabant impertiri obsequia. Cumque probabili et diu anhelanti patri duorum natorum foret nunciatum adventum, colorum regi gratias agens, navium multitudine eosdem procul a litore fecit excipere; et tali circumsculti pompa apud pallaciū tribunal genitorum amplexibus sunt restituti incolomes. Pater siquidem non solum suis verum exteris hominibus convivia crebra hujuscemodi thalamus facere non cessavit. Revera pargaudium nostris finibus emicuisse nonemō nostrorum reminiscitur. Domna vero Maria, Greca ductrix, non post plures dies puerum Constantinopolim genitum Venetiæ protulit natum, quem Petrus eximius dux de sacro baptismatis lavacro suscipiens, Vassiliū ob avunculi sui imperatoris nomen imposuit. Circa hæc tempora prelibatus Petrus dux pro animæ sue remedio mille quinquaginta libras denariorum solatio tocis sue patriæ Veneticis donavit, ceptique palacii opus ad unguem perdurit. D Ubi inter cetera decoritatis opera dedalico instrumento capellam construere fecit, quam non modo marmoreo verum aureo mirifice comsit ornata. Interea Petrus dux dum sibi pro votis pæne cuncta subpeditare decernere, plus solito subjectum equitatis censura populum regere studebat. Sed divina providentia moderamine equo omnia disponeus, illum in tante felicitatis fastigio constitutum, ad sue

VARIÆ LECTIONES.

116 ita 1.

NOTÆ.

(116) Duce Karantanorum et marchionem Veronensem. Cf. Thietmar. v. 16.

(117) In campania Veronensi.

(118) V. Cedrenum t. II, d. 452 edit. Bekker.

(119) Id est donec.

virtutis proiectum acriter percultit. Eodem itaque tempore (120) [an 1006] stella cometis, cuius indicium humanum semper pronunciat flagicium, in meridiano climate apparens, quam maxima per omnes Italiæ seu Veneciæ fines pestilentia subsequuta est (121) [an. 1007]. In qua utriusque sexus humanae conditionis nonnulli inopinata morte cederunt. Inter quos domna Maria, Greca ductrix, nec non Johannes, egregius vir suus, sedecim diecum numero in sancti Zacharie monasterio, pro dolori uno clauduntur mausoleo. De quorum funere non modo mesi genitores velut fraterna societas deplorabant, verum omnis patria lacrimis et dolore tabescebat. Fuerunt namque omni probitate in tantum famosi, ut Deo et hominibus ambo boni complacerent. Sex annorum spacio tantum sub patris regimine Veneciæ prefuit populo. Sed ut tanti memoris quoddam presidium adesset consolationis, pari consensu Venetici interpellantes, domni Petri principis alterum natum, scilicet Ottонem regalem puerum, ducatus dignitate sublimavere. Qui quamquam tenera ætate quatuordecim annorum flore vegetaret, tamen adeo ingenii facundia vigebat, quod altero fratre non probitate sed ætate dicetur secundus. Preterea Petrus dux omnibus suis liberis paternum munus impertiri voluit, ita ut testamentario jure quisque suas acciperet porciones. Nomina quorum ut rite recordor, exprimere libet. Illorum primus herile sortitus est nomen, qui forma et viribus bene respondebat satis natalibus. Secundus nominatur Ursus: iste sic officium gerens clericatus, quo haud immerito queat dici clericorum decus. Tercius est ordine Otho, predictus puerulus, patris qui constat dignitate equivocus. Quartus nominatur Vitalis: hic ingenii strenuitate ecclesiasticam adeptus est sortem. Quintus estat vocabulo Heinricus, species cuius puerilis ceu jubar micat solis. Quatuor quoque filiae eidem optimo manebant patri, quarum prima Hicelam nomine Stefano Sclavorum regis filio, de quo antea predixi, in conjugio houorifice sociavit; reliquas vero tres in monasterio Deo omnipotenti mancipavit. His itaque bene compositis, Mariæ generosæ suæ uxoris thorum sequestratum habere deinceps decrevit, ea videlicet ratione, quo nullum divorcium foret in familiaritatis conversatione. Deinde quicquid facultatis restabat, totum ecclesiis et pauperibus erogans, nichil sibi preter dignitatem reservabat. Anno igitur Incarnationis Jesu Christi Domini nostri millesimo octavo, Valerio Altinatis ecclesiæ presule mortuo, qui episcopalem cathedram rexit annis viginti, quindecim diebus tantummodo minus, Ur-

A sus, predictus domni Petri ducis filius, clero et populo consulente in eadem subrogatus est sede. Hujus adulentis¹²⁷ mores meo famine perstringere volo. Erat nempe fide religiosus, specie decorus; ingenio providus, industria litterarum ita peritus, ut tanti honoris a cunctis dignus diceretur. In cujus ordinacionis exordio Petrus, dux et preclarus suus genitor, totum sanctæ Mariæ domum et ecclesiam jam pene vetustate consumptam recreare studiosissime fecit *.

* *Hic initio paginæ 38 codicis 1¹²⁸ laco vacuo charta insc̄pta est anno 1032: Quadam die nos Johannes Sagornino ferrarius insimul cum cunctis meis pare libus in unum convenimus ad tempore domni Petri Barbolani ducis, et requirebat nobis suoque gastaldo, quod in curte ferrum laborare debuissemus. Sed tamen omnibus modis contradixim⁹, nisi tantum quod laborare debeamus per nostras mansiones quicquid necessitatē fuissest, omnique tempore ad predictum palacium quantum nobis deportasset carcerarius. Unde nos illo tempore ita comprobavimus cum testibus, et judicatum extitit nobis, ut jurare debuissest ad sancta Dei quattuor Evangelia. Sed in diebus predicti nostri senioris jam dictum sacramentum minime fecimus¹²⁹. Nunc autem nos venimus ante presentiam domni Dominici Flabiani gloriosissimi ducis, senioris nostri, eum ipse residebat in pallacio cum suis judicibus, et ibi adstante maxima pars suorum fidelium, et cœpimus nos lamentare de virtutem (122) quod gastaldus fabri ferrarii nobis faciebat. Dcnique judicaverunt et confirmaverunt, ut secundum quod ad tempore præfati Petri Barbolani jurare debuissest, ita modo adimplere debemus; quod ita fecimus. Sed piissimus gloriosus dux senior noster noticiam scriptioris exinde nobis fecit, ut in curtis pallacii ferrum laborare minime debeamus, neque sub jugo gastaldioni fabri permanere debeamus ferrum, quantum carcerarius hujus pallacii nobis deportant cum omni nostro precio et expendio, ita quod ceteri fabri de illorum capitibus persolvunt; et liœat nobis cunctum ferrum laborare, secundum quod ceteri fabri laborant.*

Paulicis dux ducavit annos 20 et menses 6 et dies 9. Marcellus dux ducavit annos 9, dies 21. Ursus dux ducavit annos 11 et menses 3. Post interfictionem Ursi ducis in annis 6 non fuerunt duces in Venetia. Sed magister militum eam judicabat; id est dominus Leo magister militum sedit anno 1, Felix magister militum sedit anno 1, Deusdedi annis 2, Jubianus ypatus anno 1, Johannes Fabriacus anno 1. ¹³⁰ Deusdedi ypatus ducavit annos 13. Galla dux ducavit annum 1 et menses 2. Dominicus dux ducavit annos 8. Mauricius dux annos 23. Johannes dux ducavit annos 35, Obilierius dux et Beatus sederunt 5. Agnellus dux ducavit annos 18. Justinianus dux ducavit annum 1, menses 2. Johannes dux ducavit annos 8. Petrus dux ducavit annos 29. Ursus dux

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁷ ita 1. eux 2. ¹²⁸ In margine codicis. 3 legitur: Johannes Sagorninus hujus libelli auctor. Quam scribæ sæculi xv conjecturam nullius momenti esse, jam Zanettius animadverlit. ¹²⁹ minime fecimus superscripta 1. ¹³⁰ Quatuor linearum spatium vacat in 1.

NOTÆ.

(120) V. Ann. Sangall. majores et Ann. Leo-dientes.

PATROL. CXXXIX.

(151) Ann. Sangall. majores.

(122) Virtus—vis.

ducavit annos 17. Johannes dux ducavit annos 5 et A menses 6. Petrus dux ducavit menses 6. Petrus dux Trondominico ducavit annos 23 et dies 23. Ursus dux ducavit annos 20. Petrus Candiano ducavit ¹²¹ 5. Petrus Badoario ducavit annos 3. Petrus Candiano ducavit annos 23. Petrus Candiano filio ejus ducavit annos 18. Petrus Ursoyolo ducavit annos 2 et dies 20. Vitalis Candiano ducavit annum 1 et menses 2. Tribunus Meni ¹²² ducavit annum et menses 4.

* *Hic in codice 1 subjicitur*: Inquisicio facta est de pallie, que portabant per loca Italiae. Veni ego Otho dux in publico placito cum maiores iudices nostrae terrae, mediocres et minores. Testicaverunt Badoario Bragadino et Mauricius Maureceni et Dominicus Florencius Flabianicus (123), quod in nullis partibus Italiae debuissent pallia portare nec venundare, nisi a Papia et a B mercato sancti Martini et Olivo.

Hic in Italia regnavit Alboin annos 3 et menses 6. Cleps regnavit annum et menses 6. Longobardi regem non habuerunt per 10 annos. Authari regnavit annos 6. Agilulfus ¹²³ regnavit annos 25. Adaloald regnavit annos 10. Arioald regnavit annos 12. Rotari regnavit annos 16 et menses 4. Rodoald regnavit annos 5. Aripert regnavit annos 9. Grimoald regnavit annos 9. Bertari regnavit annos 17 Cuniberd regnavit annos 12. Liuperto ¹²⁴ regnavit menses 8. Aripert regnavit annos 12. Ansprando menses 3. Liutprando regnavit annos 31 et menses 7. Ilprand ¹²⁵ regnavit menses 7. Ratchiso regnavit annos 4, menses 9. Agistulfo regnavit annos 7. Desiderio regnavit annos 17 et menses 3.

Anno ab Incarnatione Domini 774 ¹²⁶ Karolus rex in Italiam introivit, eamque cepit. Regnavit annos 46. Mortuo quoque Karolus rex ¹²⁷ successit Lodoicus, qui rexit regnum annis 59, et mortuus est. Huic successit Karolus, qui regnum rexit 2. Defuncto Karulo successi ¹²⁸ ei Karlmannus, qui regnum rexit annos 3. Mortuo jam dicto Karlmanno successit Karulo junior, frater ejus, qui regnum rexit annos 9. Successit Berengarius imperator.

Alia manu sæculi xi exeuntis hæc adscripta sunt:

Primus in Romana sede Julius Cesar regnavit annos quatuor et menses sex. Octavianus Cesar regnavit annis quinquaginta sex et menses sex. Tiberius Cesar regnavit annos viginti tres. Gaius cognomento Caligula regnavit annos tres, menses decem et dies octo. Claudius Cesar regnavit annos tredecim, menses septem et viginti octo.

VARIÆ LECTIONES.

¹²¹ vox bis scripta 1. ¹²² ita 1. dux 2. ¹²³ * Agdulfus 2. ¹²⁴ Gomberto—Loperto 2. ¹²⁵ * Idprand 2. ¹²⁶ ita 1. 2. ¹²⁷ ita 1. 2. ¹²⁸ ita 1. 2. ¹²⁹ ita. ¹³⁰ pergit alta manu in 1.

NOTÆ.

(123) Qui postea a. 1028 Othonem ducem expulit.

CHRONICON GRADENSE.

(Fol. 1.) Post multarum urbium destructionem et Aquileie desolationem, cum sevissima paganorum

multitudo ad Altinensium civitatem aciem direxis- sent, in qua cum ejusdem civitatis indigenis fugatis

neminem repperissent, omnem illam civitatem de- predantes, igne succenderunt, muros quoque ac turres funditus subverterunt. Huis vero civitatis magna pars populi timore correpta, cum in paludibus et in insulis paganorum fugientes insidias diu habitaret, divinitus factum est, ut quidam sanctissimus vir Geminianus nomine, sacerdos, Spiritus sancti perlustratus gratia, egenis cupiens subvenire, cum plurima loca diligenter perlustrasset, ad presatum paludum perveniens locum, cum Ario quodam et Aratore copiosam Christianorum ibidem invenit multitudinem, quibus visis ac de invencione eorum admodum illarescens (124), nunciavit eis, quod pessima illa multitudine divine nutu clemencie de- structa esset et in nichilum redacta. At illi gratias agentes glorificaverunt Deum qui non deserit spe- rantes in se. Tunc Arius et Arator, filius ejus, cum omnibus qui cum eo erant, vicinas quasdam insulas quae in eisdem erant paludibus intuentes, ac melio- res quas eligerant perscrutantes, domos et ecclesias in eisdem edificare ceperunt. Quarum in edificatione relictam Altinensis civitatis pulchritudinem nec non et multarum turrium subversio- nem recolentes, licet nimio inerore turbati, tamen supradictarum turrium nominibus illas quas habitan- tes (125) insulas appellantur. Unde factum est, ut cujusdam excellentissime ejusdem civitatis turris nomine Torcelli Arii omnes insule prefate voca- rentur. Ex supradictis itaque insulam quandam Arii cum quibusdam suis serviciis, ut ibi habitarent, sibi vindicarunt ubi etiam proprium nomen com- mutantes, omnes qui ex eorum tribu erant, Aurii appellati sunt. Cum his quidem omnes illi qui in Altinensium erant civitate, in porta illa que versus boreas (fol. 1) respiciebat, ibidem hospitati vi- cum Burianum Aurii a porta illa appellari constitue- runt. Aurius vero tribunus cum massi (125) qui Macinii Celires appellati sunt, et cum quibusdam aliis quorum nomina ignorantur, locum qui huic insule vicinior erat ad habitandum eligerunt. Cum his quidem permanerunt omnes illi qui fuerant in prefata civitate de eorum porta, juxta quam turris magna et nimis excelsa fuerat, ex qua erat eis in- troitus et exitus. Hunc namque locum inhabitantes ex porta et turri illa magna Vicum Majoribus (126) isdem Aurius constituit appellari. In qua Maxum militem judicii fecit. Idem Aurius tribunus cum Fraudunis, qui et Faletri appellantur, et Rusticus, qui Luthoi- tus dicitur, et Calciamiri, quos Gambas sericas nominarunt, cum viatoribus et quibusdam reliquis quorum nomina ignorantur, omnes insimul quas-

A dam vicinas eligerunt insulas, ex quibus vicum Constanciacum et vicum Amianarum Aurii consti- tuentes, nominibus portarum ex quibus fuerant Au- riis tribunus constituit appellari. Postquam vero universa hujus populi multitudo coniuncta in ip- sularum loco invaserat, una insimul convenientes mirabili forma ac prelucida claritate basilicam fu- daverunt in honore sanctae Dei Genitricis et Virginis Marie, pulcherrimo pavimento ornatam, cuius me- dium pulchritudinem sua rota quedam admodum de- corabat. Unde omnis habitatio que ipsi ecclesiae proxima erat ab Auro tribuno Rota appellata fuit; quam ecclesiam videlicet episcopatum Aurii tribunus constituit, quod episcopum presatus Aurii ex collaudacione Metamarcensium et Rivoaltensium nec non ex confirmatione Obelierii (127) et Beati (128) ducum, qui tunc Venetiana regebant, ducatum in proprii dominii iure vindicavit. Quibus omnibus compositis et ordinatis, presatus Aurii tribunus cum universa populi multitudine qui ex predicta Altinensi confugerant civitate, Obelierio (129) et Beato (127-8) (130) ducibus colla submittentes se sub- jugaverunt, eo ordine quo in prefata civitate (fol. 2) olim subditi fuerant ducibus qui ipsius regimen obli- nuerant. His namque patratis, ut supra memoratum est, ex concessione jam dictorum ducum et populi collaudatione quedam littora in prefati Aurii tribuni potestate concessa sunt. In primo quorum quendam Maurum presbyterum, qui de Altinensiis fugerat civitate, invenit; qui ei ordinatim omnia exposuit, qualiter sibi Deus revelaverat quendam heremi locum, in quo sancti martires Hermes et Herasmus in Dei honore et eorum nominis titulo ecclesiam ei edificare jussérant, cuius etiam mercedem illi im- pendere promiserunt. In sequenti quoque littore al- bissimam nubem sibi apparuisse dicebat, ex qua duos claritatis velut solis radios resplendere vide- rat. Ad quam cum proppius accederet, clarissima voce sibi dicentem audivit: «Ego sum Dominus Deus Salvator et tocius orbis dominator. Terra autem ip- quas stas, cave ut in ipso loco, quem tibi monstra- vero, in nomine meo basilicam construas.» Tunc nubes illa cum prefatis radiis non longe ad alium transferens se locum, in quo dulcisona alia vox D facta est de nube dicens: «Ego sum Maria domini Jesu Christi Mater; in hoc loco ecclesiam in honore mei nominis volo ut edifices;» quem etiam locum sibi denotasse aiebat. In tertio autem cum per- enisset littore, ejusdem littoris medietatem ex gen- cium et populi diversa multitudine occupalam se vidisse narrabat. Cujus alia medietas boum ac bu-

VARIE LECTIONES.

(126) ita c. (127) jam deleta, quorum loco recentiore manu tribunorum procerum et scriptum est 1. Lectionem antiquam codex 3 servavit. (128) jam deleta; quorum loco manu recentiore tribuvis proceribus et scriptum est 1. Antiquam lectionem præbet 3.

NOTÆ.

(124) Id est hilarescens.

(125) Id est massa, armatorum globo.

(126) Mazzorbo.

(127-8) V. supra, col. 897-899.

balorum densissimas acies vegetabat. In medio autem littore nubes illa candidissima cum suis radiis stetit. Ad quam cum accessisset, splendida cauicie senem quandam in speciosissima sede sedentem infra ipsam nubem contemplatus est, cum quo vide- licet juvenis quidam erat, insimul confabulantes. Tunc senior ille ait eidem Mauro presbytero : « Ego sum Petrus apostolorum princeps, a Christiani gregis pastore constitutus, ut ipsius pascam oves et agnos. Nunc in peccatorum tuorum remissione tibi injungo, quatinus ad Dei honorem (fol. 2') et in mei nominis titulo honorifice in hoc loco ecclesiam fundare studeas, ut in natalicii mei die universus Torcellanus populus in ea congregateur. » Junior vero ille, qui cum eo erat, dixit : « Ego sum servus Dei nomine Antoninus, qui pro Christi nomine passus fui. Ideoque precipio tibi, ut parvam ecclesiam juxta magistri mei basilicam in honore Dei et sub titulo nominis mei edifices. Nichil tamen alieni operis inter utrasque facere presumas. In qua si quis juste ac devota mente aliquid pecierit, meis precibus apud Deum obtinere non ambiget. Cave ut sicut tibi designaverimus, ipsius ecclesias extruere facias. » In quartum autem cum pervenisset littus, visum fuit ei, quod totum littus vineis esset plenum, maturissimas uvas habentibus; et ecce nubes illa, quam paulo ante diximus, apparuit ei. Ad quam cum accessisset, decora facie puellam quandam in sede preciosa sedentem aspergit. Que dixit : « Ego sum Justina virgo, que pro Christi nomine in Patavi civitate passa fui; pro ejus amore te deprecor, ut parvam ecclesiam in Dei honore et mei nominis commemoratione in hoc littore construere facias. » His omnibus taliter revelatis, visum sibi fuerat in cuiusdam brevissime tumbe, [i. e. tumuli] loco persistere, ubi et nubes illa lucida apparuit ei, supra quam solem illustrantibus radiis aspergit. In eadem autem nube vir quidam mirabilis aspectu erat, dicens ei: « Ego sum Johannes baptista precursor Domini; deprecor te per nomen ejus, ut secundum hanc quam tibi in hoc loco ostendero formam ecclesiam michi edificare facias. » In qua die noctuque orationibus ac vigiliis sibi vacare injunctione nec non per anulum ac scripture paginam investitione tradidit. His omnibus expletis supra ecclesiæ sanctæ Mariæ tectum astitisse sibi visum fuit, ubi nimio molendariorum strepitum qui juxta prefatam ecclesiam adesse videbantur, ex hujus quiete visionis sompno ex parte factus, scripti (fol. 3) volumen et anulum in suis repperit manibus. Hæc autem seriatim postquam omnia exposuit, Aurius tribunus et alii nobiles qui cum eo erant, viso anulo et scripti volumine, quod ipse reppererat in manibus suis, de hujus revelationis visione certificati,

VARIE LECTIONES.

142 edificerunt i. 143 prosisci l. pro fiscis 3. 144 eisdem c. 145 mutatum in Magno; v. not. seq.

NOTÆ.

(129) Id est massalicis, incolis.

A parvam ecclesiam in honore Dei et sancti Johannis, sicut idem sanctus baptista ipsi Mauro ostenderat, juxta atrium episcopii mira pulchritudine edificaverunt. In ipsa quoque baptismatis fontes ponentes, mirum in medium per occultos meatus in eisdem fontibus aereas bestiarum imagines aquas evomere fecerunt. His itaque paractis, prefatus sacerdos Maurus secum duxit Aurium tribunum ad littus in quo sancta sibi apparuerat Justina. Ibique iuxta quod in prefata visione sibi revelatum fuerat, parvam ecclesiam construere fecit. Deinde veniente in littus in quo gencium ac boum sibi apparuerat multitudo, secundum quod in prefata revelatione sibi jussum fuerat, ecclesiam in honore sancti Petri et aliam parvam ecclesiam in honore sancti Antonini martyris edificaverunt. Littus autem boum Aurius tribunus constituit hoc appellari. Deinde ad aliud littus transfretari cupientes, albissimam nubem supra id ad quod tendebant littus viderunt. Ad quod cum pervenissent, evanescente nube, secundum ea que illic reppererant signa ecclesiam in honore domini Salvatoris edificaverunt. Ex prefate quidem albe nubis visione, littus Album idem Aurius tribunus illud constituit nominari. Ad hujus littoris versus dexteram gradientes partem, sicut in prefata sibi ostensum fuerat visione et a sanctis martiribus designatum, ecclesiam in honore sanctorum martirum Hermetis et Herasmi edificaverunt 142 cuius mercedis promissa locum in quo altaria fodientes destinaverant, plurimum auri invenerunt, et ob hoc Aurius tribunus (fol. 3') littus Mercedis constituit hoc appellari.

Expletis his omnibus, hec omnia que supra memoravimus littora prefatus Aurius cum ceteris ejusdem episcopii principibus in jure proprio dominationis sub eodem episcopatu suscepserunt. In quibus etiam multos agricultores seu colonos constituerunt: hoc itaque modo ut nullus in eisdem littoribus vineas vel alicujus culture opus agere presumeret sine episcopi concessione vel venundatione.

Constituerunt quoque quod singulis annis ex unoquoque sulco uniuscujusque vineæ jam dicto episcopatu duos palmites cum omnibus racemis pro censu persolverent, et pro unaquaque domo profisci 143 precio octo nummos eidem episcopatu imponderent. Omnes vero piscarias gurgitum ac paludum prefato subjugaverunt episcopio. Preterea quedam alie ejusdem 144 episcopatus partes in censi debitum ova et gallinas offerebant. Omnium autem supradictorum cunctos redditus prefato Mauro 145 presbitero, usque quo episcopali fungeretur honore, comiserunt.

Eo namque tempore Frauduni cum Willarenis mastalicis (129) ecclesiam in honore Dei et sancti

Laurencii levite et martyris honorifice construxerunt. Cujus per girum fundamentis constructis, castellum quoddam illic fieri ordinaverunt. A quo vera castello pontem edificantes, usque ad Amianas facerunt iter. Prefatis namque Fraudunis concessit Aurius tribunus et Maurus presbiter in vico Amianarum judicij tribunalum. Maximam vero cūjusdam littoris partem ex concessione Aurii tribuni, necnon et Mauri presbiteri, ut ad ejusdem ecclesie utilitatem vineas edificant, ipsi Frauduni apprehenderunt. Piscarias quoque ad paludes, ut eidem ecclesie molendinos constitueret idem Aurius tribunus (*sol. 4*) et Maurus ¹⁴⁶ presbiter plures concessit. In eodem vero vico Amianarum supradicti Frauduni ecclesiam sancti Marci construxerunt, eamque sancti Laurencii ecclesiae subjugantes. Non post multum temporis ipsi Frauduni cum Calciamiris aliquas reliquias sanctorum martirum Sergi et Bachi a quodam Stephano Scopacalle suscipientes, ecclesiam in Dei et eorum honore in capite vici Constanciaci edificant, quam prefate plebi sancti Laurencii subdiderunt. Iterum quasdam alias reliquias sanctorum martirum Marcelliani et Maximi a quibusdam castellanis acquisiverunt, in quorum honore ecclesiam edificant, Jam dicte subjugaverunt plebi. Has namque tres ecclesias per scripti cyrographum prefate subdiderunt plebi; eo vero ordine ut singulis annis in earum festivitatibus jam dictae ecclesiae plebano prandium preparare ¹⁴⁷ honorifice deberent. Hujus vero vicem isdem plebanus in ipsis plebis festivitate earundem ecclesiarum clericis constituerunt reddere. Ex collaudacione vero Aurii tribuni, principis Torcellani, et Mauri presbiteri, qui in episcopii honore electus fuerat, per testamenti paginam censuerunt, quatinus si quis ex illorum tribu utilis inveniretur clericus, accepta investiture a Torcellano pontifice, sine aliquo contradictione, in sancti Laurencii ecclesia plebanus constitueretur. Sin autem ex predicta prole nullis talis superesset clericus, ejusdem parochiae vicini in aliam quam vellent personam liberam faciendo electionem haberent potestatem. Reliquas vero ecclesias, que per diversas Torcelli partes fuerant edificate. Aurius tribunus et predictus Maurus presbiter qui fuerat electus cum universi populi laude constituerunt et confirmaverunt, atque sub potestativo jure ecclesiae sancte Marie subdiderunt (*sol. 4'*), et omnium supradictarum ¹⁴⁸ ecclesiarum censuerunt episcopium ipsam ecclesiam sancte Marie. Juxta hanc quippe ecclesiam non longe in honore Dei et sancti Johannis apostoli et evangelistae prefati Frauduni edificant basilicam. Ex con-

A cessione vero Obelierii et Beati Metamaucensium ducum et collaudacione Aurii tribuni necnon ex confirmatione Mauri presbiteri, qui in episcopatus honore ejectus fuerat, ipsam ecclesiam sancti Johannis apostoli et evangelistae cenobium sanctimonialium perpetuo esse ordinaverunt.

His autem ut supradictum est constitutis, eodem tempore universa Venetiae populi multitudo communicato consilii in Gradense pervenerunt castrum, ibique juxta ecclesiae sancti Johannis Baptiste de Torcellis formam, in honore sancte Marie Virginis basilicam construxerunt. Aliam quoque ecclesiam in honore sancte Agathe virginis edificant, mirabili opere in eandem ordinarunt criptam. In qua altare in honore sancti Vitalis martyris erectum est,

Ea namque tempestate cuidam Geminiano presbitero divina revelatione injunctum est, ut in Tergestina civitate destructa, inter muros ecclesiae et muros destructae civitatis, corpora sanctorum quadraginta et duo martyrum diligenter perquireret. Quibus inventis, cum quibusdam suis comprovincialibus ¹⁴⁹ ad Aquilegium destructam perveniret civitatem, perquirentes reliquias sanctorum, inuenierunt ibi corpora sanctorum martyrum Cancii et Canciani atque Cancianillae, necnon et corpora sanctorum virginum, Eufumiæ, Dorothæ, Tecleæ et Erasmæ, quas omnes reliquias, ut ei revelatum fuerat, secum deferentes, cum maximo honore in castro Gradensi infra ecclesias dignissime condiderunt.

Hisdem autem temporibus Beatus ¹⁵⁰ dux Metamaucensium, cum quibusdam tribunis (*sol. 5*) et nobilibus suis ad universalem Romane sedis pontificem nomine Benedictum (*130*) adgressi sunt iter. At quem cum pervenissent, suppliciter fusis precibus quatinus Gradense castrum novam Aquileiam institueret, et tocius Venetiae et Hystriæ metropolim ordinaret deprecabantur. Nomina quoque patriarcharum qui post destructionem Aquilegium urbis sine alicujus apostolici concessione in prefato Gradensi castello sederant, refferebant dicentes: « Marcellinus patriarcha, ipse primus in eadem novam Aquileiam sedis ¹⁵¹ annis 19, qui prius fecerat monasterium Beligniense in destructa Aquileia, quod etiam monasterium sub proprii dominii jure quamdiu vixit retinuit. Huic autem successit Marcellinus, qui annis 15 novæ Aquilegæ rexit ecclesiam. Post quem Stephanus in ejusdem castri ecclesiam sedit annis 12 et mensibus 3 et diebus 15. Hujus quippe successor extitit Maurus, qui in eadem ecclesia prefuit annis 4, mensibus 5. Post

VARIAE LECTIONES.

¹⁴⁶ sic primum scriptum erat, post u in g et n in r mutata sunt, ut nunc Magnus in codice legatur. Indicia tamen primæ lectionis facile cognosci possunt. Giesebercht. ¹⁴⁷ prepare c. ¹⁴⁸ ita 3. tribunorum et procurum et in loco raso postera manu 1. ¹⁴⁹ cum supplendum esse videtur. G. ¹⁵⁰ ita 3. proreres et in loco naso 1. ¹⁵¹ lege: sedit.

NOTÆ.

(130) Benedictus nullus initio saeculi noni sedit.

quem Macedonius per annos 16 et menses 5 et dies 8 ibidem extitit patriarcha, qui ecclesiam sancti Johannis apostoli et evangelistæ in eodem castello fundavit.

« Nos autem in numero episcoporum, qui a tempore beati Marci usque ad Nicetam, qui tempore destructionis Aquileiensis prefuit ecclesie, connumerari credimus, necon ab apostolice sedis pontificibus cum pallii benedictione in hanc quam petitus novam fieri Aquileiam destinati sunt. »

Tunc idem Sanctissimus Benedictus, summus Romanæ sedis pontifex, benignitatis clemencia motus, dignis eorum condescendit precibus, communicatus (fol. 5') 39 episcoporum concilio, Gradensem civitatem novam Aquileiam constituens, ex collaudatione supradictorum episcoporum et omnium sanctæ Romanæ Ecclesie cardinalium, tocius Venetiae et Histriæ metropolim ordinavit. Accersitoque duce et qui cum eo erant: « Per privilegii, inquit, preceptum sanctæ Romanæ Ecclesie et ¹⁵³ collaudatione ac confirmatione omnia istorum fratrum, tam episcoporum, quam cardinalium, tocius Venetiae, necon et Histriæ Gradensem ecclesiam metropolim vobis ordinamus. Eiusdem vero presulis electionem clero et populo liberam faciendi tribuimus facultatem. Prefate preterea regionis duci post faciam electionem investicionis potestatem committimus, qua ab ipso duce accepta, ejusdem suffraganeis consecrandi licenciam concedimus. Quibus expletis, ad hujus sanctæ Romane ecclesie sedem ad pallii benedictionem suscipiendam properare intungimus. » Hec omnia per privilegii paginam duci ¹⁵⁴ et cunctis ejus ¹⁵⁵ successoribus concessit. Ad hujus rei confirmationem, recto ut supradictum est ordine, quemdam Paulum cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesie, facta electione ab ipsis tribunis nebulibus qui cum Beato ¹⁵⁶ duce aderant, a prefato quoque duce accepta investitione, patriarcham consecravit, atque cum pallii benedictione in novam Aquileiam cum eis remisit. Qui sanctissimus patriarcha corpora sanctorum in eisdem nove Aquileie ecclesiis honorifice condivit. In ecclesia sancti Vitalis quadraginta et duo martyrum corpora dignissime tumulavit; in ecclesia sancte Marie corpora sanctorum virginum Eustiniæ, Dorotheæ, Teche et Erasmæ diligenter collocavit; corpora autem sanctorum Cancii, Canciani et Cancianillæ in ecclesia sancti Johannis evangeliste celeberrime composuit.

(fol. 6) Cumque idem venerabilis patriarcha ad destructam Aquileiensium civitatem cum populi multitudine ire disponeret, divina revelatione sibi

A innotuit, qualiter cives Aquileia sevissimam Longobardorum rabiem in Gradense castrum fugientes, beatissimi corpora sanctorum Quirini, Illari et Tacianni et ceterorum secum asportaverunt; hac itaque revelatione, non parum illarescens, et translationem eorum scripsit, et natalicii diem constituit celebrari. In octavo die pentecosten natale quadraginta et duo martirum instituit; natalicia sanctorum Illari et Tacianni sexto decimo Kalendas Marcii, Quirini sacerdotis quarto Kalendas Junii, sanctorum Cancianorum pridie Kalendas Madii, natale sanctorum virginum tercio Nonas Septembribus.

Rexit autem Paulus, benignissimus patriarcha primus per apostolicam concessionem, novæ Aquileiae ecclesiam annis 12.

Huic successit Probinus, qui in eadem nova Aquileia metropolitanam rexit ecclesiam annis 2, mensibus 8.

Dehinc Helias ¹⁵⁶ egregius patriarcha Gradensem regendam suscepit ecclesiam. Ipse in eadem ecclesiam sanctæ Eustiniæ juxta nominis proprietatem fabricare precepit. Nam quod grece eustinia, latine bona forma ¹⁵⁷ sonat. In eadem quoque ¹⁵⁸ ecclesia congregata multitudine episcoporum a Verona usque Pannoniam, cuncteque Venetie populo convocato, generalem sinodum celebravit. Ipsorumque tempore corpora sanctorum virginum secundum quod a reverando Paulo Patriarcha scriptum fuerat perquirens, omnibus revelavit. Quibus cunctis qui erant in prefato concilio visis, celeberrime ipsa corpora venerati sunt. Tunc Helias egregius patriarcha cum omni illa multitudine (fol. 6') episcoporum ac cleri et populi collaudatione ordinavit sedecim episcopatus inter Forogaliensium necon et Histriæ sive Dalmatiae partes, videlicet in Vegla, in Apaso, in Pathena. In Venetia autem sex episcopatus fieri constituit. Quorum electiones uniuscujusque parochie clero et populo comittens, sicut a beato Benedicto sanctæ Romanæ sedis antistite fuerat sanctam necon et privilegii scripto confirmatum, duci investitionem concessit. Horum episcopatum primum constituit Torcellanum, sicut primus fuerat vestitum in Altinensium civitate; secundum Metamensem; tertium Olivensem, cui ideo hoc nomen impositum est, quia ibi ante iannam ecclesie sancti Serzi ¹⁵⁹ imanis (131) erat olivarum arbor. Cujus parochie convocatis populis, magnam ecclesiam in honore Dei et sancti Petri idem venerabilis patriarcha edificare precepit, ibique episcopium constituit, ubi scripti confirmatione et anathæ natis vinculo convenire in unoquoque sabbato se contrinxerunt, ibi-

VARIE LECTIONES.

¹⁵³ ita primum scriptum erat, quod post altera manu mutatum est in ex. G. ¹⁵⁴ alia manu ducibus 1. ¹⁵⁵ alia manu eorum 1. ¹⁵⁶ ita 3. prefato in loco roso. ¹⁵⁷ hic incipit codex 3. ¹⁵⁸ lege fama. ¹⁵⁹ quaqueque 1. ¹⁶⁰ ita 1; id est Sergi, Sergii, Veneta lingua, qua e. g. San Giorgio prononiatur San Sors.

NOTÆ.

(131) Immanis.

que plurimas mercationes faciebant. Quartum episcopium in Aequilensem civitatem fieri constituit. Quintum in civitate Eracliana adesse precepit. Eodem quoque tempore idem venerabilis patriarcha ecclesiam in honore Dei et sancti Petri edificavit, quam Opiterginam appellavit. Sextum autem episcopium in Caprulis fieri jussit, ubi castellum constituit, in quo ecclesiam in honore sancti Stephani protomartyris fundavit, juxta quam episcopalem domum secundum loci positionem sat honorifice edificare precepit.

Metamaucensium autem episcopatus ex Patavium civitate extitit oriundus, et veluti universus populus exivit cum suo opiscopo, sic in eadem insulam (fol. 7) Metamaucensi habitare disposuit.

Episcopatus vero civitatis novae, quae Eracliana appellata est, de Overdecina civitate (132) advenisse testatur. Unde dux et magna pars nobilium ejusdem civitatis fugientes, in prefata Eracliana civitate prelibatum episcopatum constituerunt.

Caprulensium quidem episcopatus de Concordia a fugienti clero et populo, sicuti ibidem fuerat, hic ita constitutus est.

Idem quoque sanctissimus Helias patriarcha in littoribus quae a Gradensi civitate usque Caprulanum episcopium discurrunt, quasdam edificare fecit ecclesias. In primo litorre, quod juxta Gradensem adesse dinnoscitur civitatem, basilicam in honore Dei et sanctissimi Petri apostolorum (160) principis edificare precepit, ubi et cenobium puellarum adesse ordinavit.

In secundo quoque litorre, cuius longitudo per sex extenditur miliaria, in quodam ejusdem litoris heremi loco, duo viri ibidem manentes inventi sunt, quorum alter vocabatur Barbanus, alter vero Tardessus dicebatur. Idem namque viri pagnorum fugientes rabiem, de Tarvisio cum omni sua supellecstile illic latitabant. Quibus ecclesiam in honore sanctae Dei genitricis Mariæ, ut fuerat revelatum, prenominatus patriarcha facere precepit. Ad quem cum isdem patriarcha pervenisset locum, veluti ibi repererunt signa, ejusdem ecclesiæ fundamenta injecit, ubi et monachorum cenobium adesse necnon et Barbanum abbatem fieri ordinavit. Hujus namque socius ad propria remeavit.

(fol. 7') In eadem vero sinodo (133) quam supra memoravimus, quicquid de Calcedonensi dubitatur concilio, pulsa ambiguitate confirmatum est. Ibique statuit ecclesiam Gradensem caput et metropolim tocius provincie Hystriensium et Venetiarum; cuius Venetiæ terminus a Pannionam usque ad Adam fluvium protelatur. Epistolamque pro his statutis

VARIA LECTIONES.

¹⁶⁰ apostolorum 1. ¹⁶¹ processor c. ¹⁶² hylari 5. col. 881-883. ¹⁶³ marianus 5. et supra col. 881-883. corrigit 5. ¹⁶⁴ est uudit 5.

A acceperunt a beatissimo papa Pellagio, consentientibus universis episcopis jam dictarum provincialium. Paulus siquidem, predecessor ¹⁶¹ ejus, hostile periculum non ferens, Longobardis advenientibus cum omni thesauro ecclesiae Gradus se contulerat, afferens secum corpora sanctorum martirum Eliali ¹⁶² et Taciani et reliquorum. Defuncto vero Paulo et in ecclesia Gradense umato, cujus sepulchrum usque hodie ¹⁶³ ibi manet, Probimus Gradensem, id est nove Aquileie, rexit ecclesiam. Cui succedens memoratus Helias patriarcha, hec que superscripta sunt (v. supra col. 881) ordinavit, et jam dicta corpora sanctorum ibi miro modo locavit domumque sibi a fundamentis fabricare precepit, asserens in synodo supra statuto: *Karissimi fratres, interuenientibus malis nostris cottidie hostile perpetimur flagellum, et jam pridem ab Attila Ungarorum ¹⁶⁴ rege Aquileia, civitas nostra, funditus destructa est, et Gothorum incessu et ceterorum barbarorum cassat at vix aspirat; sed nunc Longobardorum infande gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum duci, mansuetudo nostra, si vestrae placet sanctitati, in hoc castro Gradense nostram confirmare metropolim.* Quod dictum omnibus placuit episcopis; et facto libello statutæ suæ, id est de memorata Calcedonensi synodo (fol. 8) et de hac ipsa sede et omnium supradictorum, super manibus suis conscripserunt. Id est primus Helias patriarcha; deinde Marcellus ¹⁶⁵ episcopus sanctæ ecclesiæ Opitergine, Leonianus episcopus Tyborniensis, Petrus episcopus Altinatis,

C Vindemius episcopus Cessensis, Bergillus episcopus Patavinæ ecclesiæ, Johannes episcopus Celejanæ, Clarissimus episcopus Concordiensis, Patricius episcopus Emonensis, Adrianus episcopus Polensis, Maxencius episcopus Juliensis, Severus episcopus Tergestinæ ecclesiæ, Solarius episcopus Veronensis, Johannes episcopus Parentine ecclesiæ, Aaron episcopus Avonciensis, Ingenuus episcopus secunde Reciæ, Agnellus episcopus Tridentine ecclesiæ, Vigilius episcopus Scaravaciensis, Fonteius episcopus Feltensis, Marcianus episcopus Petenatis; Lauren cius presbiter, et Marinus presbiter, atque Emerius presbiter, provinciales, et ceteri presbiteri, tam metropolitani quamque et Plebani. Omnes isti superscripti consenserunt, et omnia in eodem ¹⁶⁶ loco confirmaverunt.

D Post annos quinque hec ¹⁶⁷ omnia suprascripta peracta in ipsa sede metropolitana Gradense, defunctus ¹⁶⁸ supramemoratus Helias patriarcha, qui annis pontificatum rexit 14 et mensibus 10, diebus 21, et sepultus est in ecclesia beatæ Eufimie.

Huic successit Severus patriarcha ad regendam

NOTÆ.

(132) Oderzo.

(133) Cf. de Rabeis Monumenta Ecclesiæ Aquileiensis, pag. 235 sqq.

Gradensem eandem ecclesiam, qui omnes suas res, que de parentum jure habuit, in jam dicta ecclesia sancte Eufimie reliquid, per testamentarium vocem comendans sacerdotibus ipsius metropolis Gradensis ut ipsi superstites seu posteri eorum pro his rebus specialiter omni die sabbati pro ipso missas celebrarent, atque oblationes offerrent; mensamque pauperum instituit (*fol. 8'*). Cujus et testamenti cartula apud ecclesiam Gradensem manet, et res quas sibi reliquid ipsa possidet ecclesia. Oefuncto vero ipso beatissimo viro, apud Gradensem metropolim ecclesiam sepultus est in basilica beatæ Eufimie. Qui pontificatum rexit annis numero viginti et octo ¹⁶⁹, et diebus triginta et uno.

Buic successit Marcianus patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexit annis numero tribus, mense uno, diebus quinque. Mortuo vero ipso apud Gradus, id ¹⁷⁰ est novam Aquileiam, sepultus est in ecclesia beatæ Eufimie.

Huic successit Candidianus patriarcha in ipsa suprascripta metropoli Gradensi. Sub cuius tempore per consensum Agilulfi, regis Longabardorum, Gisulfus dux per forciam episcopum in Forojulli

A ordinavit Johannem abbatem. In qua tres episcopi consenserunt Deo sibi contrario, et eum consecraverunt.

Tamen ¹⁷¹ postea per epistolam domini Bonifacii papæ urbis Romæ sub eandem metropolim Gradensem se subjugaverunt. Defuncto vero Candidiano patriarcha apud Gradense castrum, qui annis rexit ecclesiam numero quinque, successit Epiphanius qui sanctam ecclesiam Gradensem anno uno, mensibus tribus, diebus undecim gubernavit; qui mortuus et sepultus est in ecclesia beatæ Eufimie.

B Huic successit Ciprianus patriarcha ad regendam ecclesiam Gradensem, qui eam rexit annis numero quindecim, mensibus tribus, diebus viginati. Et hoc mortuo, sepultus est in eadem basilica ubi suprascripti predecessores ejus humati sunt.

Isdem vero papa providens utilitati sanctæ Dei ecclesiæ, interventu supradictorum Primogenium subdiaconum, regionarium sedis apostolicæ, ad eandem metropolim regendam direxit.

CHRONICI GRADENSIS SUPPLEMENTUM ¹⁷².

Fortunatus quidam hereticus pontificatum arripuit; qui quintam sinodum minime credens, ob sui erroris piaculum pavens, totam ecclesiam Gradensem metropolitanam denudans in auro et vestibus vel ornameuto, similiter ¹⁷³ et ecclesias baptismales provinciæ Hystriæ ¹⁷⁴ at sinochagia ¹⁷⁵ quæ ad eandem ecclesiam Gradensem pertinere videbantur, fugam in Longobardiam petiit, apud castrum Cormones super civitatem Aquileiam milario 45. Contra cuius nequitiam et heresim episcopi Venetiarum et Hystriensium et clerici Aquileienses, qui etiam Gradensis ecclesiæ, scripta sua ad Honoriūm papam direxerunt. Idem ¹⁷⁶ vero papa providens utilitati sanctæ Dei ecclesiæ, Primogenium diaconum et regionarium ¹⁷⁷ sedis apostolicæ ad eandem metropolim regendam direxit, dans et epistolam auctoritatis apostolice innodantem memoriati Fortunati heresim. Idem autem Primogenius per visionem ammonitus, corpora beati Hermachoræ et martiris atque pontificis et sancti Felicis et Fortunati, sita miliario tercio, in Gradensem civitatem adduxit, ibique diligentè cura depositum; et usque hodie pontifex civitatis Gradensis pallei benedictionem a summa sede apostolica promeruit. At vero supramemoratus patriarcha Primogenius apocrisia-rium suum dirigens in regiam urbem ad virum piis-

C simum Justinianum (134) augustum hujus rei indagandæ causa, qualiter ipse baptismales ecclesiæ denudatæ fuissent, quod et Longobardi suos episcopos a diocesi ejus subtrahere voluissent, et ipsum thesaurum apud se ipsi retinuissent. Tunc demum ipse piissimus imperator aurum et argentum plus remisit quam ¹⁷⁸ perdidérant, et insuper sedem beatissimi Marci evangeliste dirigens, quam ab Alexandria Heraclius augustus in regiam urbem adduxerat. Mortuo vero beatissimo viro Primogenio (an. 649), qui annis numero 20, mensibus 3, diebus 7 rexit pontificatum, sepultus est juxta corpus antecessoris sui beatissimi Cypriani, in basilica beatæ Eufemiæ. Huic successit Maximus præsul (an. 670), qui annis numero 20 rexit pontificatum, et sepultus est in eadem basilica. Deinde successit regendam ecclesiam Stephanus præsul, qui annis numero 5 pontifex fuit. Eo vero mortuo (an. 675) atque sepulto in eodem castro juxta basilicam beati Johannis euangeliste (135), Christoforus præsul suscepit ecclesiam Gradensem regendam, qui in patriarchatu vixit annis numero 32, et mortuus est atque sepultus in eadem basilica (an. 685). Huic successit Donatus antistes (an. 717), cuius tempore Longobardi per fortiam Sereno Forojulensis ecclesiæ archiepiscopo a summa sede palleum detuler-

VARIÆ LECTJONES.

¹⁶⁹ XXXI 5. ¹⁷⁰ i. e. n. A. desunt 5. ¹⁷¹ In margine eadem manu, qua textus exaratus est adnotatur: In hoc loco necessaria est epistola Bonifacii pape I. ¹⁷² ex codd. 5. 6. ¹⁷³ simul 6. ¹⁷⁴ hystoriæ 5. 6. ¹⁷⁵ i. e. xenonochia. ¹⁷⁶ Idem — direxit jam supra in fine codicum 1. 2. 3. 4. hobetur. ¹⁷⁷ ragionarium 6. ¹⁷⁸ quoniam 6.

NOTÆ.

(134) Cum Dandulo lege Heraclium.

(135) Agathonem hic inserit Ughellius.

runt ¹⁷⁹ apostolica primitus; cui beatissimus papa Gregorius epistolam direxit, interdicentem ¹⁸⁰ inter ceteras, ne umquam aliena jura invaderet, aut ¹⁸¹ temeritatis ausu ¹⁸² usurparet juris ditionem cujusquam, set in his esset contemptus ¹⁸³ quæ usque tunc possedisset. Et ex auctoritate apostolica præcepit ipse beatissimus papa, nec ullo modo terminos excederet, a Donato præsule Gradense possessos, set sibi sufficeret in his quæ possidebat, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum gressum tendere præsumeret. Quod si inobediens fuisset, apostolici vigoris indignus judicaretur. Mortuo vero Donato patriarcha, qui annis numero 7 rexit pontificatum, sepultus est in basilica sanctæ Eufemijæ.

Incipit epistola beati Gregorii papæ missa Sereno episcopo Forojulensi, in his verbis interdicens: «Tanto munere quisque ditatur, quantum in sublimitate positus de se ex mandato domini Redemptoris humiliter sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter ex humilitate ornatur. Spernendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si acceperisti, quid gloriari quasi non acceperis? Nam dum ad cumulum tui honoris præcibus eximii filii nostri regis flexi, plurimum et pro rectitudine fidei, quam te tuamque ecclesiam tenere et amplecti cognovimus, provocati, palleum tibi direximus, interdicentes et inter cetera ¹⁸⁴, ne umquam aliena jura invaderes, aut temeritatis ausu ¹⁸⁵ usurpare juris ditionis cujusquam; sed in his esses contentus quæ usque hactenus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gradensis præsulis niteris pervadere jura, atque ex his quibus possedit nunc usque usurpare. Ne ergo in quoquam existas temerator, ex apostolica auctoritate præcipimus, ne ullo modo terminos excedas ab eo possessos, sed solum sufficias in hisque te habeto, quo modo usque possedisti, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum existentibus gressum tendere præsumas, ut non injuste te suscepisse gratiam collati pallei ex præsumptione ostendas. Et inde apostolici vigore concilii, si inobediens fuisses conprobatus, indignus judiceris. Data Kal. Decembris, indictionis 7.» Idem Gregorius pro hac re talem ad episcopos Venetiæ et Hystriæ direxit epistolam: «Gregorius, servus servorum Dei, episcopus, universis episcopis Venetiæ seu Hystriæ vel plebi ejusdem. Quamquam ex ministerio quod miseratione superna regimus, quicquid provide deliberando peragere absque obstaculo conveniat, attamen ne frustra iudicium egisse videamus ¹⁸⁶, illa cupimus persequi, quæ non ¹⁸⁷ ad lesionem cujusquam, verum potius

A ad munitatem respitant, et illa ¹⁸⁸ satagere, unde non ¹⁸⁹ ex potestate divinitus concessa supplicia sed præmia sperentur. Convenit enim, ut cum unius votis paremus, alterius jura non fraudentur. Quia ergo missa relatione, nos a Deo salvata communitas ¹⁹⁰ vestra petiit, contra Foro julensem antistitem agentes, quod cupiat invadere ditionem ¹⁹¹ Gradensis patriarchæ et ut numquam excedere terminum vel jura invadere aliena; sed nec velle in ea quæ hactenus possedisset esse contentum; cui etiam in præsenti ne ea temptet ex auctoritate apostolica interdiximus, eique concessum pallium sub hacesse conditione, dilectissimi, sciatis. Cui denuo, ne præsumat excedere, præcipimus. Ne ergo incuria quadam aut incidio locum gens eorum insidiando, ut assolet, invadat, pervigiles cavete, potius solliciti de vestra post divinum præsidium percogitate ¹⁹² salute. Quia illud non occasione agitur, sed ubi possunt Deo ejus ¹⁹³ resistente virtute perpetrare ¹⁹⁴ nituntur. Optantes vos de reliquo in amore domini nostri Jesu Christi pollere, et ab omni immunes aversitate manere. Bene valete. »

C Interim autem hic beatus Gregorius defunctus est Romæ, cui successit beatissimus Gregorius papa tercius; qui post obitum Donati Gradensis patriarchæ epistolam suam direxit universis Venetiensis seu Hystriæ et cuncto populo, ut electionem in Gradensem patriarcham facerent. Qui præcepto ejusdem papæ Gregorii elegerunt Antoninum virum probatissimum in nova sancta Aquileiensis patriarcham ecclesiam (an. 725). Qui a beato Gregorio papa tercio juxta decessorum suorum exemplar prærogativum cum benedictione pallei consecutus est. Hic Antoninus ¹⁹⁵ patriarcha ammonitus est a prædicto Gregorio papa Romam ad synodum occurere; ad quam synodum Johannes archiepiscopus Ravenas vocatus ost propter imagines quæ in regia urbe deponere jubeant Leo atque Constantinus augusti, et in licite conjugia quæ per diversa loca fiebant. Post hanc vocationem Antoninus patriarcha cum suis suffraganeis Romam ad synodum perrexit; in qua synodo definitive divisio facta est inter Antoninum Gradensem patriarcham et Serenum Forojulensem antistitem, juxta editum beati Gregorii secundi, confirmante tota synodo et sententiam anathematis in hujus confirmationis violatores dictante.

D Mortuo vero ipso Antonino patriarcha, qui annos rexit pontificatum 22, menses 10, dies 20, sepultus est in eodem castro in ecclesia sanctæ Æufemijæ. Huic successit Æmilianus patriarcha (an. 749), qui rexit pontificatum annos 8, dies 6. Mortuo vero

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁹ deest 5. ¹⁸⁰ deest 6. ¹⁸¹ au 5. 6. ¹⁸² ausi 5. 6. ¹⁸³ i. e. contentus. ¹⁸⁴ prohibentes addit Dandulus in chronico pag. 132. ¹⁸⁵ usu 5. 6. ¹⁸⁶ a. ne f. i. e. v. desunt 5. 6. reeepi ea ex Dandulo p. 133. ¹⁸⁷ deest 5. 6. ¹⁸⁸ et illa desunt 5. 6. ¹⁸⁹ deest 5. 6. ¹⁹⁰ c. et v. 5. 6. ¹⁹¹ invadere usque invadere exciderunt 5. 6. ¹⁹² cogitare Dandulus p. 133. ¹⁹³ cis non D. ¹⁹⁴ obtemperare D. ¹⁹⁵ antonius 5. 6.

sepultus est in eadem ecclesia. Huic successit Vita- A æcclesiam rexit annos 4, menses 6, dies 8, et sepul- lianus (an. 757) qui rexit æcclesiam metropolitanam annos 12, menses 2, dies 15, et sepultus est in ea- dem basilica. Huic successit Johannes patriarcha (an. 766), qui rexit æcclesiam metropolitanam an- nos 36, et sepultus est in eadem æcclesia beatæ Eu- femiæ. Post hunc successit Fortunatus¹⁹⁶ patriarcha (an. 803), qui a Leone papa privilegium cum bene- dictione pallei juxta suorumdecessorum exemplar consecutus est. Hic tantæ famositatis fuit, ut dive memoriæ Karolus imperator spiritalem patrem eum habere optaret. Cujus ad augmentum æcclesiæ idem reverentissimus augustus quamplurima contulit præcepta. Qui Fortunatus rexit æcclesiam annos 27. Cui successit Venerius restaurator ecclesiarum (an. 825), qui rexit pontificatum annos 24, menses 8, et sepultus est in sanctæ Eufemiæ ecclesia. Huic successit Victor (an. 848), qui rexit æcclesiam annos 6, menses 3, dies 4, et sepultus est in eadem æcclesia sanctæ Eufemiæ. Cui successit Vitalis patriarcha (an. 854), qui rexit pontificatum annos 19, mensem 1, dies 6, et sepultus est in ecclesia beatæ Agathæ. Post hunc successit Petrus Patriarcha (an. 873), qui

B A æcclesiam rexit annos 4, menses 6, dies 8, et sepul- tus est ante ecclesiam sanctæ Eufemiæ. Cui suc- cessit Victor junior (an. 878), qui rexit ecclesiam annos 17, menses 11, dies 13, et sepultus est ante æcclesiam sanctæ Eufemiæ. Huic successit Grego- rius patriarcha (an. 896), qui rexit pontificatum annum 1, menses 6, dies 22. Huic successit Vitalis junior (an. 897) patriarcha, qui rexit æcclesiam annos 3, menses 3, dies 14 et sepultus est in æcclesia sanctæ Eufemiæ juxta corpora sanctorum martyrum Hermachoræ et Fortunati. Huic successit Dominicus patriarcha (an. 900), qui rexit pontifi- catum annos 7, menses 11, dies 3. Post hunc suc- cessit Laurentius patriarcha (an. 921), qui rexit æcclesiam annos 12, menses 9, dies 24. Cui suc- cessit Marinus patriarcha (an. 955) qui tenuit pontifi- catum annos 34, menses 3, dies 7. Huic successit Bonus patriarcha (an. 967), qui rexit æcclesiam annos 9, menses 6, dies 2. Post hunc successit Vi- talis, qui rexit pontificatum annos¹⁹⁷ 50 et menses 6. Huic successit Urso (an. 1012), qui omni virtute plenus rexit ecclesiam annos 37, dies 45.

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁶ fortunatus. ¹⁹⁷ Reliqua a continuatore Chronicorum addita esse patet.

ANNO DOMINI MVIII.

HERIGERUS

ABBAS LOBIENSIS.

NOTITIA HISTORICA IN HERIGERUM.

(FABRIC. Bibl. med. et inf. Lat. lib. viii.)

Harigerus sive Herigerus, Lobiensis seu Laubiensis abbas, ord. Bened., in ditione Leodicensi, ab anno 900 ad 1007, de quo auctor continuationis Fulcuini de gestis Abbatum Lobiensium, editus a Luca Dacherio tom. VI (editionis novæ t. II, pag. 744) Scripsit gesta pontificum Leodiensium; scripsit metrico stylo Vitam S. Ursmani; scripsit etiam ad Hugonem epistolam de quibusdam quæstionibus, et alia multa composuit, sed in lucem non emisit. Scripsit, sub sua et Adelboldi persona, Leodiensis clerici, postea vero Ultrajectensis episcopi, Dialogum de dissonantia Ecclesiæ, de Ad- ventu Domini. Congessit etiam contra Ratbertum multa catholicorum Patrum scripta de corpore et sanguine Domini. Haec ille, quæ eadem leguntur apud Sigebertum cap. 138, et apud Trithe- um cap. 360, de S. E. et II, 63, illustr. Benedict., qui addit etiam librum de Divinis officiis quem Oudinus tom. II, p. 487 sq., illum esse puta- bat quem sub Alcuini nomine editum habemus a Melch. Hittorpio inter scriptores hujus argumenti p. 225, et 13 capitibus locupletiorem inter Alcuini

C Opera p. 1007. *Gesta episcoporum Leodiensium primo- rum XXVII*, a B. Materno ad B. Remaculum, edita Chapeavillo in Gestis pontificum Tungrenium, Trajectensium et Leodiensium; tom. I, pag. 1-98, Leodii 1612, 4. *Vitam S. Ursmani* episcopi et abba- tis in Belgio, an. 713 defuncti, scriptam versibus hexametris leoninis, libris vimstam Gemblaci, ne- gat se voluisse edere Henschenius tom. I. Act. San- tor. April. 18, n. 558, quod nihil historici con- tineat quod non in Vita ejusdem Ursmani, quam Anso abbas prosa scripsit, succinctius legatur. Speci- mina tamen quædam dare non intermisit. Libros ipsos Herigeri vulgatos ab Egidio Waulde inter alia monasterii Laubiensis monumenta, notavit Caveus. Titulus libri est : *La vie et les miracles de S. Ursmer et des sept autres saints, avec la Chronique de Lobbes, recueillie par Gilles Waulde, à Mons 1628*, 4. Epis- tolam ad Hugonem edidit Edmundus Martene tom. I. Anecdotor., p. 112-118, Paris. 1717, in- fol. In hac epistola subtiliter Herigerus ad ver- sus Dionysii Exiguī calculum annorum Christi